

II RIIGIKOGU

2. istungjärk.

Protokoll nr. 22 (2).

1923. a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Teadaandmine küsimiste kohta, millele käiku ei ole antud. — 3. J. Uibopuu küsimine Wabariigi Walitsusele Reigi telliskiwilööwi ja selle järeleolewa krundi wäljarentimise asjus. — 4. J. Uibopuu küsimine Wabariigi Walitsusele kõrgematele raudteeametnikkudele 1922 a. jõuluks rahasummade annetamise asjus. — 5. P. Oja küsimine Wabariigi Walitsusele Järwa maakonna riigimaadeülem A. Warep'ile Harku wallas antud maakoha asjus. — 6. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek põllutööministrile Orajõe wallas Pärnu maakonnas planeeritud kohtade wäljaandmise asjus. — 7. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale toiduainete wäljaweo ja elukalliduse tõusu asjus.

II Riigikogu koosolek 4. oktoobril 1923 a.
kell 10 hom.

Kokku on tulnud 85 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**, wahepeal abiesimees **K. Wirma** ja lõpul abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretääri kohal abisekretäär **O. Köster**, pärast abisekretäär **J. Wain**.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **K. Päts**, wälisminister **Fr. Akel**, põllutöominister **A. Kerem**, töö-hoolekandeminister **O. Amberg**, kaubandus-tööstusminister **B. Rostfeld**, haridusminister **A. Weiderman**.

P ä e w a k o r d :

1. Rkl. J. Uibopuu küsimine Wabariigi Walitsusele Reigi telliskiwilööwi ja selle järele olewa krundi wäljarentimise asjus.

2. Rkl. J. Uibopuu küsimine Wabariigi Walitsusele kõrgematele raudteeametnikkudele 1922 a. jõuluks rahasummade annetamise asjus.

3. Rkl. B. Oja küsimine Wabariigi Walitsusele Järwa maakonna riigimaadeülem A. Warep'ile Harku wallas antud maakoha asjus.

4. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek põllutööministrile Orajõe wallas Pärnu maakonnas planeeritud kohtade wäljaandmise asjus.

5. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale toiduainete wäljaweo ja elukalliduse tõusu asjus.

6. Wabariigi Walitsuse wastamine Riigikogu liigete L. Johanson'i, J. Wain'i ja P. Treiberg'i arupärimise peale endiste mõisatööliste raske seisukorra kohta.

7. Wabariigi Walitsuse wastamine Riigikogu liigete A. Kütt'i, R. Penno ja O. Köster'i arupärimise peale mõisade inwentaari wõrandamata jätmise ja häwitamise kohta.

8. Wabariigi Walitsuse wastamine Riigikogu liigete H. Allik'u, J. Reesen'i, H. Heideman'i, A. Janson'i ja R. Pälson'i arupärimise peale Suuremõisa walla piirides asuwate riigi tagawara karja-ja heinamaade ning Suuremõisa ja Leerimetsa nimeliste heinamaade asjus.

9. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Tartu maakonna, Alatskiwi metskonna, Kirepi ja Padakõrwa jaoskonna riigi metsatöolistelt teorjuse nõudmise ja nende metsatööliste raskete töötingimiste kohta.

10. Wabariigi Walitsuse wastamine iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale Kirepi mõisa inwentaari ärawedamise ja selle mõisa majapidamises ettetulnud teiste wäärnähtuste kohta.

11. Wabariigi Walitsuse wastamine Riigikogu liigete J. Reesen'i, J. Tomp'i ja H. Allik'u arupärimise peale kaitsepolitsei poolt Riigikogu liikme kandidaat Jaan Kreuks'i mahalaskmise kohta.

12. Wabariigi Walitsuse wastamine Riigikogu liigete O. Köster'i, H. Laretei ja A. Porman'i arupärimise peale Püssi mõisa jagamisel ettetulnud nähtuste kohta Wirumaal.

13. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Wiljandi linnale rendileantud maal olewa hoone müügi kohta.

14. Wabariigi Walitsuse wastamine iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale mõisatööliste raske seisukorra kohta.

gikogu rühma arupärimise peale haridusministeeriumi sihilikkude korralduste kohta õpetajate kutsetunnistuste ja lahti-registreerimise asjus.

15. Wabariigi Walitsuse wastamine Riigikogu liigete A. Kütt'i, O. Köster'i ja H. Ostrat'i arupärimise peale Loobu mõisa tagawara-heinamaade väljarentimise kohta.

16. Wabariigi Walitsuse wastamine iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale põllutöoministri tegewuse kohta Suure-Jaani alewi maaga warustamisel.

Koosolek algab kell 10.20 min.

1. Päewakorra Juhataja J. Tõnison: Päewakord on Riigikogu liigetele kätte saadetud.

J. Reesen (väljasp. rhm.): Juba I istungjärgu ajal käis teade ajalehtedest läbi, et härra siseminister Einbund on walmistanud ennast Riigikogu liikme kandidaat Jaan Kreuks'i mahalaskmise kohta wastamiseks. Seda arwesse wõttes teen ettepaneku wõtta üheteistkümmes päewakorra-punkt wiiendaks päewakorra-punktiks.

W. Kangur (töörp.): Homse Riigikogu koosoleku päewakorda on 6. punktina wõetud töörahwa parteiliigete esitis — seaduseelnõu propaganda ja kihutuse wõimaldamiseks rahwahulkades landeswehri sõjakäigu hädaohu puhul. Teen ettepaneku, silmas pidades selle seaduse kiiret iseloomu, wõtta ta tänasesse Riigikogu päewakorda esimese punktina.

P. Keerdo (töörp.): Minu eelkõneleja tegi ettepaneku täiendada tänast päewakorda seaduseelnõuga propaganda ja kihutuse wõimaldamiseks rahwahulkades landeswehri sõjakäigu hädaohu puhul. Ma saan aru, et tänases päewakorras on kahtlemata tähtsaid küsimusi, mida mitte edasi lükata ei saa, kuid kõige selle peale waatamata on see küsimus, mis eelkõneleja esile tõi, ka niiwõrd tähtis, et sellest ära olenewad kõik muud, mis pärast seda edasi lükata ei saa. Selle kohta peab Riigikogu oma sõna ütleva. Et see landeswehri hädaohu mitte mõni väljamõeldus ei ole, waid et ta tõesti konkreetse kuju

on wõtnud, seda on pidanud tunnistama meie kodanline ajakirjanduski ja üksikud kodanliste erakondade mõjuwamad poliitikategelased. Sellepärast toetan eelkõneleja poolt tehtud ettepanekut ja loodan, et need, kes on rääkinud kogu aja Eesti rahvusliku kultuuri kaitsmisest, Eesti rahwa päästmisest, et need seda ettepanekut toetawad, kui nemad näidata tahawad, et nemad mitte nende kihtidega ühel arwamisel ei ole, kes landeswehri siiatulekut ootasid. Ma toetan seda ettepanekut, mis eelkõneleja tegi, seda seaduseelnõu päewakorra esimeseks punktiks wõtta.

Juhataja J. Tõnison: Rkl. Kangur'i poolt on tehtud ettepanek wõtta tänase Riigikogu päewakorda esimese punktina seaduseelnõu propaganda ja kihutamise wõimaldamiseks rahwahulkades landeswehri sõjakäigu hädaohu puhul. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek tagasi lükatud.

Teine ettepanek on rkl. Reesen'i poolt, wõtta üheteistkümmes päewakorra-punkt wiiendaks päewakorra-punktiks. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek tagasi lükatud. Teisi ettepanekuid päewakorra kohta tehtud pole, juhatus poolt ette pandud päewakorra wastu keegi ei waidle, sellega loen päewakorra muutmata wastu wõetuks.

Sõna on sekretääril teadaandmiseks.

2. Teadaandmine Riigikogu juhatusel esitatud küsimiste kohta, millele juhatus on otsustanud käiku mitte anda. Abisekretäär **O. Köster:** Riigikogu juhatus poolt on mul teada anda, et Riigikogu kodukorra § 95 põhjal rkl. Tomp'i küsimisele sõjaministrile, ohwitserkonna koosseisu kohta, käiku mitte ei ole antud. Niisama ei saanud juhatus kodukorra sellesama paragrahwi põhjal rkl. Keerdo küsimisele parunite koondumise kohta Eestis käiku anda.

Juhataja J. Tõnison: Riigikogu läheb päewakorra esimese punkti juurde.

Sõna on küsimise ettekandmiseks rkl. Uibopuu'l.

3. J. Uibopuu küsimine Wabariigi Walitsusele Reigi telliskiwilööwi ja selle järele olewa krundi wäljarentimise asjus.

J. Uibopuu (rhws. w.) (loeb):

18. märtsil 1922 a. nr. 604 all tegi põllutöministeeriumi maakorralduse peawalitsuse ülem korralduse, et Reigi telliskiwilööw saaks nimetatud lööwi ehitajale ja tegelikule tööjuhatajale Peet Müüd'ile rendile antud. Selle korralduse põhjal sõlmis Lääne maakonna riigimaadeülem Müüd'iga rendilepingu ühe aasta peale, see on 1922/1923 a. peale. Müüd maksis rendi kwiit. nr. 76 järele renti 5585 marka 50 penni ära. Et rentnikuna, lepingu põhjal, Müüd ainult üheks aastaks oli, pööras Müüd palwega Kõrgesaare wallanõukogu poole, et wallanõukogu lubaks temale toetust nimetatud lööwi oma kätte pikema aja peale rendile saamiseks. Wallanõukogu, Müüdi palwet arutades, koosolekul 24. aprillil 1922 a. prot. nr. 3 p. 9 otsustas järgmist: „Peet Müüd'i palwet temale pikema aja rendilepingu andmiseks Reigi telliskiwiahju peale toetada ja tarwilikuks tunnistada. Peet Müüd walmistab tarwiliku jao telliskiwiahju külge kuuluwat heinamaad ei tarwita hangeldamiseks.“ Tähendatud otsuse põhjal tegi maakorralduse peawalitsuse ülem 16. mail 1922 a. nr. 1065 korralduse, et Peet Müüd'ile tulewikus enam-pakkumisel eesõigus saaks antud. Heinajaal 1922 a. tuli Reigi telliskiwikrundi nr. 33 heinamaale endine rentnik Maasing, koos politseiga, Müüdi peale protokolle tegema, seletades, et tema olewat tulnud Lääne maakonna riigimaadeülema looga, kui rentnik heinale, ja wiis osa Müüd'i poolt walmistatud heina ära. Asi läks kohtusse ja Haapsalu rahukohtunik otsustas asja Müüd'i, kui tõelise rentniku kasuks. 1923 a. märtsikuus andis Lääne maakonna riigimaadeülem Reigi telliskiwilööwi rentnik Peet Müüd'ile teada, et Reigi telliskiwilööw on renditud kellele Wormsi saare kodanikule wälja enam-pakkumise teel. Sellest otsusest teatas Müüd Kõrgesaare wallanõukogule, kes 4. aprillil 1923 a. protokoll nr. 2 p. 14 järgmise otsuse tegi: „Wallanõukogu otsusega 24.IV.22. a. nr. 3 p. 9 oli palutud Peet Müüd'ile Reigi telliskiwilööwi rentimises enam-pakkumisel eesõigus anda, mis maakorralduse peawalitsus kirjaga 16. maist 1922 a. nr. 1065 all Lääne maa-

konna riigimaadeülemale ette kirjutades kinnitas: Müüd'ile eesõigus anda. Nüüd aga, nagu Läänemaa riigimaadeülema kantseleist Müüd'ile ametlikult teatatud, on telliskiwiahju teadmatalt kellegile Wormsi saare kodanikule wälja renditud. Silmas pidades, et 1) seega on telliskiwilööw walmistamine, mida ümbruskonna asunikudele hädasti waja, seisma pandud, ja 2) et enam-pakkumisel wäljarentimisest ei ole wallas kuulutatud, mille tõttu seaduswastasel on talitatud ja 3) et sellega on kõiki endisi korraldusi ja eesõigusi ignoreeritud, wallanõukogu ühel häälrel otsustab: „Läänemaa riigimaadeülema tegewuse wastu Reigi telliskiwiahju wäljaandmise asjus kõige waljemalt protesteerida ja põllutöministeeriumi paluda ahju wäljarentimist tühistada, ahju awalikul enam-pakkumisel wäljarentimisele määrata.“ Selle otsuse andis Kõrgesaare wallanõukogu Peet Müüd'ile 16. juunil 1923 a. teistkord wallawanem Karjamaa ja sekretäär Tikerpuu kinnitusele wälja, millejuures wallawalitsus tõendas: „et Peet Müüd, kui tegelik telliskiwilööwi töö juhataja, ise töötegija ja mitte kasupiüüdja isik, ise ausasti tööd teeb ja telliskiwilööwi krunt nr. 33 tööhobuste ülewalt pidamiseks ära kasutab.“ Selle otsuse ja soowitusega ilmus Peet Müüd põllutöministeeriumi ja palus otsust, kes on Reigi telliskiwilööwi tõelik rentnik ja kas wõib tööd alustada. Põllutöministeeriumist seletati, et Reigi telliskiwilööw olewat mitte seaduslikult wälja renditud, Läänemaa riigimaadeülemale olewat korraldus tehtud, et uus enam-pakkumine saaks wälja kuulutatud, kuna Müüd'il endiselt eesõigus olewat ja Müüd, kui endine rentnik, wõiwat tööd jätkata, et asunikud, kelledel ehitused käsil, telliskiwia saaks. Peet Müüd ilmus Haapsalusse Läänemaa riigimaadeülem Arak'i juurde ja andis põllutöministeeriumi otsuse edasi, soowides luba saada töö alustamiseks. Riigimaadeülem watanud, et tema midagi ei tea ja kõik tema talitus olewat seaduslik. Selle wastuse järele ilmus Müüd uuesti põllutöministeeriumi, kus endise wastuse sai. Jällegi Haapsalu riigimaadeülema juurde minnes sai sealt endise wastuse. Seesugusel wiisil käis Müüd üheksa korda Tallinnas, kus endine otsus anti, et Müüd, kui endine rentnik, wõib tööd Reigil teha kunni uue enam-pakkumiseni. Selle otsuse põhjal hakkas Müüd töötama.

11. juulil s. a. ilmus keegi Wormsi saare kodanik Wäeden, koos politsei raiooniülema, Reigi telliskiwilööwi ja jagas Kärda alewi kodanikkudele telliskiwikrundi nr. 33 heinamaa wälja, wõttes 2—3 tuhat marka tiinust. Wäeden seletas, et tema tõelik Reigi telliskiwitehase rentnik olewat ja Läänemaa riigimaadeülema loaga talitawat, mille tõenduseks politsei kaasas olewat.

Kirjeldatud andmete põhjal soowin järgmiste küsimiste peale wastust:

1) Kas on Reigi telliskiwilööwi wäljarentimisel Kõrgesaare wallanõukogu soowidele wastu tulnud ja Müüd'ile eesõiguse andmiseks enampakkumisel korraldused tehtud?

2) Kas on põllutööministeerium Reigi telliskiwilööwi enampakkumise käesolewal aastal mitteseaduslikuks tunnistanud ja Müüd'ile kunni enampakkumiseni endistel alustel kasutamiseks lubanud?

3) Mis alusel on Wäeden Reigi telliskiwilööwi krundist nr. 33 maatükka edasi rentinud?

Põllutööminister A. Kerem: Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolewas küsimises on Wabariigi Walitsusel järgmist seletada: Küsimises ette toodud asjaolud wastawad enam-wähem tõeloludele ja sellepärast asun kohe lõpuküsimiste wastamisele:

1) Kas on Reigi telliskiwilööwi wäljarentimisel Kõrgesaare wallanõukogu soowidele wastu tulnud ja Müüd'ile eesõiguse andmiseks enampakkumisel korraldused tehtud? Niisugune korraldus on maakorralduse peawalitsuse poolt tehtud.

2) Kas on põllutööministeerium Reigi telliskiwilööwi enampakkumise käesolewal aastal mitteseaduslikuks tunnistanud ja Müüd'ile kunni enampakkumiseni endistel alustel kasutamiseks lubanud?

Ka see korraldus on maakorralduse peawalitsuse poolt tehtud. 29. jaanuaril s. a. toimepandud enampakkumine, mis hiljem wälja oli kuulutatud, kui määrus seda ette näeb, sai maakorralduse peawalitsuse poolt tühistatud, ja käsk antud endisele pidajale ühe aasta peale telliskiwitehas wälja rentida. Kuid riigimaadeülem seletab wastu, et sama enampakkumise juhtnõõride järele talitades on tema enne kinnitamise otsuse ära kuulamist telliskiwitehase enampakkujale juba üle annud ning, et raske oleks tema käest

käesolewal aastal seda tehast ära wõtta. Nõnda, et tema on lepingu teinud enampakkujaga, aga mitte endise pidajaga ühe aasta peale. Lõpulikul tahab ministeerium weel selgitada, kuiwõrd otstarbekohane riigimaadeülema toimetus sellel alal on olnud ja saab asja lõpulikul selgitamisel tarwilised järeldused tegema.

3) Mis alusel on Wäeden Reigi telliskiwilööwi krundist nr. 33 maatükka edasi rentinud?

Pea tähendama, et selleks alust tema ei olnud. Et rendileping nii kui nii tulewasest esimesest maist lõpeb, praegu aga heinamaade peale lepingu tühistamine mingisuguseid tagajärgi ei anna, sest hein nii kui nii wõetud on, siis ei ole enne seda tähtaega lepingu lõpetamisel mõtet.

Juhataja J. Tõnisson: Riigikogu läheb päewakorra järgmise punkti juurde:

Sõna on rkl. Uibopuu'l küsimise ettekandmiseks.

4. J. Uibopuu küsimine Wabariigi Walitsusele kõrgematele raudteeametnikkudele 1922 a. jõuluku rahasummade annetamise asjus.

J. Uibopuu (rhws. w.) (loeb):

Detsembrikuus 1922 a. annetati raudteewalitsuse poolt Wene wedurite parandamiseks määratud ülejäänud summadest: teedeülem Reinok'ile — 50 tuhat marka, weosakonna ülem Orle'le — 30 tuhat marka, weosakonna ülema abi Nigols'ile — 30 tuhat marka, arweosakonna ülem Mänd'ile — 30 tuhat marka, arweosakonna ülema abi Melentschuk'ile — 15 tuhat marka, weosakonna tehnik Kask'ile — 30 tuhat marka, raudteeülema abi Jemm'ile — 8.500 marka, raudteeülema abi Jürgen-son'ile — 8.500 marka. Teenijate wä-
hendamise tõttu ülejäänud summadest annetati: liikumisosakonna ülem Reiman'ile — 22.600 marka, liikumisosa-
konna ülema abi August Riiwes'ile — 17.800 marka, liikumisosakonna ülema abi wennale Jaan Riiwes'ile — 14.900 marka, tehnilise jaoskonna juhataja kohustetäitja Särko'le — 16.200 marka, kaubandusjaoskonna juhataja Saar'ile — 16.200 marka, Tallinna jaamaülema kohustetäitja Laur'ile — 10.200 marka, liikumisjaoskondade kõrgematele amet-

nikkudele: Salmann'ile — 13.600 marka, Sõnno'le — 13.600 marka, Loikand'ile — 12.300 marka, Touart'ile — 12.300 marka, Neuhaus'ile — 8.100 marka, Ratasepp'ale — 8.100 marka, Jerschow'ile — 6.800 marka, Wassiljew'ile — 6.800 marka, Kraut'ile — 12.000 marka jne. Kogusummas jaotati üle 510.243 marga. Näidatud andmete põhjal soowin järgmiste küsimiste peale wastust saada:

1) Mis alusel on riigi sissetulekust suurte summadena jagatud ülewalnimetatud isikutele raha?

2) Kas on ka tegelikud wedurite parandajad 1922 a. jõuluks annetust saanud ja kui suurel määral?

3) Kas on samal ajal ka nende jaamade teenijad, kus teenijaid vähendati, annetusi saanud ja kui suurel määral?

Juhataja **J. Tõnisson**: Riigikogu läheb päewakorra järgmise punkti juurde:

Sõna on rkl. Oja'l küsimise ettekandmiseks.

5. B. Oja küsimine
Wabariigi Walitsusele Järwa maakonna riigimaadeülem A. Warep'ile Harku wallas antud maakoha asjus.

B. Oja (töer.)
 (loeb):

Põllutöoministeeriumi ettekirjutusel 10. aprillil 1919 a. nr. 3390 all sai Harku wallanõukogu poolt ko-

hasaajaks (nõukogu poolt) ette pandud Hindrek Kamal, kelle ka maakonnawalitsus kandidaadiks kinnitas. Keegi wallanõukogu otsuse peale protesti ei awaldanud. Kohtade kätteandmisel aga 1919 a. kewadel põllutöoministeerium kõrwaldas Hindrek Kamal'i kohasaajate hulgast ja andis selle koha Järwa maakonna riigimaadeülem A. Warep'ile agronoomilisteks otstarbeteks. Nimetatud Warep on seda maatükki juba 5 aastat kasutanud ja mingisuguseid agronoomilisi uuendusi ega katseid selle koha peal ette ei ole wõetud, waid ainult heinamaana kasutanud ja esialgul väljarentimise teel eksploateerinud.

8. aprillil 1920 a. tegi Harju maakonna maakorralduse nõukogu järgmise otsuse, mida P. M. esitas:

„Maakorralduse nõukogu paneb ette, heinamaatükki, mis praegu agronoom Warep'i käes kasutada on, kes ise koguni laides elab, temalt ära wõtta ja seda

Kamal'ile kasutada anda, kes sõnniku ja tarwilise ehitusmaterjaali koha peale wedas ja praegu mädaneb, kuna agronoom Warep ainult seda edasi teistele wälja rendib, mis sugugi ajakohane ei ole.“

Kogutud andmete põhjal on A. Warep selle koha peale hoonete ehitamiseks põllutöoministeeriumilt, kui praegune ministeeriumi ametnik, suurema summa ehituslaenu ja palke saanud, mida tema aga koha peal ära ei kasutanud, waid saadud palgid Nõmme alewisse wedas, kus omale äriliseks otstarbeks suuremat hoonet ehitab. Harku wallanõukogu on kuulda saanud, et Warep 1923 a. kewadel seda kohta suure wahekasu nõudmisega tahtis edasi rentida, missugune kawa temal ei õnnestanud sellepärast, et wahekasu nõudmine liiga kõrge oli, mida keegi maksta ei jõudnud.

Ülewaltähendatud andmeid arwesse wõttes palun Wabariigi Walitsuselt wastust:

1) Kas on ülewaltoodud asjaolu Wabariigi Walitsusel teada ja kas wastawad need teated tõeludele?

2) Kui asjaolu Wabariigi Walitsusel teada ja need teated õiged on, mis on Wabariigi Walitsus teinud selle asjaolu lahendamiseks?

3) Kui Wabariigi Walitsus seda küsimust weel lahendanud ei ole, kuidas mõtleb ta seda lahendada?

Põllutöominister A. Kerem:
Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed!
 Käesolewas küsimuses wõin Wabariigi Walitsuse nimel järgmist seletada. See asi kuulub õieti maareformi teostamise algkuudesse. Paljugi, mis sel ajal sündis, ei wasta enam praeguste määrustele, ja wõib sellepärast arusaamatusi tekkida, sest sel ajal need instantsid, mis praegu maasaajaid ära määravad, puudusid ja maa määrati wälja põllutöoministeeriumi otsekohesel otsusel. Warep'i asjas on sama teed käidud, sest teist teed seekord ei olnud. Wallanõukogu poole on pööratud, kui nõuandja asutuse poole, mille nõu wõib heaks kiita, ehk teda wastawalt muuta, ja nii on Kamal mitte põllutöoministeeriumi otsusel kõrwaldatud, waid teda ei ole kohasaajate hulka määratud, ning tema asemele Warep. Wallanõukogu on kaks kandidaati soowitanud, üks on neist määratud, teine aga mitte. Warep on selle krundi peale määratud

26-dal aprillil 1919 a. Selle otsusega ei ole asjastuwiitatud isik Kamal nõus olnud ja on Riigikohtusse kaebanud. 8-dal augustil 1920 a. Riigikohus on otsuse teinud, et siin seadusepärast on toimetatud. Muidugi lõpeb see leping, mis Warep'iga tehtud on, maaseaduse põhjal, kuid sama seaduse § 22 ja maareformi teostamise määramise §§ 37 ja 77 annawad endisele rentnikule, kes wäikse koha pidaja on, eesõiguse. Sellel alusel on ka Warep'iga, nii kui ka kõigi teiste rentnikkudega, leping uuendatud. Mis puutub Warep'ile ehitusmaterjaali andmisesse, siis on siin toimetatud neis piirides, mille ulatuses kõigile asunikkudele wastu tulla on wõidud. Kuna Warep on waremalt omast materjaalist lauda, heinaküüni, riistadekuuri kohale ehitanud, on ta käesolewal aastal luba palunud oma eluhoone ehitamist ühe aasta peale pikendada ja selleks wäljaantud materjaali üle wiia oma korteri ehitamiseks Nõmemele, kus ta oma sugulaselt on krundi saanud elumaja ehitamiseks.

Selleks on ministri luba antud 16. märtsil k. a., nii et see on ka ministeeriumi teadmisel sündinud ja sellepärast siin midagi seaduswastast ei ole. Siis wõiks wastata küsimise peale, kas on ülewaltoodud asjaolu Wabariigi Walitsusel teada ja kas wastawad need teated tööoludele? — muidugi nende korrektiwiidaga, mis mina siin olen ette kannud, peale selle ka see korrektiiv, et koht ei ole määratud mitte Järwamaa riigimaadeülemale, sest, et härra Warep on Järwamaa riigimaadeülemaks määratud alles 1. now. 1919 a., see on pool aastat hiljem, kui temale koht oli määratud (W a h e l h ü ü e : A g r o n o o m i l i s e k s o t s t a r b e k s ?) Agronoomiliseks otsarbeits. Teine küsimine: Kui asjaolu Wabariigi Walitsusele teada ja need teated õiged on, mis on Wabariigi Walitsus teinud selle asjaolu lahendamiseks? Kuna kohus siin oma otsuse on annud, siis ei saa kohtuotsuse muutmiseks Wabariigi Walitsus midagi teha. Kolmas küsimine: Kui Wabariigi Walitsus seda küsimust veel lahendanud ei ole, kuidas mõtleb ta seda lahendada? Ainus tee, mis ette näha, on see, kui Warep rendilepingu tingimisi ei täida, siis leping ette nähtud korras tühistada.

J u h a t a j a **J. Tõnisson:** Riigikogu asub järgmise päewakorra-punkti juurde:

6. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek põllutööstriile Orajõe wallas Pärnu maakonnas planeeritud kohtade wäljaandmise asjus.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Pärnu maakonna Orajõe walla kodanikud A. Tischler, J. Naar, Al. Abram, Ek. Piiskop — (kolm wabadussõjast osawõtnud sõdurit ja üks sõduri lesk) soowisid rendile saada Orajõe metskonnast kwart. nr. 121 planeeritud kohti 99—102-ni. Mitmekordsete järelepärimiste peale teatas neile maakorralduse peawalitsus 30. detsembril 1922 aastal, et nimetatud kohad antakse wälja wallanõukogu ja maakonnawalitsuse poolt määratud kandidaatidele.

Selle järele pöördusid nimetatud kodanikud Pärnu maakonna riigimaadeülemale poole, et see wastawad korraldused teeks kandidaatide ülesseadmiseks. 12. jaanuaril 1923 a. nr. 88 all teatab riigimaadeülem, et Orajõe metskonnast planeeritud krundid antakse wälja määratud kandidaatidele maakorralduse peawalitsuse ettekirjutuse alusel. Järelepärimise peale, missugused need ettekirjutatud alused on, teatab maakorralduse peawalitsus 6. weebbruaril 1923 a. nr. 987 all, et „põllutööstrii maade wäljaandmist kindlatele isikutele ei otsusta, waid seda teeb wallanõukogu ja kinnitab maakonnawalitsus. Põllutööstrii on korralduse teinud, et kohad saaks wälja antud, aga edaspidi tuleb Teil koha peal selgeks teha, kellel enam õigust nende kohtade peale on ja mitte põllutööstrii tülitada.“

Et wahepeal asja arenemise kohta midagi kuulda ei olnud, pöördusid tähendatud kodanikud uuesti riigimaadeülemale poole. Nüüd teatab aga riigimaadeülem ühise palwe peale 30. juunil 1923 aastal nr. 2066 all, et Orajõe metskonnast planeeritud krundid on wälja antud wallanõukogu poolt nimetatud isikutele, nagu kõik teised metsakrundid.

Asjastuwiitatud A. Tischler ja teised küsiwad seletust Orajõe wallawalitsuselt. Orajõe wallawalitsus pöörab omalt poolt wahekirjaga 2. juulist 1923 a. nr. 1294 Pärnumaa riigimaadeülemale poole, kus küsitakse järgmiselt: „Käesolewal aastal on Orajõe metskonnast kwart. nr. 121 planeeritud nr. nr. 99—102 kohad wälja antud ja wastawad rendilepingud sõlmitud Frits Kohw ja teistega, palutakse teatada, kelle korraldusel ja mis-

sugustel alustel tähendatud kohad on välja antud.“

Selle peale wastab riigimaadeülem 9. juulil nr. 2278 all, et „kw. nr. 121 planeeritud, kr. nr. 99—102 on välja antud metsamaade alpalujatele, nagu kõik metsamaast planeeritud kohad 1920 a. välja anti Riigiwanema resolutsiooni põhjal.“

Planeeritud kruntide saajate hulgas on taluperemehi, kellel omal üle 100-wakamaalised kohad ja sõjast osa wõtnud ei ole.

Kirjeldatud asjaolude põhjal paneb Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühm Riigikogule ette pöörata põllutöoministri poole järgmise arupärimisega:

1. Kas põllutöoministril on teada, et maakorralduse peawalitsus seletas ametlikus kirjas, et neli kohta Orajõe metskonnas kwart. nr. 121 antakse välja wallanõukogu ja maakonnawalitsuse poolt määratud kandidaatidele?

2. Kas põllutöoministril on teada, et Pärnumaa riigimaadeülema poolt on samad kohad välja antud Riigiwanema minisuguse resolutsiooni põhjal?

3. Kas põllutöoministril on teada, et Pärnumaa riigimaadeülem seletas esialgu A. Tischler'ile ja teistele ametlikkudes kirjades, et nimetatud kohad antakse välja maakorralduse peawalitsuse ettekirjutuse alusel, pärast, et need kohad on välja antud wallanõukogu poolt nimetatud isikutele. Orajõe wallawalitsus teatas aga, et kohad on välja antud Riigiwanema resolutsiooni põhjal?

4. Kui põllutöoministril need asjaolud teada on, missugused korraldused on tema poolt tehtud nende ametnikkude kohta, kes kodanikkudele ametlikult ebaõigeid seletusi annawad?

5. Kas põllutöominister kawatseb tühistada riigimaadeülema korraldust Orajõe metskonnas väljaantud kruntide asjus?

Palume seda arupärimist Riigikogu järgmise arupärimise-koosoleku päewakorda wõtta.

Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel

Tallinn, 1. okt. 1923 a.

(Allkirjad) A. Palwadre.

L. Johanson.

J. Wain.“)

A. Palwadre (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Ma tahaksin esitatud aru-

pärimise põhjendamisel ette kanda ainult neid ametlikka dokumente, mis selle arupärimise põhjuseks on olnud. Kolm sõdurit ja üks sõdurilesk — Tischler, Naar, Abram ja Piiskop — pöörasid omal ajal maakorralduse peawalitsuse poole, et nendele maad antaks. Maakorralduse peawalitsus wastab ametliku kirjaga 30. dets. 1922 a.: „Teie palwe peale teatab maakorralduse peawalitsus, et 4kohta Orajõe metskonnast kw. 121 saawad wallanõukogu ja maakonnawalitsusest määratud kandidaatidele välja antud. Peawalitsuse juhataja (allkiri). Sekretäär (allkiri).“ Maasoowijad pööravad Pärnumaa riigimaadeülema poole ja riigimaadeülem wastab jälle ametliku kirjaga 12. I. 23.: „Teie ühise palwe peale maakonnawalitsusele teatan, Orajõe metskonnast kw. nr. 121 planeeritud krundid nr. nr. 99—102 saawad määratud kandidaadile välja antud maakorralduse peawalitsuse ettekirjutuse 30. XII. 22 a. nr. 8538 alusel. Riigimaadeülem (allkiri). Sekretäär (allkiri).“

See teadaanne näis kahtlane olewat, sest tema ei nimeta otsekohe, et krundid antakse välja wallanõukogu poolt ülesseatud ja maakonnawalitsuse poolt kinnitatud kandidaatidele. Maasoowijad pööravad küsimisega maakorralduse peawalitsuse poole. Maakorralduse peawalitsus wastab järgmiselt: „Maakorralduse peawalitsus teatab, põllutöoministerium maade väljaandmist kindlatele isikutele ei otsusta, waid seda teeb wallanõukogu ja kinnitab maakonnawalitsus. Põllutöoministerium on korralduse teinud, et kohad saawad välja antud, aga edaspidi tuleb teil koha peal selgeks teha, kellele enam õigust nende kohtade peale on ja mitte põllutöoministeriumi tülitada. Jaoskonna juhataja (allkiri). Toimkonna juhataja eest (allkiri).“ Nüüd pööravad maasoowijad uuesti riigimaadeülema poole, et see korralduse teeks maade väljaandmiseks. Selle peale tuleb riigimaadeülemalt järgmine wastus: „Teie ühise palwe peale teatan, et Orajõe metskonnas kw. nr. 121 planeeritud krundid on välja antud wallanõukogu poolt nimetatud isikutele samadel alustel, nagu kõik teised metsakrundid.“ Asjasthuwitatud ei ole aga kuulnud, et wallanõukogu oleks kandidaate üles seadnud. 1921 a. seati küll wallanõukogu poolt kandidaadid üles, kuid see wallanõukogu otsus tühistati maakonnawalitsuse poolt. Maasoowijad

pööravad wallawalitsuse poole küsimisega, kas on wallanõukogu kandidaate uueste üles seadnud. Wallawalitsus ei tea asjast midagi ja pöörab Pärnumaa riigimaadeülemale poole järgmise kirjaga: „Käesolewal aastal on Orajõe metskonstnast kwartaal nr. 121 planeeritud nr. nr. 99, 100, 101 ja 102 kohad välja antud ja wastawad rendilepingud sõlmitud Frits Kohw ja teistega, palutakse teatada, kelle korraldusel ja missugustel alustel tähendatud kohad on välja antud. Wallawanem (allkiri). Sekretäär (allkiri).“ Pärnumaa riigimaadeülem wastab selle peale järgmiselt: „Orajõe wallawalitsusele. Käesolewat tagasi saates teatan, et kw. nr. 121 planeeritud kr. nr. 99—102 on välja antud metsamaade algalujatele, nagu kõik metsamaast planeeritud kohad 1920 a. välja anti Riigiwanema resolutsiooni põhjal. Riigimaadeülemale k. t. (allkiri) ja Sekretääri k. t. (allkiri).“

Meie oleme küll harjunud nägema, et põllutöministeeriumi ja temale alluwate asutuste tegewuses üldse kindlat korda ei ole, kuid selles juhtumises on korrallagedus otse erakorriline. Maakorralduse peawalitsus seletab kogu aja, et maa antakse välja wallanõukogu ja maakonnavalitsuse poolt ülesseatud kandidaatidele. Riigimaadeülem seletab — maa antakse välja maakorralduse peawalitsuse juhtnõõride järele ja lõpuks on maa välja antud Riigiwanema resolutsiooni põhjal!!! Arupärimine ei waja pikemat põhjendamist. On tarwis teada, kas põllutöminister sarnase asjaajamise õige leiab olema ja kas tema neid ametnikka, kes niiwiisi talitawad, wastutusele tahab wõtta? Ma arwan, et Riigikogu liikmed seda arupärimise-ettepanekut toetawad.

Juhataja **J. Tõnisson:** (Hääletatakse.) Ettepanekut on toetanud 49 Riigikogu liiget, sellega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

7. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale toiduainete wäljaweo ja elukalliduse tõusu asjus.

Kaubandus-
tööstusminister
B. Rostfeld:
Lugupeetud Riigikogu liikmed! Arupärimises tõendatakse, et „kunni märtsikuuni 1922 a. wõis meie turgudel wähehaawalist

toidu ja tarbeainete hindade langemist tähele panna. Rahwa laiemad hulgad, kes oma palgast ja muudest piiratud sissetulekutest kitsalt elawad, wõisid lootma hakata, et elamise wõimalused aegajalt lahendamaks muutuwad“. „Kuid nendel lootustel ei olnud püsiwust. Juba märtsikuuga lõppes hindade langemine. Sestsaadik on hinnad kogu aja tõusnud. Seda on iseäranis märgata liha, raswa, wõi, juustu, kanamunade hindade juures“.

Nende tähtsate ainete hinnatõus kiisub, — arwawad härrad arupärijad, — paratamata ka mitmesuguste teiste toiduainete hinnad kaasa kõrgemasse, nii et elukallidus peaaegu kõigis osades tõusma peab. „Ligemalt waadeldes“, — tõendawad arupärijad, — „näeme, et meil siin peaasjalikult nende ainete hinnatõusuga tegemist on, mis meilt wiimasel ajal suuremal määral välja wiima on hakatud. Sellepärast ei ole mingit kahtlust, et mainitud kaupade piiramata wäljawedu nende kaupade siseturu hindade tõusu paratamataks teeb“.

Seda silmas pidades, paneb sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühm Wabariigi Walitsusele ette arupärimise:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel nõu mainitud toiduainete wäljawedu nõnda piirata (reguleerida), et siseturu hinnad wäljaweo tagajärjel ei tõuseks?

2) Kas on Wabariigi Walitsusel muid kawatsusi ja missugused need on, kellega tema elukalliduse tõusu seisma ja eluhoiu hindasid langema panna wõiks?

Küsimus, mida käesolew arupärimine käsitab, ei ole mitte uus. Sotsiaaldemokraadid on wiimase kolme aasta jooksul kogu aja toiduainete wäljaweo keelu eest wõidelnud ja ikka põhjustel, et wäljawedu tõstab siseturu hindasid.

Minule tulewad meelde ägedad waidlused liha ja wõi wäljaweo pärast I Riigikogus märtsikuus 1921 a.

Nagu teate, ei wedanud Eesti wiimastel sõjaaastatel toiduaineid välja. Meil karjapidamine ja piimaasjandus olid sõja ajal niiwõrd tagasi wiidud, et sõja lõpul pidime isegi raswaaineid sisse wedama.

1921 a. hakkasime kosuma. Tolleaegset konjunktuuri arwesse wõttes, oli wäliskaubanduse nõukogu põhimõtteliku otsuse teinud lubada piiratud arwul wõid välja wiia.

Riigikogu liigetel on wist meeles, missuguseid laineid see otsus löi. Sotsiaal-

demokraadid esinesid kohe arupärimisega. Seda arupärimist põhjendades kuulutas Riigikogu liige Jõeäär ette, et „väljavedu lõpulikult rööwib wõimaluse waesematel rahwakihtidel liha ja wõid tarwitada“. Isegi nõuti, et Wabariigi Walitsus teha kolme päewa jooksul arupärimise peale wastaks. Kõigest sellest asjast wõis mulje saada, et wabariik on hädaohus. Riigikogu arutas küsimust kolmel koosolekul, koalitsiooni rühmad mobiliseerisid kõik oma „agronoomilised jõud“, et sotsiaaldemokraatidele selgeks teha, et wabariik ei ole hädaohus ja et waesematele rahwakihtidele ka edaspidi liha ja wõi tarvitamise wõimalus jäetakse. Toodi ette asjalikke kalkulatsioone karjapidamise ja liikmaasjanduse kohta, kõneldi loomatoidu üksusest, nende wäärtusest enne ja peale sõda, ratsionaalsetest loomatoitmise wiisidest, õlikookide tähtsusest loomade toitmise juures jne. Arupärimise puhul wõttis Riigikogu wastu õnneks liht üleminekuwõrmi, — ta tunnistas õigeaks Wabariigi Walitsuse seisukoha toiduainete wäljaveo asjus. (M. M a r t n a (sd.): N a g u i k k a!) Ma ütlesin „õnneks“, sest meie teame, et toiduainete wäljavedu ei ole kellelegi kahjuks olnud. Just wastupidi — ta on suuremaks teguriks olnud meie rahwamajanduse terwenemise juures. Ei ole ka „lõpulikult rööwitud wõimalus waesematel rahwakihtidel liha ja wõid tarwitada“. Wõib kindlasti tõendada, et nende ainete tarvitamine on suurenenud, neid tuuakse rohkem turule. Arwatawasti panid seda ka sotsiaaldemokraadid tähele ja sellepärast ei käsitanud nad seda teemat Riigikogus arupärimiste näol kunni käesolewa aasta jaanuarini. Siis tuldi uuesti arupärimisega, milles Wabariigi Walitsusele küsimine üles seati, kas teha mitte nõu ei ole toiduainete wäljavedu seisma panna. Seda wõis tol ajal wõtta kui manööwrit enne walimisi.

Kuid suwel tuldi küsimisega jälle wälja, aga suurema ettewaatusena, — küsitakse, kas on Wabariigi Walitsusel nõu toiduainete wäljavedu piirata, kusjuures klambrites seisab „reguleerida“.

Eelpool refereerisin mina arupärimise sisu, ning Riigikogu liikmed panid wist tähele, et arupärimises puuduwad üksik-asjalikumad andmed, mis tõendaksid ette toodud wäiteid. Sellepärast oleks minul õige raske arupärimise kohta seletustega esineda, kui Riigikogu liige Martna, kes jaanuaris arupärimist põhjendas, mitte ei

oleks statistiliste andmetega esinenud. Sellepärast olgu minule lubatud mitte ainult arupärimise teksti, waid ka härra Martna kõne stenogrammi tarwitada.

Arupärimises loeme meie, et toidu ja tarbeainete hinnad kunni märtsikuuni 1922 a. langesid ning siis lõppes hindade langemine ja seitsaadik on hinnad kogu aja tõusnud. Seda põhjendab Riigikogu liige Martna, wõrreldes toiduainete üldisi indeksarwusid 1921 aasta algusest peale, keskmist 1921 a. eest sajana wõttes.

On tõesti näha, et elukallidus terwe 1921 a. jooksul langeb: jaanuaris oli indeks 115,8, detsembris 85,1.

1922 a. oli jaanuaris 85,3, weebruaris 82,0, märtsis 79,9, aprillis 81,9, mais 80,8, juunis 84,6, juulis 83,5, augustis 83,4. Tähendab indeks kõikus; siis hakkab tõusma ja nowembris oli ta juba 90,3. Siin lõpewad härra Martna andmed ja ta teeb järelduse, et elukalliduse tõus ühtesoodu edasi kestis. Kuidas kujunesid indeksarwud aga edasi, näeme järgmistest andmetest, mis sealt samast saadud, kust härra Martna omadki, — Riigi statistika keskbüroost. — Detsembris tõusis indeks weel 92,6, jaanuaris langes wähe — 92,2, samuti weebruaris wäike tõus — 93,7, siis isegi läks kunni 102,3, kuid langes mais 1923 a. — kunni 92,7 ja juunis kunni 92,3. See tähendab, et juunis 1923 a. olid kaupade hinnad 0,3 wõrra wähem, kui detsembris 1922 a. Kus on siis see rahwale ähwardaw järjekindel elukalliduse tõus, millest härra Martna kõneleb? Härra Martna oli, ei tea missuguste oletuste alusel, otsusele jõudnud, et normaalne toiduainete üldine indeks oli märtsikuus 1922 a. nimelt 79,9 ja kui tema edaspidi tõusis, siis on see ebanormaalne ja hädaohtlik. Niisama, kui mitte rohkema õigusega, wõin mina normaalseks lugeda indeksarwusid, mis kõiguwad 92 ja 93 wahel.

Edasi kriipsutatakse arupärimises alla, et iseäranis on tõusnud tähtsamate toiduainete hinnad, nagu liha ja raswaainete, wõi, juustu ja kanamunade hinnad ja arwatakse, et nende ainete hinnatõus kaasa kisub teiste toiduainete hinnad. Waatame, mis kõnelewad statistilised andmed. Kui meie jälgime raswaainete indeksi, siis näeme, et ta 1922 a. jooksul kõikus 83,5 ja 106,1 wahel, kuid keskmine oli wähem kui 1921 aastal, nimelt 95,2. Tuletan meelde, et sajana oli wõetud keskmine 1921 a. kohta. 1923 a. kõikus

raswa indeks weel rohkem, ühtlasi oli ka tõusu märgata, koguni oli ta märtsis 131,3, juunis aga juba 103,3.

Kui sotsiaaldemokraadid märtsis 1921 a. wõile jäädawalt „piiramise seisukorra“ tahtsid kolme päewa jooksul wälja kuulutada, siis olid nad nähtawasti arwamisel, et tolleaegsed hinnad normaalsed on. Tõesti oli märtsist raswaainete indeks langenud 67,2 — jaan. 97,6, weebruar 93,2. — Arwatawasti tahaksid nad praegu ka samast indeksi näha. Kuid ega siis 1921 a. märtsi indeks normaalne wõi indeks ei olnud, — see oli „wõi kui wankrimääre indeks“, aga mitte toiduaine, ja sellepärast täiesti loomuwastane. Selle juurde tulen weel tagasi. Praegu aga peatan teiste tähtsamate toiduainete juures.

Liha ja kala. Tallinna turuhindade indeks kõikus 1922 aastal 87,5 ja 103,9 wahel. Keskmine oli 97,7. Tähendab samuti, kui raswaainete juures, oli liha ja kala keskmine 1922 a. indeks — vähem, kui 1921 aastal. Ka siin on tõusu märgata käesolewal aastal. Arupärimises on weel nimetatud kui tähtsam toiduaine juust. Mina teda meie oludes siia ei loe. Kuigi teda tähtsamaks artikliksi lugeda, ei saa kindlaks teha, et juustu wäljawedu toiduainete hindade tõusuks wõiks kaasa mõjuda juba sellepärast, et juustu on $\frac{1}{2}$ aasta jooksul wälja wiidud ainult 410 puuda. Kanamune on $\frac{1}{2}$ aasta jooksul wälja wiidud 1.158.870 tükki, see tähendab, et iga Eesti wabariigi kodanik on wäljaweoks ohwerdanud 6 kuu jooksul ühe kanamuna. Sellega on wabariik 8.300.000 marga eest wäliswaluutat saanud ning rahwa toitlusoludele ei ähwarda ühe muna wäljawedu iga kodaniku peale ühtegi.

Ma jätan mõlemad „tähtsad artiklid“ — munad ja juustud — kõrwale ja pööran teie tähelepanu ühe teise artikli peale, millest härrad arupärijad waikides mööda on läinud, mida mina aga palju tähtsamaks pean rahwa toitlusolude seisukohast, kui juustu ja kanamune.

See on jahu ja wiljaained. Siin räägivad indeksarwud hoopis teist keelt ja on wäga kahju, et härra Martna seda mitte ei ole tähele pannud. Kui tema neid indekseid raswa ja liha omadega oleks wõrrelnud, siis oleks ta leidnud, et siin just „koer maetud on“.

Jahuindeks oli jaanuaris 1921 — 143,6, aasta jooksul langes sihikindlalt ja ilma kõikumata ja jõudis detsembris 73,6-ni. 1922 a. jooksul oli ta õige püsiw —

70 ümber. 1923 aastal kestis langemine ilma kõikumata edasi — jaanuar — 66,5, juuni — 62,3.

Sarnast langemise tendentsi tuleb loomulikult ja tarwilikuks pidada, niisama kui liha ja raswaainete hindade tõusmist.

Kui meie wõrdleme ennesõjaaegseid wilja ja karjasaaduste hindasid pealesõjaaegsetega, siis näeme, et wahekorrad praegu hoopis teised on, kui enne sõda.

Wiljahinnad on liig kõrged, karjasaaduste hinnad liig madalad. Ja missuguseid järeldusi kutsub ellu sarnane asjaolu? Kui karjasaaduste hind liig madal wiljaga wõrreldes, siis ei muuda keegi wilja lihaks ja raswaks, ning loomapidamine läheb tagurpidi. Et wiimast ära hoida, tuleb kõigiti kaasa aidata, et wahekorrad ennesõjaaegsetele läheneks.

Wõtame näituseks rukki. Ühe puuda rukiste eest:

wõis Tallinnas 1913 a.	tänawu
juulis saada:	aga:
sealiha	4 naela 6,4 naela
lauawõid	1,8 „ 3,7 „
piima	9,1 pudelit, 18,7 pudel.

Kui öeldakse, et wõihind on kallis, siis ei tohi unustada, et ühe naela lauawõid hinnaga wõib praegu wilja, näituseks jõutoitu, palju vähem osta, kui enne sõda. Wõihind ei ole sellepärast sugugi loomulikult wahekorras wiljahinnaga ja ei wirguta lehmadedidajaid loomadele jõutoitu andma, et wõid rohkem saaks. Selle tagajärjel muutub piimaloom, kes peab olema „piimamasin“ — „sõnnikumasinaks“. Põllumees ei hoolitse piima rohuse eest, waid ainult sõnniku eest. Ta peab looma ainult heinatoitu peal ja wiib turule wiljad. Jõutoidu, näituseks õlikookide ostmisest ei wõi juttugi olla.

Missugune tähtsus jõutoidul, eriti õlikookidel, piimalehmade toitmise juures on, tuntakse laialt. Üks nael õlikooke wõib niisama palju piimaandi tõsta, kui 2 naela kaerajahu; ta sisaldab kunni 3 kord rohkem munawalge ainet.

Enne sõda weeti meile sisse 700.000 kunni 1 miljon puuda jõutoitu. Selle tõttu oli ka meie ennesõjaaegne piima tootmine umbes 600 miljonit liitrit aastas.

Käesolewa aasta esimesel poolel oleme meie sisse wedanud ainult 38.200 puuda loomatoitu ja sellejuures wälja wedanud õlikooke 14.500 puuda.

Samal ajal oleme meie sisse wedanud umbes 1.387.525 puuda rukki- ja nisuteri ja jahu nimelt:

Rukist teras . . .	429.051 puuda.
„ jahus . . .	<u>92.763 „</u>
	521.815 puuda.
Nisu teras . . .	463.074,6 puuda.
„ jahus . . .	<u>402.645,2 „</u>
	865.710 puuda.

Wälja wedanud 715 puuda.

Meie oleme ka enne sõda terawilja sisse wedanud. Kahjuks ei ole minul käepärast andmeid, kui suurel määral. Et Eesti terawilja sisse weab, — kui wilja ja karjasaaduste hindade wahekorid normaalne — oleks ka loomulik. Meie kliima, geograafilise seisukoha ja maaolude juures on Eesti põllumehel raske konkureerida ilmaturul oma wiljaga. Seda wõib ta aga hõlpsasti kätte saada, kui ta karjasaadusi produtseerib ja teatawa osa omast wiljast lihaks ja wõiks ümber muudab.

Enne sõda oligi niisugune põhimõte läbi löönud ning meie põllumajandus arenes selle põhimõtte kohaselt.

Nagu eelpool ette kandsin, muutus aga sõjaajal seisukord. Põllumees hakkas wilja hindade tõusu ja karjasaaduste hindade langemise tõttu uuesti peasjalikult terawilja produtseerima.

Peale sõda, iseäranis minewal aastal, wõis märgata, et hinnad endid reguleerima hakkawad — ühed tõustes — karjasaadused, — teised — langedes — wili. — Käesolewal aastal wõib seda tendentsi weel kindlamalt ära näha.

Selle tagajärjel hakkab põllumees ka suuremat rõhku karjasaaduste produtseerimise peale panema.

Seda õiget sihtjoont ei wõi kunstlikude abinõudega, nagu wäljaweo keeluga ehk piiramisega segada. Põllumees peab oma töö ja produktide eest saama seda hinda, mis temale ilmaturu wõimaldab ja ükski walitsus ei tohiks meie põllumehelt wõimalust wõtta ilmaturul täiel määral wõistelda. Meie oleme põlluharijate maa ja peame põllusaadusi wälja wedama, et wäliswaluutat saada. Enne sõda wedasime wälja karjasaadusi ja tõime sisse terawilja ja jõutoitusid. Oli teataw tasakaal. Nüüd ei suuda meie kaugeltki tasakaalu kätte saada. See wõtab aega ja nõuab õiget majanduspoliitikat.

Meie oleme tähtsamaid toiduaineid — rukis, nisu, riis, suhkur, heeringad, silgud, sool, tee, kohwi — kuue kuu jooksul sisse wedanud umbes ühe miljardi wäärtuses, wälja aga wedanud — wõi, liha, kartulid, kanamunad, juust, sead, loomad — umbes 310 miljoni marga wäärtuses. Need arwud tunnistawad, et meie oleme tasakaalust weel õige kaugel. Põllumajanduslikule riigile ei ole kõige paremaks attestatsiooniks — kui ta toiduainete sisseweo peale kulutab kolm korda rohkem wäliswaluutat, kui ta põllusaaduste wäljaweost saab ja ära sööb tuntawa osa sellest waluutat, mis ta saawatunud metsamaterjalide, tsemendi ja teiste ainete arwel.

On arusaadaw, et suurem hulk sisseweetud toiduainetest on linna- ja alewielanikud ära tarwitanud, kuna põllumehed põllutööriistade ja masinate ostmiseks wäljamaalt palju vähema summaga leppima on pidanud, nimelt on nad ära tarwitanud esimese poolaasta jooksul Mk. 322.167.062. Sellejuures ei wõi ära unustada, et põllutööriistad ja masinad peasjalikult kewadel ostetakse. Tähen-dab, wõib loota, et juulist detsembrini nende sissewedetu weel vähem waluutat wajab.

Arupärimises on tahetud kindlaks teha, et meil elukallidus on tõusnud ja et põhjuseks on karjasaaduste hindade tõus, mis on tingitud nende saaduste wäljaweost. Arupärijad on arwamisel, et kõikidel toiduainete hindadel peaks langemise tendents olema ehk vähemalt oleks pidanud püsima jääma 1921 a. lõpu ja 1922 a. esimeste kuude hinnad. Sarnase seisukoha ütles wälja härra Martna selgesti oma kõnes.

Rkl. Martna kõne stenogrammist loeme meie: „Kui me eluhoiu seisu teistes maades waatleme, siis leiame, et turuhinnad nendes maades, kus raha (waluuta) enam vähem kindel on, langewad wõi paigal püsiwad, kuna nad seal, kus raha wäärtus langeb, kõrgemaks tõusewad. Eesti peaks selles suhtes esimeste maade liiki kuuluma, sest Eesti mark on juba kauemat aega püsima jäänud. Et meie turuhinnad tõusewad, wõib ainult sellest tulla, et meilt toiduaineid rohkem wälja wiiakse, kui siseturu huwides lubada wõiks.“

Kahjuks ei toonud härra Martna andmeid ette, mis meid suudaks uskuma panna, et tema oletused õiged, Minul on

käepärast hindade indeksarvud mõnest maast, kus valuuta on stabiliseerunud, nagu meilgi, ja nende arvudega ei saaks härra Martna oma oletusi mitte põhjendada. Kui meie neid vaatleme, näeme, et Inglismaal, Prantsusmaal, Belgias, Daanis ja Rootsis on indeksid 1923 aastal kõrgemad, kui 1922 aastal. Inglismaa kohta on aluseks võetud 1923 a. hinnad ja on märgata, et kõige madalam oli indeks septembris 1922 a., septembris 1921 a. oli 187, siis hakkas langema ja jõudis septembris 1922 a. 154-ni. Peale selle hakkas tõusma ja käesolevas aprillis tõusis 161 peale ning tõusis ilma kõikumata. Kui meie Prantsusmaa andmeid vaatame, siis näeme 1923 aastal ka hindade tõusu. Nii sama on ka 1913 a. hinnad aluseks võetud. Seal oli oktoobris 1921 a. 331, veebruaris 1922 a. — 306, see oli kõige alam punkt. Käesoleva aasta märtsikuul oli 424. Belgias on kõige madalam indeks olnud aprillis 1922 a. — 344, siis on jälle tõusnud. Daanis oli kõige madalam indeks oktoobris 1922 — 176, juunis käesoleval aastal — 202. Norras, kus kõige vähem märgata tõusu, oli jaanuaris käesoleval aastal — 207, veebruaris — 210. Rootsis oli kõige madalam indeks novembris, detsembris ja jaanuaris 1922—1923 a. 163, aprillis oli 168. Sellest meie näeme, et nendes maades oli 1922 a. madalam indeks, kui 1923 a. Tähendab, võime konstateerida täielikku analoogiat Eestiga ja kui hindade üldindeks meil 1923 a. vähe kõrgem on, kui 1922 a., siis ei ole see asjaolu mitte ainult Eesti turu iseäraldus, vaid ka teiste maade oma, kus raha väärtus püsima on jäänud.

Oleks muidugi raske oletada, et kõigi nende maade hinnatõus on tingitud karjasaaduste väljaveost.

Meie näeme igalpool üldindeksi kõikumist, kusjuures ühed toiduained hinnas tõusevad, teised langewad. Nähtawasti reguleerivad nad endid ja lähenewad omas wahekorras ennesõjaaegsetele.

Härra Martna on uurinud meie turuhindade kohta käiwaid statistilisi andmeid ja on wist tähele panema pidanud õige suurt suhkruhinna tõusu käesoleval aastal. Minewal aastal kõikus suhkru ja soola indeks 82,4 ja 68,9 wahel. Käesoleva aasta mais ja juunis oli ta aga tõusnud kunni 89,5.

Wist ei saa keegi tõendama, et suhkruhinna tõus karjasaaduste väljaweoga kuidagi seotud on, küll ei saa aga eitada,

et suhkruhinna tõus meil tõstis toiduainete üldindeksi käesolewal aastal.

Need näitused on ette toodud, et selgitada, kui libedale teele satuwad need härrad, kes oletawad, et elukallidus peasjalikult tingitud liha ja wõhindade tõusuga. Põhjused on palju mitmekesised ja sügawamad, kuid nende analüüsimine wiiks meid liig kaugele. Mina ei eita, et teatawat mõju elukalliduse tõusu juures on awaldanud karjasaaduste hindade tõus ja nende väljawedu. Kuid mina ei saa kuidagi arwamisele tulla, et siin aitaks väljaweo piiramine. On tarwis hoopis teised abinõud tarwitusele wõtta ja nimelt peame kõigiti kaasa aitama, et meie karjakaawatamist edendada ja karjasaaduste hulka suurendada. Seda saame meie kätte ainult siis, kui meie oma põllumehetele wõimaldame tema produktide eest saada kõige kõrgema hinna, mis temale ilmaturu pakub ja mitte ei lokaliseeri nende müüki siseturu piirides. Riigikogu liikmed teawad, et selles sihis on ka suudetud mõnda juba ära teha. Käesoleva aasta eelarwes on määratud suurem krediit laenuks andmiseks meiereide kordaseadmiseks ja ehitamiseks. Ühtlasi on ka suudetud wälisurgu leida. Tagajärjed on juba olemas: 1921 a. wedasime välja 6500 puuda wõid, 1922 a. — 62.000 puuda ja käesoleva aasta I poolaasta jooksul juba 52.000 puuda. Juuli ja august näitasid weel tõusu: kahe kuu jooksul on välja wiidud 42.577 puuda. Eelpoolnimeetatud laenuks on see suur tähtsus, et ta juhib restaureeritud meiereide kaudu turule piima, millel senni turgu ei olnud, wõimaldab saata turule paremat produkti, mille eest maksetakse kõrgemat hinda. See wirgutab põllumehi lehma peale vaatama kui „piimamasina“ peale ja selle eest hoolitsema, et see masin korralikult töötab ja oma produktiooni „maksimumini“ wiib. Selle tagajärjel kaswab wõipuudade arw mitte ainult wälisuruga, vaid ka siseturu jaoks. Siseturul kaswab ta järgmistel põhjustel:

Meil, nagu teistelgi kultuurimaadel, on sisse seatud wõi väljaweo kontroll. Wäljamaa turul wõib meie põllumees ainult siis heade tagajärgedega oma wõiga wõistelda, kui kaup teatawate õige suurte headuse nõuetele wastab. Inglismaa ja Rootsi, kuhu meie wõid eksporteerime, on sisse seadnud teatawa standardi ja maksawad täie hinna ainult selle wõi eest, mis sellele standardile wastab. Mis

temale aga ei wasta, hinnatakse nii madalalt, et wähe mõtet oleks sarnast wõid wälja lasta. See rikuks ainult meie wõi „renommée“ ja oleks kahjulik meie põllupidajatele. Seda „headuse“ eksami ei saa aga kaugeltki kõik meie meiereides tehtud wõid rahuloldawalt teha. Teataw protsent saab ikka „siseturu“ märgi. Nii on igalpool, ka Daanis. „Siseturu“ märk ei tähenda sugugi, et wõi alawäärtuslik. Ta on isegi õige hea, kuid mitte „priima“. Meie wäljaweo kontroll seab praegu õige suured nõudmised wõile, mis wälja lastakse. Enne lubati wäljaweoks ka wõid, mis 8—10 punkti sai. Nüüd aga pannakse... (M. Martina (sd.): Kas see kuulus Schultze ka selle alla käib?) Mina ei ole Schultze'ga mingisuguses ühenduses. (Segased wahelhüüded.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Kui korraga rohkem, kui kaks kõnelewad, siis see segab. Palun pärast sõna wõtta, aga mitte kohtadelt kõneleda.

Kaubandus-tööstusminister **B. Rostfed**: Nüüd aga pannakse niisugusele siseturu etikett peale. Wälja läheb ainult wõi, mis saanud üle 10 punkti, kunni 15 punkti. Peaks arusaadaw olema, et mida rohkem meie meiereide kaudu piimaprodukte turule juhime, nendest kodumaa nurkadest, kellel enne turgu ei olnud, seda suuremaks läheb ka selle wõi puudade arw, millel siseturu märk peal on. Kui maha jäänud meie piimaproduktioon on ja missugused perspektiivid meil olla wõiwad, näitawad järgmised arwud: 1922. a. oli Eestis lehma 291.582 — weiseid üldse oli 503.806, ilma Petserita, kuna 1916 a. neid oli 518.947 — kümme-kond tuhat wähem kui enne sõda. Wõid on wälja weetud 6 kuu jooksul 52.000 puuda ehk 852.800 kilogrammi. Kui oletada, et teise aastapoole jooksul niisama palju wõid wälja weetakse, siis oleks meie wäljawedu käesolewal aastal 1.705.600 kilo. See on lehma peale 5,8 kilo. Daanis — oma maa-ala suuruse järele umbes samasugune kui Eestis — oli 1922 a. lehma 1.310.900. Wälja weetud on 1922 a. wõid 95.500.000 kilo. See on lehma peale 72,8 kilo. tähendab. Daanis annab iga lehm wõi ekspordi jaoks 12 ja pool kord rohkem oma piimast, kui meil. Daani lehmad annawad küll rohkem piima kui meie omad, kuid muidugi mitte 12 ja pool korda, tähendab, juhitakse Daanis

lõnmata palju rohkem piima turule kui meil. Et selgem näha, kui wähe meie lehmad oma piimast wäljaweoks annawad, toon ette järgmise kalkultatsiooni: piima, milles 4% raswa, on tarwis heade sisse-seadete juures keskmiselt 22,3 kilogrammi, et saada 1 kilogramm wõid. Wiiakse wälja iga lehma peale 5,8 kilogrammi wõid. Kuipalju selle wõi walmistamiseks piima läheb, näeme, kui 5,8 kaswatame 22,3-ga. See oleks umbes 120 kilogrammi piima — ehk c/a. 10 pange -- 80 toopi. Noh, meil ei ole kõige paremad lehmad praegu, aga ma arwan, et keskmise lehm siiski wast annab kahe nädalaga 80 toopi piima.

Käsikäes piimaasjandusega käib seakaswatus. Wõipiim on kõige kasulikum ära tarwitada sigade toitmiseks niisugustes majapidamistes, kes wõid produtseerivad. Sellepärast on wõid ekspordeerivad maad ka ühtlasi sealih ekspordööri, nagu Soome ja Daani ja mida rohkem arenenud wõiproduktioon, seda suurem on ka sealih wäljawedu. Klassiline on selles mõttes jällegi Daanimaa. Ta on wäljaweoks tapnud minewal aastal umbes 1.854.000 siga. Selle wäärtus on Eesti markades kaks korda suurem kui Eesti wabariigi eelarwe, tähendab, 12 miljardit Eesti markades. Sellepärast, härra Martina, wõiwad daanlased omale Kopenhaagenis ehitada suuri maju, kus sajad korterid kõiksugu mugawustega. Waatleme missuguses seisukorras on meie wäljawedu. Oleme wälja wedanud wärsket ja suitsetatud sealih 17.095 puuda ja 1.817 elusat siga esimese pooleaasta jooksul. Selle wäärtus on umbes 37.745.000.— marka.

Et 17.095 puuda liha saada on tarwis umbes 4.200 siga — à 4 pd. liha. — Järelkult on wälja weetud umbes 6.000 siga pooleaasta jooksul. Aastas oleks 12.000, mis on 150 kord wähem, kui Daani wäljawedu. Sigade arw oli Eestis 1922 a. 261.044. Tähendab, oleme wäljaweoks andnud 4,6% sigade üldarwust. See protsent on nii wäike, et sigade ja sealih ekspordist meil tõsiselt veel raske on kõneleda. Umbes iga meie kuues talu müüs wäljaweoks ühe sea. Nagu eelpool tähendatud edeneb sigade kaswatamine käsikäes wõiproduktiooniga. Kuid ühtlasi peab veel suur töö ära tehtama eksporditapamajade korraldamise ja sigade ülesostmise alal. Ühtlasi peab põllu-

meeste seas propageerima ajakohast seakaswatust.

Meie põllumees kasvatab siga 8 — 10, isegi 12 kuud, tapab ta siis ära ja viib ise linna turule, kus tihtilugu juhusliku ja madala hinna saab. Niisugune liha välweoks Inglise ja Rootsi turule ei kõlba. Nagu wõib on ka sealihal oma kõrged isegused nõudmised. Neid wõib kätte saada ainult siis, kui sead teatawa oskusega kaswatatud ja modern tapamajas tapetud. Minu arwamise järele ei saa sigade wäljavedu kuidagi piirata. Sellega oleks seakaswatusel kohe kriips läbi tõmmatud. Kui meie statistilisi andmeid vaatleme siis näeme, et meie seakaswatus mitte nii hästi edenenud ei ole. Sigade arw oli 1916 aastal 304.288, 1920 a. 260.761, 1922 a. 261.044. Siin torkab silma liig wäikene juurdekasw kahe aasta jooksul — 283 tükki. Peapõhjuseks oli, et 1921 aastal sigadeturgu ei olnud. Meie teame, et Lõuna-Eestis oli raske pörsastest lahti saada isegi madala hinnaga — 75—100 marka. See pani seakaswatusi edenemise kohe seisma. Kuid ka sigade wäljavedu, nagu wõigi wäljavedu, wajab kontrolli ja korraldamist. Mina olen arwamisel, et peaks tulewikus ära keelama elusate sigade wäljaveo. Senni oli see raskustega seotud, sest meil puuduvad tapamajad. Nüüd hakatakse sellest üle saama. Meil on üks tapamaja olemas ja juba ehitatakse teine weel, nii et isegi konkurents wõib tekkida, kui see tapamaja walmis saab. Ja põllumehed hakkawad ka aru saama, et siga kaswatada 12 kuu asemel 6 kuud, tulukam on. Mina arwan, et sarnane korraldus ei peaks riiwama seakaswataja huwisid; ta on ka kasulik siseturu seisukohast. Siin on asi järgmine. Kui Inglis ja Rootsi turgid waadata, siis näeme, et seal on suur nõudmine ainult teatawate lihasortide peale, — bacon ja osalt singid — kuna ülejäänud osad odawad on. Wiimased wõiksid aga siseturu ära tarwitatud saada. See teeks mõned sealihasordid, ka worstid, kättesaadawaks waesematele rahwakihtidele. Aga ma ütlen see on muidugi tulewiku küsimus.

Loomaliha on 6 kuu jooksul meil wälja läinud ligi 23.000 puuda ja peale selle 2.114 eluslooma mk. 36.558.000.— wäärtuses. Kui nüüd kalkuleerida ja waadata, kui palju selleks loomi oli tarwis, siis jõuame otsusele, et meil oli wäljaweoks

tarwitatud c/a. 4.600 elusat looma, aastas tuleks 9.200 looma.

1922 a. oli meil sarwloomi — üle 1. a. wanaduses — 450.098 tükki. Järjekult läks meil ekspordiks c/a. 2% sarwloomade arwust, ehk kui weel populäärsemalt ütelda, iga kaheksas talu andis ühe looma. Mis puutub sarwloomade wäljaveo kohta, siis meie sarnaseid perspektiive, nagu sigade eksport, ei paku. Meie ei saa tulewikus konkureerida ilmaturul odawa Argentiina, Wenemaa jne. loomalihaga ja sellepärast ei saa tulewikus loomaliha eksport Eestis suurt osa mängima. Ja nähtawasti saab meie põllumees tulewikus rohkem rõhku panema suguloomade wäljaveo peale. See oleks ka wõimalik meie geograafilise seisukorra pärast. Asi wõib isegi nii kaugele minna, et meie tulewikus odawat liha, näituseks Wenemaalt, sisse wedama hakkame; samuti ka wõid. Seda tegid enne sõda paljud wõiekspordi maad, näituseks Daani. Ta wedas oma kvalifitseeritud wõi Inglismaale ja tõi sisse Wene wõid. Täni oled sisseweotollid: liha 60 mk. puud ja wõi 200 mk. puud, loomarasw 100 mk. puud, taimerasw 60 mk. puud.

Et eelpool nimetatud seisukohast ajale oma loomulikku arenemist anda, on otsusele jõutud need tollid, kuigi õige madalad, hoopis ära kaotada (M. Martna (sd.): Meie wõime siis öelda, et meie oleme ära kaotanud...) Mis oleme meie ära kaotanud? (Wahelhüüe M. Martna (sd.) poolt). Härra Martna, see on põhimõttelik seisukoht, — meie põlluharija wõib paremaid produkte walmistada, neid wälja wedada ja ise süüa wäljaspoolt sisetoodud produkte, mitte haiwemaid, waid odawamaid ja sellest seisukohast on see wäga tulukas riigile ja põllumehele.

Nüüd meie toiduainete turu seisukorral. Meie toiduainete turu seisukorraga tutvunedes ei saa alla kriipsutamata jätta, et siin õige palju ära teha wõiks toidulolude parandamiseks. Näituseks, tõmbab oma peale tähelpanu meie turu waesus kaladest.

Oleme rikkad sise- ja merewetest, kuid rahwa toitmisel mängib oma kala õige wäikest osa, kuna sissewedetu kauris suur on. Heeringaid oleme sisse wedanud 6 kuu jooksul 227.678 puuda mk. 91.300.000.— wäärtuses.

Peapõhjus, et kalasaaduste müük turudel korraldamata. Selle üle kaebawad

kalamehed ajakirjanduses ja oma kongressil. Siin oleks omawalitsuse korraldawat kätt hädasti vaja. Samuti ei ole ajakohast piimasaaduste kontrolli siseturul. Seda sisse seada on ka linnawalitsuse ülesanne.

Eelpool toodud andmed meie ekspordi võimaluste kohta kõnelewad ise enese eest ja näitawad, missugused wäljawaated meil wõiksid olla, kui meie aga õiget teed käia tahame ja kui meie tema loomulikkude arenemist kunstlikkude abinõudega „rööbastest wälja ei wii“. Üks niisugune kardetaw abinõu oleks karjasaaduste wäljaweo keeld, ehk piiramine, selleks, et ajutiselt siseturuhindasid maha suruda.

Wabariigi Walitsus arwab, et sarnane talituswiis oleks otsekohe selle oksa mahasaagimine, mille peal meie istume ja tulewikus endid ikka kindlamalt ja kindlamalt asetada tahame.

Arusaadaw, et Wabariigi Walitsus niisugust majanduspoliitika tegemist oma peale wõtta ei saa. Kuid Wabariigi Walitsus on arwamisel, et tema kohus on meie ekspordi loomulikkude arenemist kõikide abinõudega edendada.

Kui wäljaweo reguleerimisest jutt on, siis tuleb selle all mõista ainult „headuse kontrolli“ teostamist ja sarnaste abinõude tarwitamisele wõtmist, mis kaasa aitawad karjasaadusi nii ümber töötada, et nad kõikipidi wälisturu nõuetele wastawad ning tagasi hoiawad nende produktide wäljapumpamist siseturult, millede hinnad wälisturul odawamad.

Sellega lõpetan oma seletuse ja arwan, et olen mõlema küsimise, mis käesolewa arupärimisega Wabariigi Walitsusele ette pandud, wastanud.

Juhataja J. Tõnisson: Et koosolek 2 tundi kestnud, kuulutan 10-minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 11.55 min.

Peale waheaega algab koosolek kell 12.15 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäri kohal abisekretäär **O. Köster**.

M. Martna (sd.): Et walitsuse seletus arupärijatele arupärijaid mitte ei rahulda, teen ettepaneku läbirääkimisi kohe awada.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse). Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

M. Martna (sd.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! Kõige pealt lubage paari ääremärkusega esineda. Wabariigi Walitsuse seletuseandja minister Rostfeld tarwitas minu õnneks ka statistikat ja wõrdles Eestimaad teiste maadega. Ma tuletan seda austatud Riigikogule meelde, sest et minule seda on püütud mitte lubatawaks kirjeldada. Kellele ma seda eriti tahaksin ütelda ei ole siin, aga see härra saab seda ehk kuulda. Meie läheme siis härra Rostfeld'iga ühest seisukohast wälja, mis ühisel alusel põhjeneb. Teise ääremärkusega tahaksin ma seda ütelda, et härra minister Rostfeld kõneles õieti rohkem kui põllutöominister. (Chr. Arro (põl.): Wastus oli wähe walus). Meie saame seda weel näha, härra Arro. Wana walitsuse ajal oleks see õigem olnud, kuid ma ei taha selle wastu midagi ütelda et härra Rostfeldt ka kaubandus-tööstusministrina ennast nagu oma endises ametis tunneb... Kuid siiski tahaks seda alla kriipsutada, et tööstusminister ennast mitte kuulda ei lasknud. — Kõigepealt tuleb arupärimise juures seda meeles pidada, mis mina esmaspäewal ütlesin, see on üheksa kuu kohta, sest et meie selle arupärimise weel warem sisse andsime, aga wastamiseks läks walitsusel weel enam aega, nagu teinegi arupärimine, mis meil esmaspäewal ees oli. Et meie statistika andmed meie turuhindade muutlikkuse juures praegu enam täitsa seda laadi ei ole, nagu nad sel ajal olid, kui meie arupärimise elukalliduse suhtes Riigikogule ette panime, on 9 kuu juures kergesti arusaadaw. Turuhindade tõus on seitsaadik wähe kõikuma löönud, see on mõnes kuus on langemist märgata, aga pikema aja järgu juures tuleb tõus siiski nähtawale. Elukallidus on see, mille all rahwa enamus kannatab ja seda külge härra Rostfeld ei puudutanud. Minul jääb siis ülesandeks, selle peale rohkem rõhku panna.

Kui meie oma elukallidust tahame enesetele õieti ette kujutada, siis tuleb meeles pidada, et need arwud, mida mina siin käsitada wõin ja mida ka minister Rostfeld käsitas, ei mõõda elukallidust täies ulatuses, waid need on turuhindade indeksid ja turuhindade indeksist wõime meie ikkagi ainult umbkaudu näha, mis-

sugusel joonel meie elukallidus areneb. Meie näeme turuhindade indeksist ainult umbkaudu, kas me elukalliduse suhtes tõuswal wõi langewal liinil elame. Turuainete hindade indeks kujuneb selle järele, missuguseid kaupasid turul rohkem on, aga mitte sellest, kui palju üks inimene wõi perekond neid aineid tarwitab. Sellepärast oleks meil elukalliduse indeks paratamata tarwilik. Ma pean tähendama, et statistika nõukogu selle aasta alguses selle küsimuse üle nõu pidas ja ka otsusele tuli, et seda teha tuleb. Statistika büroo omalt poolt on asjast walitsusele ette kannud ja nõu annud, erikomisjoni moodustada, kes turuhindade indeksi kindlaks määraks. Elukallidus ei seisa mitte ainult toiduainete hindadest koos, waid siin tuleb hulk teisi tegurid arwesse wõtta, kelle üle turuhinnad midagi ei ütle. Inimene ei tarwita mitte ainult toiduaineid, waid ka korterit, riideid, saapaid, pesu, ka tubakat, ajalehti, kirjandust jne. Kui me elukalliduse üle tahame selgusele jõuda, missugune see on, siis peab ka neid aineid ja asju ning nende hindu tähele panema. Alles siis, kui meie statistika kõiki neid andmeid koguma ja läbi töötama hakkaks, oleks wõimalik elukalliduse indeksi saada ja alles siis oleks meil wõimalik näha, kuidas elukallidus meil kujunenud on. Turuhindade järele otsustades, wõib ainult üldise pildi saada ja see pilt näitab, et meil elukallidus terwel liinil tõuseb, mille wastu ka härra minister ei waidle. Kui mina minewal korral näitusena teisi maid ette tõi, siis selleks, et näidata, kuidas ja mida teistes maades elukalliduse suhtes ette on wõetud ja mida seal tahetakse kätte saada. Kui härra Rostfeld näitusi ette tõi teiste maade toiduainete indeksidest, siis ei tea ma, missuguseid andmeid ta tarwitas, kas suurkaupluse hindasid, wõi midagi muud, kuid elukalliduse indeksid ei näidanud need mitte olewat, igatahes ei ole nad nendega täiesti kooskõlas nende andmetega, mis minul on „rahwuswahelise tööbüroo“ statistikast. Aga wahe ei ole niimetamisewäärt suur. Nagu juba minewa kord tähendasin, langewad Euroopa riigid elukalliduse suhtes kolme liiki: ühed, kus elukallidus tõuseb ja sugugi weellangema hakanud ei ole, teised kus ta ajuti on langenud ja siis jälle tõusnud, tähendab kõigub nagu meilgi, olgugi, et kõikumine nende maade juures suurem on. Kolmandasse liiki kuuluwad need maad,

kus elukallidus enam-wähem langemise liinile on jäänud, olgugi, et wiimased andmed ka seal wäikest tõusu ülespoole näitawad. Daani kohta näitawad minu andmed, et seal elukallidus on wiimasel ajal natukene tõusma hakanud. Rootsi kohta ei wõi seda mitte ütelda, seal oli elukalliduse indeks juulikuul 1920 aastal 270, 1921 a. — 236, minewal aastal juulikuul 190 ning tänawuaastal aprillikuus 177 ja juulikuus 174. Minu andmete järele on elukallidus Rootsis langewale liinile jäänud. Hollandis oli elukallidusindeks järgmine: 217, 208, 187 ja tänawu aasta aprillikuus 172 ning juulikuus 173, tähendab üks punkt tõusnud. Inglismaal näitawad minu andmed langewat liini, 255.... 176.... ja 169 juulikuus. Nõnda on ka Norras — 302, 302, 255, 237 ja käesolewa aasta juulikuus 236. Ka Soomes on puhas elukallidusindeks wähekese langenud, wälja arwatud üksikud osad nagu korter, küte jne., mis tõusnud on. 1920 aasta juulikuus oli Soomes elukallidusindeks 931, 1921 aastal — 1214, minewaaasta juulikuus 1142, käesolewa aasta jaanuarikuus — 1149, ning nüüd juunikuus — 1116. Ka Soome elukallidusindeks on langewale liinile jäänud. Nendel arwudel pole muud tähtsust, kui see, et meie siit eeldada wõime, et neis riikides on selleks midagi ära tehtud, et elukallidus langeb. Kui 1919 a. ilmasõda lõppes ja rahu tehti, siis nägid riigiwalitsused ja maad, kus suurem tööstus on, et niisuguse elukalliduse juures mitte edasi rahutöö peale üle minna ei wõi. Saadi wäga õieti aru, et kui eluhoiu hinnad niiwõrd kõrgele jääwad, et siis kaubasaadused, mis walmistatakse, sedawõrd kallid peawad olema ja niisuguste kalli toiduainetega walmistatud kaupadega ei oleks wõimalik wõistelda maailmaturul. Sellepärast wõeti mitmesuguseid abinõusid tarwitusele ja püüti eluhoiu pinda madalamale suruda. See on teatawates maades korda läinud, aga mitte nõnda kaugele alanenud wõi langenud, et ta eelsõjaaegsete arwude juurde oleks tagasi jõudnud. Kõige rohkem on langenud eluhoid Lõuna-Aafrikas, aga ka seal ei ole ta mitte kaugemale jõudnud kui 131 peale ja seal seisab ta tänawu aastal ühest kuust teise kuni juulikuuni. mil leni minu arwud ulatawad. Kõik teised maad on kaugemal eelsõjaaegsetest hindadest. Kui meie sellesamas suunas Eestimaa peale waatasime ja soowisime, et ka Eestis nõnda oleks abinõusid tarwi-

tusele wõetud, et eluhoid oleks langenud, siis nägime meie selle wastu, et midagi selle sarnast ei sündinud, waid nägime korraldusi ja sündmusi, mis otse ümberpöördukt mõjusid. Ja need mõjud ja korraldused on kunni tänaseni alles jäänud. Kui meie oma arupärimise sisseandmise juures elukalliduse tõusu ja langemise peale näitasime, siis ei ütelnud ma seal, nagu oleks 1921 aasta hinnad normaalsed olnud. Mina ei wõi seda öelda, sest meie statistika andmed meie praegust seisukorda üheski asjas eelsõjaaegsetega wõrrelda ei lase. Meie statistika büroo on katsunud neid andmeid siit-sealt koguda, aga ta on need andmed nii puudulikud leidnud olemä, et ta neid oma wõrdluste aluseks mitte wõtta ei saanud, nagu teistel maadel, kus 1913 ehk 1914 aasta hinnad aluseks on wõetud, ta ei saanud neid hindasid aluseks wõtta, sest et meil selleaegseid hindu kindlasti teada ei ole. Siis läks statistika keskbüroo üle 1921 aasta hindade peale, wõttis 1921 aasta hindade keskmise ja nimetas seda sajaks. Ja nüüd me wõrdleme selle keskmisega, kui me üldse wõrdleme, kuidas hinnad 1921 aastal keskmiselt olid. Kui me teiste maade juures seda wõrrelda ja ütelda wõime, et nii kõrge on hindade pinnatasa 1913 ja 1914 aastal ja nii kõrge on ta nüüd, siis on teatud wahe teada aga meil — Eestis — seda mõõdupuud ei ole ja meie ei saa öelda, kas 1921 aasta turuhindade pinnatasa Tallinnas on kõrgem wõi madalam kui 1913 wõi 1914 aastal. Seda meie ei tea ka mitte, millal Eestis toiduainete hinnad kõige kõrgemad olid. Meil sellekohaseid andmeid ei ole, ja kui nad on, siis ei ole nad statistika büroos läbi töötatud, ja et nad mitte läbi töötatud ei ole, see annab tunnistust sellest, et need andmed, mis meie statistika büroo, näituseks põllutöömisteeriumi poolt üle sai, et need mitte küllalt asjalised ja ulatawad ei olnud, et nende waral oleks wõidud eelsõjaaegist wõi kaugemat baasist luua. Sellepärast oli meie statistika büroo sunnitud 1921 aasta hindasid aluseks wõtma ja kui me 1921 aasta turuhindade indeksi peale waatame, siis näeme, et ta langeb, nagu härra Rostfeld ka juba ütles, — ta oli jaanuaris 1921 aastal kõige kõrgem 115,8, langes siis aasta lõpul 85 peale ja langes edasi 1922 aastal kunni märtsini, kus ta kõige madalam oli, see on 79,9. Meil ei ole siis mingit alust, et ühtegi nendest ar-

wudest, ei 1921 aasta keskmist arwu sada, ka märtsikuu arwu 1922 aastal niisuguseks wõtta, mida meie normaalseks wõiks nimetada, ehk sellega ühe-wääriliseks pidada, mis enne sõda meie juures maksid. Kui me seda teha wõiksime, oleks see teatud kergitus, kuid me peaksime seda siis selle teadwusega tegema, et ka enne sõda meil juba õige tuntaw elukallidus walitses, eriti wõrreldes palkadega.

Härra minister Rostfeld püüdis näidata, et meie wäide, nagu oleksid tähtsamad toiduained märtsis 1922 aastast peale tõuswale liinile jäänud ja et elukallidus üldse olewat tõusnud, mitte õige ei ole. Minu arwud kõnelewad igatahes teisiti. Ma wõin härra Rostfeld'ile õiguse anda, öelda, et juust Eestis tõepoolest veel mitte nõnda laialdane ja üldine toiduaine ei ole, kui ta wäärt olla oleks. Juust on nimelt niipalju, kui mina olen kuulnud, üks toitwamatest toiduainetest ja hinnaga wõrreldes saab juustu ostes wäheha raha eest rohkem kalooriaid, kui mõnda teist ainet ostes. Nõnda on lugu ka munadega. Aga ei juust ega munad ei ole meil veel nõnda tarwilisteks toiduaineteks saanud, nagu nad wäärt on, sellest ei taha ma kõneleda. Kuid igatahes on järgmised wäga laialt tarwitatud toiduained: loomaliha, sealih, pekk, wõi, kartulid ja kaalikad, neid tarwitatakse kaunis rohkesti, eriti aga kapsaid. Teistes maades on kartul just waese inimese näljatoit, olgugi, et wiimasel ajal kartul toiduainena rohkem lugupidamist wõidab. Ma tahaksin loota, et see meil veel mitte nõnda kaugele pole jõudnud. Kapsad on meil wäga laialt tarwitatawad. Kui me nende ainete hindu waatleme, hakkame loomalihast peale, — mõeldud on ühe naela hind, — siis oli keskmine naelahind 1921 aastal 22,6 ehk 22 marka 60 penni. See hind langes weebruarikuus 1922 aastal 14 m. 30 p. peale, ja see oli kõige odawam aeg, juulikuus 1922 aastal oli hind juba 23,2, jaanuarikuus käesolewal aastal 26 ja juunikuus käesolewal aastal 32. (Kaubandus-tööstusminister B. Rostfeld: See aasta oli wilets aasta.) Teie, härra minister, tahtsite ju öelda, et hinnad mitte ei ole tõusnud. Ma ei taha selle wastu midagi öelda, härra minister, ma ei uuri veel mitte põhjusi, kas wilets aasta süüdi oli, ma näitan ainult, et loomaliha —

wäga laialiselt tarwitatud ja wäga tähtis toiduaine — märtsikuust 1922 a. kuni juunikuuni 1923 a. 14 m. 30 p. pealt 32 marga 25 penni peale on tõusnud. (A. Jürman (põl.): See on loomulik tõus.) Maailmas ei saa midagi loomuwastast sündida ega maakera ikka teistpidi käima ei hakka, waid ikka ühtepidi käib. (A. Jürman (põl.): Miks Teie siis aru pärite selle üle, mis loomulik on?) Just loomulikude asjade üle päri me aru, sest mitteloomulikude asjade üle ei ole meil võimalust antud aru pärida, sest neid ei ole olemas. Sealha hindade wahekord oli järgmine: keskmine hind — 1921 aastal oli 38,3. Kõige madalam hind webruarikuus 1922 oli 23,9 ja tõusis siis järgmist wiisi: juulikuus 1922 a. 35,2; jaanuaris 1923 a. 38,3; juunikuus käesolewal aastal 46,75. Seapeki 1921 a. keskmine hind oli 45,9 ja kõige odawam hind märtsikuus 1922 a. 27,3; ja juba juulikuul oli hind 40,7; jaanuaris 1923 a. aga 40,25, see on natukene odawam, kui juulikuus 1922 a. ja juunis käesolewal aastal oli hind 50,25. Köögiwõi keskmine hind 1921 aastal oli 67,5. Kõige odawam hind juulikuus 1922 aastal oli 55,8 ja tõusis jaanuaris käesolewal aastal 79,12 peale raamatus, aga turult ei saanud teda selle hinnaga. Need hinnad, millega minu koju osteti, olid kõrgemad, (Kaubandus - tööstusminister B. Rostfeld: Kuidas enne sõda oli wõihind?) Kas ma pean oma ettelugemisi selle üle kordama hakkama, et mul eelsõjaaegseid andmeid ei ole? (Kaubandus - tööstusminister B. Rostfeld: Aga mina kandsin siin neid ette.) Need, mis Teie ette tõite, ei ole mulle kätte saadawad ja ei ole mulle ka mitte usutawad... (Kaubandus - tööstusminister B. Rostfeld: Tallinna linna statistika büroost.) Ma ütlesin juba, et riigi statistika büroo ei ole Tallinna statistika büroo andmeid mitte küllalt ustawateks ja ulatawateks pidanud, mispärast ta nende andmete põhjal ühtegi indeksi wõi baasi sünnitada ehk luua ei wõinud. — Minewa aasta juulikuus oli wõihind kõige odawam, maksis 55,8 marka; aasta pärast samuti juulikuus — 68,75, see on 13 marka kallim, kui aasta eest. Kartulid, mis ka kahtlemata üks laialdane toiduaine on, nende keskmine hind oli 1921 a. 85,8 ja langes kõige madalamale 76,3 märtsikuus 1922 a. Juulikuus tõu-

sis nende hind 150 peale ja maksis käesolewa aasta jaanuarikuus 98,75. Käesolewa aasta juulikuus aga juba 166,3. Kaalikad on wähem tähtsad, ja meie statistika keskbüroo on neid wiimastel kuudel arwesse wõtmata jätnud, sest wana saak on otsa saamas ja hinnad selle tõttu kõrged, näituseks hapukapsas ja kaalikad, nagu minul üles on märgitud, olid jaanuarikuul odawamad, kui läinud aasta juulikuul. Meie statistika büroo nimetab seda „kaalikate ja kapsaste hooaeg“ ja jätab nad sellepärast arwestamata. Ma wõin ju ka sellest kõneleda, millest härra minister arwas, et see mulle kahe silma wahele olla jäänud, see on üks wäga tähtis toiduaine, meil eluhoiu retseptis, — ta hind on wäga kiiduwääriliselt langenud ja langeb kuni tänase päewani edasi, see on wili. Kuj aga seda langemist mitte ei oleks olnud, siis oleks meie elukallidus weel palju wäljakannatamatam olnud. Aga et see mõne aine odawamaks ja kättesaadawamaks teeb, siis aitab see raskest aega wähe kergemalt üle elada. Inimese elus on ju tuttaw, olgu see Soomes, Rootsis, Daanis wõi isegi Hiinas, et kui teatawad ained, mida meie heameelega tarwitame, sedawõrd kalliks lähewad, et me neid enam osta ei suuda, siis ostame teisi, mis odawamad on ja täidame kõhtu nendega. Meie teame ja oleme kuulnud, et iirlased, kes 19 aastasaja algul wäga waesed olid, endid ainult kartulitega on toitnud. Sõjaajal söödi Saksamaal aina kaalileent ja praegu ei ole lugu seal mitte parem. On niisugune teadmine ja nähtus olemas, et kui wõi ja liha, mida meie paremaks peame ja mida meie heameelega sööme, kui need kallid on, siis ei osta meie neid mitte, waid ostame teisi aineid, mis odawamad on. Kuidas meie rahwa majapidamises see ühe, see on kallima aine juures odawama juurde minek on arenenud, selleks mul andmeid ei ole, sest see tarwitaks jälle hoopis iseäralikku, nimelt majapidamiste tähepane kut, meil peaks siis olema perekondade raamatupidamine sisse seatud, nagu mujal, kus perekonnad oma ostud üles tähendawad, mida siis jälgida, tähele panna ja arwestada wõib, missuguseid aineid nad täna sööwad, missuguseid nad minewal aastal söid jne. Ma wõin ainult oletada, et meil sel puhul, kui liha ja raswaained kallimaks lähewad, et rahwas siis rohkem kartulid ja jahusööke sööma hakkab. Mis

sellesse puutub, et meil 1920 a. wõrrel-des rohkem wõid on walmistama hakatud, siis on igatahes tänu sellele, et meie wõihind mitte niisuguse kiirusega ei ole tõusnud, nagu ta peale suuremat wäljawaedu hakatuses tõepoolest tõusis. (Kaubandus-tööstusminister B. Rostfeld: Kui Teie kahe aasta eest oleks keelu peale pannud, siis oleks see wast nii olnud.) See on akadeemiline küsimus, härra minister, mille üle meie waielda wõime ja mida me eeldada wõime, aga mitte wastu-waidlemata tõena wõtta ei saa. Kui ei oleks wõiwalmistus mitte suurenenud, siis ei oleks Tallinna turul wõihind mitte nii madal olnud, kui see läinud suwel oli ja ka praegu on. Meie nägime maikuul, kus walitsus III sordi wõi wäljaweo ära keelas, langesid hinnad otsekohe, suwel tuli rohkem wõid juurde ja siis oli wõi kättesaadawam. Märtsikuul ja aprillikuul olid aga wõihinnad kõige kallimad. (Kaubandus-tööstusminister B. Rostfeld: Siis olid wiletsad teed.) Sagedasti on teed wiletsad, meie peame ka wiletsate teede ajal elama. Raudteede ajal see enam suurt ei tähenda. Ma tähendasin siis weel juurde seda, et Riigikogu liikmed kindlasti teaksid, et meie, sotsiaaldemokraatide rühm, kui partei kunagi, niisugust seisukohta wäliskaubanduses endale ei ole wõtnud, et meie wäljawedu täitsa keelaksime. Härra minister luges siit tekstist ainult ühe lause poole ette, kuna terve lause järgmine on: „Kas on Wabariigi Walitsusel nõu wõi wäljawedu seisma panna, wõi nõnda piirata, et siseturul hinnad wäljaweo tagajärjel ei tõuseks.“ Kui wäljawedu kitsendatakse, siis on ka sellest abi, sest meie nägime, et üsna wäikene kitsendus awalda mõju. Ja meie ettepanekul pidi walitsusel seisma panna meie wõi kitsendamise wahel walida olema. Kui ta kitsendamise oleks walinud, nagu ta maikuus tõesti tegi, oleks ju meie soow täidetud olnud. Kitsendada oleks teil igatahes armsam olnud ja meie oleksime sellega leppinud, sest üsna wäikene kitsendamine awalda juba oma mõju, — nagu ma juba tähendasin, et kui maikuul III sordi wõi wäljawedu ära keelati, siis wõihind langes. (Wahelhüüe paremalt poolt: Millal, maikuus? 1922 aastal?) Ei! 1923 aastal. Kui meie selle arupärimise otsustasime sisse anda, siis oli meil

kahe wiimase aasta wäljaweost teataw pilt. Meie teadsime, et 1921 aastal weeti wälja kartulid 1.194.000 puuda, aga minewal aastal weeti wälja 2.854.000 puuda, see oli enam kui pool rohkem. Me teame aga, et lõikus oli sel aastal hea ja tänu jumalale, et meil oli wõimalik niipalju wälja wiia. Kui natukene vähem oleks wiidud, siis oleks hinnad siseturul rohkem kättesaadawamad olnud. Kartulijahu wäljawaedu oli niisamuti 1921 a. suurem, see on aga wiimasel ajal hoopis wäikseks jäänud. Wõiwäljawaedu oli 1921 aastal 9.901 puuda ja minewal aastal 61.000 puuda — see on õige suur kaswamine. Siis lihakaupasadid oli wälja weetud 1921 aastal 16.124 puuda ja minewal aastal ligi 130.000 puuda. Elusloomi oli wälja weetud 1921 aastal 974, ja minewal aastal 12.000 puuda. (W. Linnamägi (kristl.): Oleme kuulnud neid andmeid.) Härra Linnamägi, kui Teie kirikusse juhtute minema, siis kuulete igal pühapäewal ikka ühte ja sedasama palwet, ikka „Issa meie“ jne. (Naer.).

Me näeme siit, et 1921 aastal oli wäljawaedu hoopis vähem ja 1922 aastal hakkas ta kaswama. See on juba üsna arusaadaw, sest 1920 ja 1921 aastal hakkasime meie oma majandust ja rahaasjandust jalule seadma ja niipea ei wõinud muudatust wäliskaubanduse arwudes tulla. Aga kui me wõi 1922 aasta wäljawaedu silmas peame, siis näeme, et see wäga nobedasti kaswas. Ja mis on selle kaswamise tagajärg? Selle kaswamise tagajärg awalda end teisel. Härra minister Rostfeld kõneles siin ainult põllumeeste ja põllumajanduse huwides. (Kaubandus-tööstusminister B. Rostfeld: Missugustest ma pidin siis kõnelema?) No ja, kui meie mõlemad statistikaga tegemist teeme, siis näeme, et kõik meie rahwas ei mahu ju mitte põllumajandusse ära ja teda jääb mujale wäga palju üle. Riigiwalitsuse asi on aga kogu rahwa hea käekäigu eest hoolitseda ja majandus-poliitiliselt niiviisi juhtida, et mitte üks kiht wõi üks klass üksinda riigiwalitsuse päikese walguse all ei seisaks ja teised nagu sellele peaksid ohwrird tooma. Ma ei ütle seda mitte, nagu ei saaks ma aru, et põllumajandus meil riigimajanduses tähtis ei ole. Põllumajandus on meie riigimajanduses wäga tähtis tegur ja me peame õigusega igaiüks tunnistama, et majanduslikust seisukohast meie maa põllumajanduslik maa on,

aga ta on niisugune põllumajanduslik maa, kus suur hulk rahvast mitte põllumajanduses tööd ei leia ja sellepärast on vaja ka teiste inimeste elamiswõimalust silmas pidada. Ma rõhutan weel kord, riiklikult on põllumajandus väga tähtis, aga inimene on tähtsam, — ma tahan sellega öelda, et need inimesed, kes mitte põllutööst elada ei wõi, oma elamiswõimalustes mitte kitsendatud ei saaks. Härra minister Rostfeld andis walitsuse nimel aru selle kirja põhjal, mis rahaminister härra Westel minewal kewadel, kus see asi walimiste ajal laiemalt kõne alla tuli, wilja ja raswaainete hindade wahekordade üle ajalehtedele saatis. Mõlemad, härra Westel kui ka härra Rostfeld on arusaamises, et wahekord rukki-wõi wiljahinna ja wõihindade wahel enne sõda normaalne oli ja ta oli — nende arwates sedawõrd normaalne, et, kui meie selle oleme kätte saanud, siis elame normaalsetes oludes?

Mul juhtus siin üks kiri pihku, see on — te teate, ma ei haawa sellega kedagi — ühes meie wanameelses suuremas lehes awaldatud — „Päewalehes“. (A. Tupits (põl.): Kelle kaastõtaja Teie ise olete! Naer.). Ausatud härrad. Härra Tupits annab mulle siin wõimaluse üht nalja jutustada. Mulle on wiimasel ajal ette heidetud, et ma midagi uut ei too. Härra Luur ütles, et mida ma ette olla toonud, olla wana aabitsatõde. Härra Päts ütleb, et tema olla raamatutes seda sama leidnud ja see mittepriwiligeeritud üüriline ütleb „Päewalehes“, ainult see, et ma „Waba Maa“ olen kirjutanud, on uus ja see uus ei meeldi temale. Nõnda ei meeldi ka härra Tupits'ale, et ma „Päewalehes“ kirjutan. „Kaja“ni“ ma weel ei ole jõudnud. Üks asjatundja, ma arwan ta nimi on Podsolow, kui ma õieti wälja lugeda oskan, sest ma ei mõista mitte Wene keelt, leiab ühe juurduse põhjal, et leib meil praegu 350 korda kallim on kui enne sõda. See kiri on ilmunud 3. juunil 1923 a. Wõib olla arwatakse, et tema liialdas, kuid mina ei ole mitte leidnud, et tema liialdanud on, olgugi, et ma ei ole seda karwa pealt wälja arwanud. Temal on siin väga huwitaw hindade diagramm, kus hindadetõus ja ennesõjaaegsed hinnad ja palgad on ära tähendatud. (Näitab tabelit.) Mina küsiks inüüd, kui see õige on, mis härra Podsolow ütleb, et meie leib sellega siis ka 350 korda kallim

on, kui enne sõda, kas siis on meil normaalised olud? — (Kaubandus-tööstusminister B. Rostfeld: Härra Podsolow eksib.) Ma arwan, et härra Rostfeld eksib! Härra minister, Teie olete kaua küll põllutöominister olnud ja põllutöoministeeriumil on küllalt ametnikka nii, et oleks ka siin olnud wõimalik neil statistikat teha. Härra Kerem wast wõtab nüüd selle tehtawuse oma hooleks, nimelt wälja rehkendada, kui palju rukki jne. walmistamine tõesti maksab, mis meil 350 korda kallim on kui enne sõda. Kui see kindlaks on tehtud, et odawamalt ei saa, siis muidugi ei jää midagi üle, siis peab sellega rahul olema. Aga nüüd meie walitsus, meie härrad ministrid leiawad, et siis on alles asi korras, kui meie wõi, liha, munad ja kõik teised ained ka 350 korda kallimaks on kruwitud kui enne sõda on olnud. (Kaubandus - tööstusminister B. Rostfeld: Kas Teie siis niisugust hinda maksate, kui põllutöominister määrab?) Edasi näitab see autor, et suhkur olewat 185 korda kallim, liha 150 korda, meesterahwa saapad 300 korda ja naisterahwa saapad 200 korda kallimad. (A. Tupits (põl.): See autor tahtis kõrgemat honoraari saada!) See on Teie käsitöö, Teie tunnete seda! Meesterahwa ülikonnad on 100 korda kallimad ja korterid 300 korda kallimad, kui enne sõda. (Wahelhüüe keskel.) Räägite kord ka õige sõna minu toetuseks, härra Linnamägi! — Kui sellega nüüd kõrwu seada see, kuidas nende inimeste sissetulek „tõusnud“ on wõrreldes eelsõjaaegse sissetulekuga, siis on näituseks mustatöölise palk 140 korda kallim. keskmise kontori ametniku palk 135 korda kallim, metallitöölisel 130 korda, esimese järgu metallitöölisel 87 korda, harilikul inseneeril 80 ja meistril ainult 60 korda. Waadake, ükski palk ei ole 350 korda tõusnud, aga leib on 350 korda tõusnud. (Wahelhüüe keskel: Ei ole nii palju!) No wast on siis 349 korda, kuid see on wäike wahe. (K. Tonkman (põl.): Ei ole nii palju tõusnud, sest rukkipuud maksab 240 marka!) Härra minister wõrdles siin kui palju wõid ühe puuda rukki eest saab, härra Podsolow wõrdleb aga, kui palju leiba wõis saada ennesõjaaegse palgaga ja kui palju teda praeguse päewapalgaga osta saab. Enne sõda, kus

mustatöölise päewapalk 70 kop. kunni 1 rubla oli, wõis ta osta 35—50 naela rukkileiba, praegu saab ta aga oma päewapalgast ainult 15—20 naela leiba ja wabrikumeistri palgaolude juurde minnes on tähendatud, et see on wõinud oma ennesõjaaegse päewapalgaga osta 250 naela leiba, kuna ta nüüd selle eest ainult 50 naela wõib osta. Need arwud leidsid omal kombel kinnitust ka töö-hoolekandeministeeriumi läbi. Minewal kewadel samal ajal arwasin ka mina wälja, kui palju töölised praegu ja kuipalju nad enne sõda oma päewapalgaga osta wõisid. Ma pidasin nõu oma parteiseltsimeestega, kes tööd teewad, kes enne sõda tööd tegid ja praegu teewad, ja kes teawad, kuipalju palka tööline saab, ja linna statistika andmete järele wõtsin ma järgmised palgad: 1913 a. oli mustatöölise päewapalk 120—160 kop.; puutöölise päewapalk 160—225 kop., sepa päewapalk 2 rbl. ja 250 kop., lukussepa päewapalk 170—220 kop. Lutheri wabrikus said sel ajal lihttöölised 90 kop. päewas ja õppinud rauatöölised 250 kop. päewas. Keskmiselt arwesse wõttes muudugi seda, et odawama palga saajaid rohkem on, kui kõrgema palga saajaid, wõtsin mina keskmiseks päewapalgaks enne sõda 185 kop. (W. Linnamägi (kristl.): Wäga kõrgelt wõetud!) No, waadake, jälle kõnelete minu õigluse kasuks. (Wahelhüüe paremalt poolt: Teie õigluse juures ei kahtle keegi.) No waadake, on teisigi, kes seda tunnistawad. — Seda suurem au. Wast lubate mulle jälle üht anekdooti jutustada, kus mina oma enese teadmise wastu kõnelen. Waadake, austatud härrad! Kui ma esmaspäewal midagi uut ei toonud, siis heideti mulle ette, et ma korteriküsimuses mingisugust plaani ei toonud, mis häda oleks lahendada awitanud. „Päewaleht“ kiidab wäga minu esmaspäewast arwustust, aga ütleb jälle, et härra Martna ei toonud midagi ette, mis teha. Nüüd ütlete ka teie, ma olewat küll tark, aga nii tark ma ometi ei ole, kui teie ootate, et ma kõige paremate plaanidega wälja tulla ja kõiki ühe ropsuga õnneranda juhtida wõiksin. Mina ootan, et teie kõik peate mõtlema ja oma päid pingutama, alles siis saame niisuguse hea plaani. Kui teie seda ootate, et mina paratamata hea plaaniga, kus midagi enam soowida pole, wälja pean tulema, siis ootate liig palju — ma ei ole ennast

kunagi nõnda targaks pidanud. (Wahelhüüe paremalt poolt: Praegu ei ole ju korteriküsimus, waid toiduainete wäljaweo küsimus.) Siiski ka korteriasjaga wäga seotud, ja härra minister puudutas seda ka, nimelt Kopenhaageni majade juures. Ärge oodake minu käest niisuguseid plaane, mis me ehk kõik üheskoos ja ühel nõul walmistada wõiksim; mul wõiwad küll mitmesugused plaanid olla, ja on kah, aga plaanide arutamine ja pahede äratundmine ei kuulu ühte. (Wahelhüüe paremalt poolt: Arwustada on kergem, aga plaane ette tuua raskem.) Miks teie siis ka seda kerget tööd ei tee? Ja kus see raske töö on, mida teie olete teinud? Missuguse ehitusega teie korterikriisi olete lahendanud? Teie raske töö on tegemata. (Wahelhüüe paremalt poolt: Meie ehitame oma kodumaja. L. Johanson (sd.): Teie kodumaja katused lasewad kõik läbi.) Teie ehitate oma kodumaja, aga oma teenijatele jätate tarwilikud ruumid enamasti ehitamata.

Nõnda siis, kui ma sedawiisi päewapalga olin wälja arwanud, siis leidsin ma järgmist, et 185 kop. eest oli wõimalik 1913 a. 4 naela wõid osta, nüüd aga, kus wõi 110—120 marka nael maksab, nagu hind kewadel oli, ei saa tööline ühe päewapalga eest mitte 2 naelagi. Sellega on palga ostujõud poole wähem, kui wõi ostuhind. Wärske sealiha maksis 1913 a. 20—25 kop. nael, praegu maksab 50—60 marka. 1913 a. sai päewapalga eest 7½—9 naela wärsket sealiha, praegu 3—3½ naela. Raswa ja teiste ainete hinnawahe on samasugune. Rõõska piima wõis 1913 a. 17—18 toopi saada, praegu ainult 8—10 toopi. Leiwahinda peetakse praegu odawaks, aga kui meie seda 1913 a. hindadega wõrdleme, siis wõis 185 kopikuga osta 62 naela leiba à 3 kop. nael, praegu aga 25½ naela à 7 marka nael. Siin on minu arwud natuke teisiti, kui Podsolowil, sest tema oli veel odawama palga wõtnud, kui mina seda wõtsin. — Kartulid maksid 1913 a. 20—70 kop. weerik, praegu on selle mõõdu hind 120 marka. Tööline wõis oma päewapalga eest 1913 a. kartulid osta 2½—6 weerikut, see on selle järele, kuidas hind oli. 1923 a. aga ainult 1½ weerikut. Töölise liht lõuna kohwiga maksis 18 kop., nüüd aga maksab liht lõuna kohwita

40—45 marka. Sel ajal sai siis tööline oma päewapalgast 10 lõunat, kuna nüüd 180 marga eest ainult 4½ lõunat saab. Waatame, kuidas on rahwale nii tähtsa toiduaine — suhkruga lugu. Meie mäletame väga hästi, kuidas Wene walituse ajal suhkru hinnad suhkrutöösturite poolt kõrgele kruwiti. 1913 a. maksis peenikese suhkru nael siiski 12½—13 kop., tööline wõis ühe päewapalga eest osta 14 naela suhkrut. Praegu maksab suhkur 26—27 marka nael, ning tööline wõib nüüdse päewapalga eest saada kõigest 6¾ naela. Jalanõud maksid 4—5 rbl., see on kunni kahe ja poole päewa palk, need olid harilikud, igapäewased jalanõud, kuna nüüd niisugused jalanõud 1100—1300 marka maksawad ning tööline peab praegu ligi seitsme päewa palga nendeks ohwerdama. 1913 a. sai tööline omale nõndanimetatud pühapäewa ülikonna 10—11 päewapalgaga, nüüd aga maksab sarnane ülikond 6.000 marka, milleks tööline peab orjama 33 päewa. Kui teie ajalehtedest lugesite ühe asjatundja artiklit, siis wõib oletada, et see 6.000 marka ülikond väga ligidal on sellele, mis märjaks saades keha küljest maha langeb, kuna 1913 a. wõis 20 rbl. eest, kuigi mitte prima, siiski kantawa ülikonna saada.

Enne sõda sai tööline sülla häid põletspuid nelja kunni wiie päewapalgaga, nüüd aga peab ta 14—17 päewa töötama, et sülla puid osta.

Meie wõiksimel niisugustes wõrdlustes weel kaugemale minna, siis näeme, et igas asjas praeguse töölise päewapalga ostujõud hoopis wäiksem on, kui sel ajal, ning seda, austatud härra kaubandustööstusminister, mis õieti Teie eriala on, jätsite hoopis tähele panemata. (Kaubandus-tööstusminister B. Rostfeld: Ma wastasin arupärimise piirides.) No jah, wabandage, ega ma Teile ka suurt etteheidet ei tee. Wõib olla, et meie arupärimine sõnades kitsalt piiratud oli, kuid mõiste igatahes oli väga lai. Ma kandsin ka seletuses palkade ja toiduainete kalliduse wahekorra ette, nii et ikkagi küllalt põhjust oleks olnud, seda silmas pidada. Wast ehk tulewad nüüd austatud Riigikogu liikmed arwamisele, et palgad ei ole ikkagi niisugused kui enne, wõrreldes toiduainete hindade tõusuga.

Täna wu aastast hindadetõusu peale weebuarikuu ei ole mul wõimalik ega

aega olnud jälgida, kuid lehtedest olen lugenud ja kuulnud, et see tõus suur ei ole. Aga missugune oli ta siis minewal aastal?

Minewal aastal said mudelitegijad, see on peenikesed töölised, jaanuarikuu 33 marka 88 penni tunnis, mais — 37 marka, — juulis — 37 marka 40 penni, ning aasta lõpul detsembrikuul tõusis see 40 marga 44 penni peale. Kokku wõttes oli keskmine palk 38—39 marka tunnis. Kui wõrrelda jaanuari- ja detsembrikuu palkasid, siis peab ütleva, et tõus ei ole nimetamise wäärt, aga selle aja jooksul tõusid toiduainete hinnad märksa. Treialid said jaanuarikuu 31 marka 50 penni, siis tõusis see kunni detsembrikuuni 38 marga peale, kokkuwõttes oli aasta keskmine tunnipalk 35 marka. Walajad said jaanuarikuu 37,21 marka, weebuaris langes see 34 peale, aprillis 36 marga, mais 36 marga, detsembrikuu 39,40 marga peale. Tähendab, keskmine tunnipalk oli 38 marka. Nii wõib nimetada weel paari tööliste liiki, masinistid said jaanuarikuu 23,24 marka, seal langes maikuu 23 marga peale, detsembris 31 marga peale. Tähendab, keskmine palk oli 24,38 marka tunnis. Nõndasama on lugu kütjatega ja teistega. Meie teame ka, kuidas oli üleminek ühe aasta pealt teise peale. Siin on see üleminek astmetesse jaotatud. Paberitööstuses oli I. astme tööliste palk 1922 a. lõpul 191 marka päewas, tõusis jaanuaris käesolewal aastal 193 marga 92 penni peale, weebuarikuu langes ta 190 peale, see tähendab, käesolewal aastal oli ta weel odawam, kui minewa aasta detsembris. Puutööstuse töölised, kes on peenikesed, asjatundjad töölised, said 1922 a. lõpul 238 marka, selle aasta algul 243 marka — ja weebuaris käesolewal aastal 241 marka. Metallitöölised said 1922 a. lõpul 286 marka, 1923 a. algul tõusis see 290 marga peale. Käesolewa aasta weebuarikuu langes aga 298,59 marga peale.

Wõtame teise astme töölised, paberitööstuses. 1922 a. lõpul said nad 166 marka päewas. Käesolewa aasta weebuaris langes palk 163 marga peale. Teie näete, et palgad on langenud läinud kolmweerand aasta elukalliduse tõusu peale vaatamata. Iseäranis terawat hindade tõusu oli märgata läinud aasta lõpul, aga palgad sellest ei hoolinud.

Tekstiiltööstuses oli I. järgu tööliste palk aasta lõpul olnud 235 marka, käes-

olewa aasta jaanuaris langes see 226, — ja weebruarikuu 224 marga peale. Nagu näete, ühelt poolt järjekindel elukalliduse tõus ja teiselt poolt järjekindel palkade langemine. — Käesolewad andmed olen saanud Tallinna wabrikantide ühisuse sekretariaadist ja teie wõite siis julged olla, et nad mitte tööliste kasuks moonutatud ei ole. Kui neid on muudetud wõi ilustatud, siis igatahes mitte tööliste kasuks. Kui elukalliduse tõusis, langesid palgad sellest hoolimata edasi. Turuhindade tõus on ikkagi tõusuks jäänud, olgugi, et mõnel teatawal kuul wäikesed nõksatused tagasi on olnud. Nii leiame, et käesolewa aasta mai- ja juunikuul turuhinnad on langenud. Aga kuidas nad on langenud? Näituseks, on wälja jäetud kaalikad, kapsad, peedid jne., ja et need wälja jäeti, siis tuli suwekuudel indeks umbes 7 punkti vähem, kui nendega ühes oleks tulnud.

Ma püüdsin iseloomustada, mismoodi see wälja näeb, kui meie wõtame rukkiwõi muu wiljahinna enne sõda ja waatame, kuipalju siis ja nüüd rukkipuuda hinna eest wõid, liha wõi muid sarnaseid toiduaineid sai ja saab. Nõnda wõrreldes saame meie sinna wälja, et wõi ja liha hinnad nüüd palju kallimad on, kui enne sõda. Kui meie walitsuse esitajad arwawad, et see normaal seisukord on, siis on see töötawale rahwale wäga raske, wäljakannatamata raske ja Wabariigi Walitsus oleks pidanud ka selle eest hoolt kandma, et hindade ja palga wahekorrad tasakaalus oleks olnud. Ka selleks ei ole veel midagi tarwilikku ette wõetud, et selgusele saada, missugune peaks palga ja turuhindade wahekord olema, kui me ja sõja eelaega normaalajaks tahame wõtta. Walitsus näib aga ainult seda nägewat, et wilja-, wõi- ja lihahinnad just nõnda üks teise wastu kaalul ei seisa, nagu enne sõda. Palkade ja turuhindade wahekorrad teda ei näi heidutawat. — Statistika büroo on asja kaalunud ja awaldas statistilise nõukogu koosolekul oma kawatsuste soowi. Ma wõin sellepärast kinnitada, elukallidusindeksi puudumine ei ole mitte statistika büroo süü, ja et meil hindade baasis puudub. Igapäewase elu ja palga wahekordade reguleerimiseks on seda aga hädasti waja, et need wahekorrad täpselt wälja arwatud oleks, sest siis wõiks wõrrelda elamiswõimalusi enne sõda ja nüüd. Kui meie eelsõjaaegseid wiljahindu Eestis waatame, siis ei olnud

nad vähemast mitte normaalsed, waid wiljahind oli meil odaw Wene raudteede poliitika tõttu. Ta oli odawam, kui ta oleks pidanud olema ja meie wilja walmistamine oli raskem selle tõttu, et nende ainete sissewedu raskendatud oli, mida põllupidajad põldude wäetamiseks ja wiljaproduktiooni tõstmiseks tarwitasid. Ka meie wõihind suruti alla odawa Siberi wõi läbi, meie wõihind ei saanud wabalt areneda. Ja et need mõjundid — Wene odaw wili ja odaw Siberi wõi ühes raudtee weohindade poliitikaga — ühetasasel mõlemale poole litsudes hindade wahekorra just normaalseks oleksid litsunud, seda ei taha meie majanduspoliitikused ometi kinnitada?

Tahaksime meie seda normaalseks nimetada, siis peaksime kõik niisugused asjaolud ära unustama. Meie ei wõi mingil wiisil eelsõjaaegsetest hindadest nagu normaalaja hindadest rääkida. Nii segastel aegadel oleks wäga tarwilik, et kord erapooletult ja wõimalikult asjatundlikult põllumajanduse walmistushinnad saaksid kindlaks tehtud, kui kalliks meil see ja teine aine omal walmistades tuleb. Põllumajanduse walmistushindade teadmine ei suudaks hindu muidugi mitte reguleerida, aga ometi oleks tulus teada, kuipalju see ehk teine aine walmistajal enesel maksab. Et see wõimalik on, näitab ju iga-aastane kartulihinna kindlakstegemine piirituswabrikutele. Seal katsub walitsus wõimalikult selgusele jõuda, kui kõrgeks ta kartulihinna peab arwama. Piirituse hinna määramise juures on see wäga tarwilik. Mina arwan aga, et see ka turu jaoks kasulik oleks. Härra Podsolow kirjutab ka wäga õieti wabrikute kohta, et seal mitte õieti ei kalkuleerita ja kõiki asju arwesse ei wõeta, kuidas õige hindade arwestamine nõuab. Kui meie riigimajandust nõnda, nagu meil seda aetakse, edasi laseme minna, et me mitte ei tea, kui palju üks ehk teine aine meil endil maksab, waid mõõduandwaks jääksid maailmaturu hinnad, siis teeksime endid eluhoiu suhtes täitsa maailmaturu hindadest äraripuwaks, kuna aga üks wäga tähtis kaup, nimelt tööjõud, ja selle hind siseturu asjaks jääks. Tähendab, odawa tööjõuga walmistatud ained langewad müües maailmaturu kallima hinna alla ja tööline, kes palka mitte maailmaturu normide järelle ei saa, peab oma odawa palgaga walmistatud ainete eest maailmaturu hinda maksma! Härra minister ütleb, et meie

põllupidajad oma ainetest maailmaturu hinda peavad saama, teisiti võimalik ei olla. Aga meie wiljahinnad olid 1920 ja 1921 aastatel, praeguste hindadega võrreldes, hoopis kõrgemad, 1922 aasta jooksul on need 1921 a. keskmise vastu kuuekümne kahe peale langenud, sest et wiljahinnad välisurgudel on langenud, iseäranis Ameerika wilja saab odawalt osta. Aga 1920 ja 1921 kuulsime selles asjas hoopis teist laulu. Ameerika wili tuleb siia tuues kallim, kui selle tõsised walmistuskulud on, nii et meie talupojad wõiksid, kui nad mitte wäga suurt kasu ei ihaldaks, omamaa wilja ka odawamalt müüa, sest weokulud üle Atlanti mere jääwad ju ära. (Wahelhüüe paremalt poolt: Härra Martna, Teie ei tunne Ameerika-Eesti wahekorda!) Teie wast tunnete ja wõtate pärast sõna sellekohta ja seletate, kuidas lood seal õieti on. (Wahelhüüe: Mitu kuud talw Kanadas kestab?) Mina ei ole seal elanud, aga ma wõin Teile ütelda, et sealne talw meie omast palju lühem mitte ei ole, kuid ta on seal külmem kui meil. (Wahelhüüed paremalt poolt: Aga maapind?) Ega maapind pikast talwest ära ei ripu! Mis puutub meie margakursi stabiliteedisse ja selle wahekorrasse turuhindadega, mille peale härra minister erirõhku ütles panewat, siis wõib temal õigus olla. Ma ei waidle selle wastu, aga minule ei näi need wahekorrad mitte nõnda seotud olewat, kuid seda asja ei ole mina eriti tähele pannud. Ma arwan, et mul sel puhul üldisest waatest küllalt on, mille juures ma näidata wõisin, et elukallidus seal langeb, kus raha mitte kindel ei ole, nagu Prantsusmaal, Belgias, Poolamaal jne., kus hinnad alaliselt tõusewad ja rahawäärtus alaliselt langeb, selle peale waatamata, et need maad sõja on wõitnud. (Kaubandus-tööstusminister B. Rostfeld: Aga Inglismaal?) Ma näitasin Teile, härra minister, et seal elukallidusindeks ei ole langenud üht joontki.

Mul juhtub siin näppu ühe Tallinna töölise kiri palkade ja elukalliduse kohta. Tema kirjutab muuseas:

Juba ainult kõigetähtsamate elutarwiduste kulusid arwesse wõttes selgub, kui kitsastesse oludesse tööline praegu surutud on.

Paneme töölise enese kohta 3 naela ja iga perekonnaliikme kohta 1 nael leiba

päewas, see on 150 naela leiba kuus, praeguste hindadega — 1.050 marka. 1 toop piima päewa kohta à 17 marka = 510 marka kuus, 30 naela sealiha à 50 marka = 1.500 mrk. 1 tsetwerik kartulid = 195 marka, 10 naela wõid à 100 mk. = 1.000 marka.

Juba neid arwusid kokku wõttes saame üle 4.000 marga kuu kohta. Et muid toiduaineid nagu juurewilja, tangu jne. ka tarwis läheb, peale selle üür, walgustus, küte juurde arwata, mis keskmiselt wiissada, kuussada kunni tuhat marka kuus wälja teeb. Millega peab tööline ennast katma, mis muud, kui ta on sunnitud igapäewast toidunormi piirama muidugi sellega, et ta hinnastõuswaid raswaaineid — wõid, liha — äärmiselt wähe ostab, ehk peaaegu mitte sugugi.

Austatud Riigikogu liikmed! Korterikriisi lahendamise küsimuse juures minewal esmaspäewal juhtis härra Riigiwanem tähelpanu selle peale, et meil ei ole korteri lahendamiseks suuremaid summasisid kusagilt saada. Siin tähendan ma nüüd selle peale, et riigi sissetulekute ja wäljaminekute eelarwete juures iga walitsus senni on ütelnud, et raha kuidagi wiisi saada ei ole, aga sakslastel on üks wanasõna: „Wo ein Wille ist, da ist auch ein Weg“ — kus tahtmine, seal on ka tee. Ka mina arwan, et siin ka tee on. Ma juhiks teie tähelpanu selle peale, kuidas ka selle küsimuse juures raha wõimalik wõita oleks. Teie teate, austatud härrad, et riigiteenijad minewal aastal palgalisa nõudsid ja ka said. See oli umbes poolmiljardit ja riigiteenijad põhjendasid oma nõudmist sellega, et elu kallimaks oli tõsunud. See oli tõepoolest kallimaks läinud, seda ei wõinud keegi salata. Palgad olid ennegi wäikesed, aga eluhoiu kallidus nõudis suuremaid palkasid, kui muidu tarwilik oleks olnud. Ja nüüd, mu austatud härrad, on riigiteenijad jälle uue nõudmisega esinenud. Ma arwan, kui nad seekord ka poolmiljardit nõuawad, siis oleksime tulewa aastani 1½ miljardit wõitnud, sest mis meie eelmisel aastal andsime, peame ju ka tänawu maksma ja poolmiljardit weel juurde. (Kaubandus-tööstusminister B. Rostfeld: Kas seda saab sellega kätte, kui karjasaaduste wäljajawedu ära keelata?) Austatud härra minister, minu arupärimine oli weel kaugemale juhitud, elukalliduse piiramisega elukalli-

duse wastu wõitlemine, selles seisab meie arupärimise mõte. Üks abinõu elukalliduse wastu on see, kui neid ja neid toiduaineid vähem välja wiiakse. Me teame kõik, et kui tänawu ühe sordi wõi wäljavedu ära keelati, siis hinnad kohe langesid. Ma ei taha sellega weel mitte ütelda, et see ainus abinõu on. Walitsusel on terve riigiaparaat juhtida ja wõib olla oleks ta ka teisi abinõusid leidnud, mis elukalliduse tõusu oleks takistanud, kui ta sellele teele oleks asunud. Ainult juba kokkuhoidmine riigiteenijate palga suhtes oleks wõimaldanud suurt summat mujale juhtida, nagu ma tähendasin, kuid ma palun seda summa mitte absoluutselt, ümberlõkkamatult, wõtta, aga paberil teeb see umbes poolteist miljardit wälja. Aga see ei ole mitte ainus asi! Kuigi tööliste palgad wabrikutes minewa-aasta jooksul nimetamiswäärt tõusnud pole, siiski on nad natukene tõusnud, sest keskmine aasta palk on suurem kui see aasta algul oli. Selle palgaga, nagu siin praegu ette loetud kirjast selgub, selle palgaga ei wõi töölised mitte kauem elada, nad peawad rohkem saama. Kui nad mitte rohkem ei saa, siis jääwad nad poolnälga, nad ise kaotawad oma tööjõu ja järeltulew sugu saab töönõrgaks. Ma arwan, meie Wabariigi Walitsusel tuleb teatawal määral kommuniste tänada, et asjalugu nõnda on. Ma olen selles arwamises, et kommunistid on töolisteliikumist sedawõrd nõrgendanud, et töölised klassiwõitluses oma jõu peale rõhku ei ole suutnud panna. Kui töölise organisatsioonid oleks lõhkumata olnud, siis oleks meil tõepoolest hästi korraldatud ja hästi läbiwiidud streikimisi olnud ja nende streikeid tõttu oleks pidanud niihästi walitsusasutused, näituseks raudtee ja teised riiklikud ettevõtted, kui ka eraettevõtted palkasid tõstma. Tänu kommunistide lõhkumistööle, on meie walitsusel wõimalus olnud... (Wahel ühe kommunistide poolt.) Rahustage endid, mu härrad! Ma ei haawateid, sest see on üleilmiline tõde, et kommunistid töölise organisatsioonid on lõhkunud. Kui meie siin juures ka seda silmas peame, et meie majanduslikud kulud selle poliitika tõttu igatahes suuremad on ja lähewad suuremaks. Meie kaebame, härra kaubandus-tööstusminister peab seda paremini teadma, see on ju nii awalik tõde, et meie tööstus kiratseb, et meie metallitööstus, noh wabandage, nii saksa-keelse sõna järele „Wiimase augu peal

wilistab“. (O. Strandman (töer.): Mis need tööliste organisatsioonid ja streik siis selle wastu oleks aidanud?) Härra Strandman, ma tulen kohe selle juurde, ja nimelt: kui eluhoid oleks odawam olnud, siis ei oleks töölised mitte tarwitse- nud nii suurt palka nõuda, siis ei oleks ka streike karta olnud, siis oleks walmistus- produkt odawamini kätte saadud, mis tööstuses walmistatakse ja siis oleks meie tööstusel niihästi kodu kui ka wäljamaal suurem wõimalus olnud wõistluse peale mõtelda. Meie tööstusele on wõistlus wäljamaal raske, sest ta on ju halwasti sisse seatud, ta on wananenud, tema juhat- us ei kõlba praeguse aja nõuetele, aga ka teiste maade tööstused on nii ütelda kokku warisemas, ka seal on nad kõrwale kaldunud tõsisest ajakohasest edenemi- sest, ja selle tõttu oleks meie tööstusel kui mitte wäljamaal, siis vähemalt oma kodus wõistelda wõimalik. Aga niisugune poliitika teeb paratamata tarwili- seks, et töölised peawad rohkem palka nõudma. Kui nad rohkem palka ei saa, siis on korratusi karta ja siis kaob ka töö- listel elulust. Teie ei saa ometi inimest, kui ta pingi juures töötab, masinaks muuta! Ei, see inimene teeb tööd, kelle- lust on tööd teha, kellele heameel on tööd teha ja kes teab, et ta enese ja perekonna olewik ja tulewik kindlustatud on. Ma jutustan teile ühe loo, kuidas Ameerika töösturid ühe komisjoni ametisse panid umbes 10 aastat tagasi. Sellele komis- jonile tehti ülesandeks wälja uurida, mis oleks tarwis tööstuse edenemiseks teha. Komisjon tegi tööd 4—5 aastat ja tema otsus oli muuseas järgmine: Muuseas on igal töösturil kasulik selle peale waadata, et ta tööline mitte enne kella 8 tööle ei tule ja iga töösturi huwis on ka selle peale waadata, et ta tööline mitte ilma söömata tööle ei tule. Siis on töösturil huwi selle peale waadata, et ta tööline wõimalikult lahedas korteris elab, kus ta perekonnal hea on ja kuhu ta ise heameelega töölt tagasi läheb. Niisugusel korral on wõi- malik töölise meeolu tõsta ja ta teeb heameelega tööd. Need on ainult mõned nõudmised ja ettepanekud mainitud kom- misjoni lõpuotsusest, need, mis selle punkti kohta kuuluwad. Ja mis 8-tunnilise tööpäewasse puutub, siis on see iseene- sest mõistetaw, et see seal ei puudu. (O. Strandman (töer.): Ameerika- kas ei ole 8-tunnilist töö-

p ä e w a). Kuidas nii? See on ainult meie ministrite arwamine! Kui meie ministrid koos olid ja otsuse tegid selle Washingtoni konwentsiooni kohta 8-tunnilise tööpäewa suhtes „ei“ üteldes, jah need härrad tegid seda toetades Inglismaa ja — wõib olla — ka Ameerika peale ja weel teiste suurte tööstusmaade peale. Aga nad ei küsinud sellest, kuidas näituseks Inglismaal olud tõesti on. Ametlikkude andmete järele on Inglismaal 10 miljoni tööliste seast 8 miljonil töölisel 8-tunniline- ja lühem tööpäew. (K a u b a n d u s - t ö ö s t u s m i n i s t e r B. R o s t f e l d : P a l j u s e a l t ö ö t a t ö ö l i s i o n ?) Igatahes mitte üle 2 miljoni, waid umbes 1½ miljonit. Mitte selle tõttu, et seal niipalju töötatöölisi, ei ole seal 8-tunniline tööpäew, waid 8-tunniline tööpäew oli juba enne kätte saadud ja just selle tõttu, et seal rohkesti töötatöölisi, on katsutud tööpäewa pikendada. Ameerikas, Kanaadas ja mitmes teises riigis ei ole küll 8-tunnilise tööpäewa seadust, aga tegelikult on see igalpool läbi wiidud kollektiiv-palgapingute põhjal. Meil aga härrad ministrid unustawad ära, et seesama härra Päts omal ajal alla kirjutas, et kaheksatunniline tööpäew on jälle Eestis maksma pandud. Kui aga nüüd küsimus kõne alla tuli ja Washingtoni konwentsiooni teoks tuli teha, siis öeldi „ei“. 8-tunniline tööpäew maksab meil paberi peal, aga üksikasjalised määrused, kuidas teda läbi wiia, neid ei ole maksma pandud. Ja sel silmapilgul, kus need härrased küllalt teadsid, et selle paberi peale kirjutatud deklaratsioon maksab, oleks waja olnud Washingtoni konwentsiooni wastu wõtta ja sellekohane seadus maksma panna, mida aga mitte ei tehtud, waid öeldi, et ainult paar wäikest riiki: Tsheho-Slowaakia jne. on selle konwentsiooni wastu wõtnud ja mispärast meie suur riik, Eesti riik peab niisuguste wäikeste järele käima! (W a h e l h ü ü e p ö l l u m e e s t e h u l g a s t : S i i s m a k s a k s w ö i w e e l r o h k e m .) No laske nüüd wõi olla, teie sulate ju wõi sisse ära!

Härra inseneer Podsolow puudutab ka töö organiseerimise ja töowiljakuse küsimust. Töowiljakuse küsimus on kogu ilmas kõne all ja igal pool wõideldakse 8-tunnilise tööpäewa wastu. Aga kui tahetakse, et töowiljakus peab tõusma ja töö tegemisel tagajärge peab olema, siis ei wõi selle asja peale nõnda waadata, nagu meil, kui meie walitsuse esitaja

ütleb, et tehku tööline rohkem tööd, siis saab ta rohkem palka! See ei ole mitte poliitika, mis meid terwele tulewikule wastu wiib. (K a u b a n d u s - t ö ö s t u s m i n i s t e r B. R o s t f e l d : M i n a e i o l e s e d a ü t e l n u d .) Ei, seda on ütelnud härra Westel, Teie kolleega, wõite seda must walge pealt lugeda ühes päewalehes, minul teda praegu kaasas ei ole. Ma karakteriseerin wõi iseloomustan meie rahwuslikku poliitikat esmaspäewase looga, ülemineku-wormeliga korterihäda lahendamise arupärimise puhul. Teie kõik ütlete, et see on tõsi, kui tööstust tahetakse tõsta, siis peaks tööliste seisukorda parandama. Aga kätt külge panna ei taha teie mitte. Kui meie täna ülemineku-wormeli ette paneme, kus meie soowi awaldame, et walitsus asja tõsisemalt wõtaks ja et meie tema seletusega mitte rahul pole, siis tulete teie oma liht ülemineku-wormeliga, nagu esmaspäewal, ja ei ütle isegi seal oma seisukohta wälja, mis mõttes teie selle ette panete. Aga teie ülemineku-wormel on blanco-pass walitsusele. (J. R e e s e n (wäljasp. r h m .) : T e i e s o o w i t u s o n k a t ü h i s o o w i t u s .) Ma ei tea, kuidas ma teid pean nimetama, kas seltsimeheks wõi härra Reesen'iks. Walige kumba teie tahate. Ma wõin Teile aga niipalju ütelda, et kui Teie ikka seda kodanlist walitsust aina söimate, siis kaotab Teie söim ja Teie lehkawad söimunimed juba selle läbi igasuguse wäärtuse, et Moskwas ju lugu mitte parem ei ole! (W. L i n n a m ä g i (kristl.): O m e t i ü k s ö i g e s ö n a !) Olge õiglane! Nii nagu Teie seltsimees minewa kord minu ettepaneku wastu wõitles ja arwas, et kommissar asja paremini teeb kui komisjon, nõnda tuleb ka Teid mõista. (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t .) Meie praegune ühiskond on niihästi siin kui ka sealpool Naroowa jõge närune ja wilets ja peame teda mõlemal pool püüdma parandada ja nimelt nende abinõudega parandada, mis meil kättesaadawad on.

Kui meie praegune demokraatlik kord... (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t : S e e o n p e t t u s !) Mina Teie arwamise wastu waielda ei taha, ega hakagi seda katsuma, — see oleks tühi töö ja waimunärimine. Teie tulete ja ütlete sagedasti „wereimejad“ jne., aga see on ka pettus. Sellega ei paranda teie mitte midagi. Teie ei ole weel ühtki asja siin alasti asjaolusid paljastades, näidanud.

kuidas need on, waid Teie tulate ja kõnele-
lete siin weriseid sõnu ning arwate siis,
et olete midagi suurt korda saatnud. (J.
Reesen (wäljasp. rhm.): Miks Teie
meiega koos ei tulnud wõitlu-
sele?) Meie ei tahtnud endid narriks
teha, nagu Teie seda olete teinud.
(Üldine naer.)

Kui meie selle asja lõpulikult üle waa-
tame, siis on ta igatahes niisugune, et
Wabariigi Walitsus, kui ta tõepoolest de-
mokraatlik rahwawalitsus olla tahab, kui
ta rahwuslikku poliitikat ajada tahab,
nagu ta ütleb, siis ei wõi ta ühe kildkonna
poliitikat ajada, waid ta peab terve
rahwa huwisid silmas pidama. Ainult niisugune
rahwas wõib elada ja edeneda,
kelle poliitikat nõnda juhitakse, et see poliitika
suurema osa rahwaarwule kasuks
tuleb. Nii pea kui ühe kildkonna poliitikat
ajama hakatakse ja esirinda tõstetakse, ei
wõi riik mitte edeneda. Ma juba minewal
korral näitasin, mis meie rahwusliku poliitika
terwenemise suhtes nõutakse — see
on meie korteriolude terwendamine —
sedasama ütlen mina elukalliduse wastu
wõitlemise kohta. Kui meie seda asja
mitte tõsiselt ei wõta ja kui meie mitte
selle peale rõhku ei hakka panema, et
kogu Eesti rahwas — 1.100.000 elada
tahab ja elama peab, kui meie walitsus
seda mitte enesele ülesandeks ei tee ja
kui tema tahab ainult rukuhindasid tasa-
kaalu wiia 350. kordselt ennesõjaaegsete
hindadega wõrreldes, siis on see poliitika
rahwa suurte hulkade petmine ja wälja-
kurnamine. Meie ei wõi sellega mitte lep-
pida, ja siis ei ole meie saatus mitte kahe
wahel, waid meie saatus on surm — alla-
poole langemine. (M. Martinson
(põl.): Kas Teie poole hinnaga
silte maalisite?) Kes küsis? Noh
Teile ei ole ma ühtegi maalinud, ei poole
ega täie hinnaga. See ei kuulu siia.

A. Jürman (põl.): Küsimus, mis meil
praegu päewakorras, on sedawõrd tähtis,
et tema juures veel peatada. Härra
Martna oma wiimases kõneosas toonitas
õige ägedalt, et meie ei tohiks mitte sarna-
sele seisukohale asuda, kus teatud kild-
konna poliitikat aetakse, waid peaks asja
nii juhtima, et mitte ainult ühe osa rahwa
huwid kaitstud oleks ja teine osa surutud.
Aga selleks tõenduseks, et siin tõesti
kildkonna poliitikat aetakse, ei toonud
härra Martna midagi ette. Härra Martna
püüdis näidata, et meil elukallidus tõus-
nud on, aga seda härra Martna ei näida-

nud, kui palju toiduainete produtseerimine
maksma läheb. (M. Martna (sd.): Ma
panin seda just härra minist-
rile ette, et ta seda wälja reh-
kendab.) Kui härra Martna siin suure
süüdistusega esineb, nagu aetaks meil
kihipoliitikat, siis oleks ta seda pidanud
ka millegiga tõendama. Mina arwan, et
mõni põllumeeste seast saab täna just eri-
liselt toiduainete produtseerimise kulude
küsimust veel puudutama, et selget pilti
saada, palju tulewad toiduainete hinnad
põllumehel omal maksma. Kui siin härra
Martna tööstust kaitstes tähendas, et elu-
kallidust vähendades tuleks just põlluma-
janduse saaduse hindu alla suruma hakata,
et tööstuses odawamaid palkasid maksta
wõidaks, siis oli see ülekohtune nõue põl-
lutöö wastu. See on omast kohast härra
Martna poolt wäga ilus, et ta tööstuse
kaitseks wälja astub, kuid siin oleks pi-
danud ka arwesse wõetama, kuidas põllu-
tööstus, kui kõige suurem tööstus Eestis
endaga läbi tuleb.

Seda küsimust sugugi ei puudutatud.
Ja see on asja kõige pahem külge, kuna
ilma põhjendamata toonitati, et põllume-
hed suurt wahelkasu saawad. Ma tahak-
sin aga puudutada toiduainete wäljaweo
küsimust üldiselt, kuna keegi teine, kes
üksikasjaliselt andmed ette kannab, küsi-
must selgitab, palju põllumajanduse pro-
duktid põllumehel endal praeguste töö-
palkade juures maksma lähewad. Mis
puutub nüüd toiduainete hindade tõususe,
siis peab ütleva, et nii wõi- kui ka sealih-
hindade alal on kõikumisi olnud. (M.
Martna (sd.): Üles wõi alla!) hin-
dade tõus ja langemine on olnud. Siin
püüti edasi selgeks teha, nagu oleks hin-
dade tõus olenenud meie sisemajandus-
poliitikast. Eelpoolnimetatud toiduainete
hindade kõikumine on ära olenenud wälis-
turu hindadest. Kui 1919 ja 1920 a. meie
siseturu toiduainete hinnad täiesti normee-
ritud olid, siis kujunes hindade wahekord
wäga ebaloomulikuks, kuna terawili liiga
kõrgesse tõusis, teadagi see osa, mis tu-
rule pääsis. Sellel ajal langes põllumaja-
nduslik produktsioon nii, et meil terawilja
sisse tuli wedada. Ja kõige kõrgemale
tõusid terawiljahinnad turul 1920 aastal,
kus rukk hind üle 500 marga puud oli,
kuna wälisurult oleks meie rukist saanud
odawamalt osta. Karjasaaduste hinnad
olid aga palju madalamad wälisuru hin-
dadest. Seda ebaloomulikkude wahekorda
aitasid suurendada igasugused sunnihin-

nad ja määrused. Kui 1921 a. wabakau-bandus maksma pandi, siis hakkasid wälisturu mõjul terawilja hinnad langema ja karjasaaduste hinnad tõusma. 1921 aastal maksis rukkipuud 500 mrk., kuid praegu on rukkihind 250 mk., mitte 350, nagu härra Martna ette kandis. (W a h e l h ü ü e: 220 mk.!) isegi 220 mk. — noh, ütleme siiski 250 mk. puud. Kui meil enne sõda rukkipuud 1 rbl. 20 kop. oli, see oli 1914 a., siis näeme, et ta praegu umbes 200 korda tõusnud on, aga mitte 350 korda, nagu härra Martna oma andmetes ette tõi. (J. P i i s k a r (is.): S i i s m a k s i s 60, 70, 80 kop.!) See wõis olla 1912 a., aga mitte 1914 a.

Nii näeme, et terawiljahindade lange-mise tõi kaasa just wälisturu awanemine, loomulikult pidid wõi-, sea-, loomalihahin-nad, mis wälisturu hindadest madalamad olid, wälisturu hindadega tasakaalu wiidud saama ja seega tõusma. Olgu juurde tä-hendatud, et loomalihahind jäi alguses wä-hem püsima, kuna temale raske oli wä-listurgu leida. Meil püütakse hoolt kanda, et wabrikusaadused wõiksid wõistelda wäljamaa wabrikusaadustega ja selle tõttu püütakse tööstusele igasuguseid ker-gendusi teha wälisturu leidmise alal, üht-lasi püüdes tööproduktiooni kulusid oda-wamaks muuta, siis peaks ka samasugune püüe walitsemisega põllutööstuse vastu, et ka põllutööstus edeneda wõiks. Siin aga kuuleme põllutööstuse asjus sootu wastu-pidiseid nõudeid ja nimelt tahetakse takistawaid tingimisi, wäljaweo tollisid, maksma panna, et siseturul põllu- ja kar-jasaadused odawamaks läheks. Nõnda siis kaks seisukohta: ühest küljest püütakse wabrikutööstusele eesõigusi anda, seda edendada, kuna põllutööstuse alal püü-takse wäljaweo tollide maksmapanemi-sega saaduse hindasid alandada, mis tea-dagi takistawat mõju põllutöö edenemise peale awaldab. Kuidas aga igasugused kitsendawad määrused mõjuwad, selleks lubage näitusi ette kanda. Maailma sõja ajal maksmapandud sunnihinnad wähen-dasid produktiooni ja isegi loomade arw wähenes. Statistiliste andmete järele oli meil Eestis 1916 a. weiseid üle 518 tu-hande, 1920 a. kus sunninormid maksmas olid, wähenes nende arw 442 tuhande peale. 1922 aastal loomahinnad tõusid ja terawiljahinnad langesid, siis näeme kar-japidamise alal jällegi tõusu. Nii näeme 1922 a. weiste arwu tõusu 503 tuhande peale, tähendab tõusu jällegi ligemale

ennesõjaaegsele arwule. Samuti on lugu sigade kaswatamise alal. Aastal 1916 oli sigu 304.000. Aastal 1919 oli nende arw wähenenud 260 tuhande peale, see on juba 44 tuhat wähem selle lühikese aja jooksul. 1922 aastal tõusid seahinnad ja ühes sellega kaswab sigade arw. Ka piimatalituse ja wõitööstuse alal näeme pilti, kuidas saaduste hind oma mõju töös-tuse edendamise peale awaldab teda hä-witades, ehk jälle uuesti ellu kutsudes.

1898 a. asutati esimene piimaühisus, kunni 1905 aastani ei tulnud uusi juurde. 1908 a. kunni 1910 a. kus tõus oli wõihin-dades, näeme uute ühisuste asutamist ja nende arwu tõusu 22 peale. 1911 a. kunni 1915 a. see on wiie aasta jooksul, asutati 73 uut piimaühisust juurde. Maailma sõda ja 1915 a. wõi wäljaweokeeld ja hindade normeerimine mõjus uute piimaühisuste asutamise peale halwawalt, paljud ühisu-sed panid oma töö seisma. Järgnewa wiie aasta jooksul ja nimelt 1916—1920 on ai-nult 9 uut piimaühisust asutatud. 1921 a. kus jälle wõiwäljawedu lubatud ja wõihind tõusis, hakkasid piimaühisused uue jõuga töötama ja 1922 a. registreeriti üksi 103 piimatalitust, ühisusi ja erameiereisid kokku. Praegu 1923 a. kunni septembrikuuni on juurde tulnud 123 piimatalitust, seda ühe aasta jooksul, kokku töötab praegu 226 piimatalitust. Nii näeme, et hinnad on otsekohest mõju awaldanud ja suurendanud meie tööstust karjasaaduste ümbertöötamise alal, ja sellel on omad head tagajärjed. Meil jätkub praegu wõid oma kodu turu jaoks ja ka kaunike hulk wäljaweoks. Wälja weetud on wõid käes-olewal aastal kunni septembrikuuni umbes 400 miljoni marga wäärtuses. Wäl-jamaa turud on meilt saanud 1921 a. kõi-geist umbes 24 miljoni marga eest wõid. Siin selgub, kuj kiirelt wõib soodsates tingimistes põllumajandus kaswada ja edeneda.

Meie waataksime edasi, kas hinnad, mis meil on, on teiste maadega wõrreldes kõrgemad.

Andmetest, mis Londoni turult on wõe-tud, selgub, et seal Eesti wõi siiski 20—25% odawamalt müüakse kui Daani wõid. Tähendab, Eesti põllumees peab oma pro-duktsiooni wähemalt 25% odawamalt ära müüma kui Daani, wahest ka Soome.

Sarnane seisukord wähendab ka kodu-maa turul hindasid. Edasi on meie põllu-meis halwemates oludes selle poolest, et meil weoabinõud palju waewalisemad on

kui mujal riikides, kes põllumajanduslikka tooteid rohkesti walmistawad. Kokku wõttes töötab meie Eesti põllumees palju halwemas seisukorras, kui Daani ehk Soome põllumees.

Kui nüüd weel tullakse ja tahetakse takistusi teha, tahetakse hindasid normeerida ja wäljawedu takistada, siis ei ole see mitte ainult ülekohtune meie põllumehe wastu, waid weel suurem ülekohtus oleks see terwe rahwa ja riigi majapidamise wastu. Ainuke elujõulisem tööstusharu laialisemas mõttes on just meie põllutööstus ja siin on wõimalus seda arendada õige kiires tempos. Kui meie nägime, et meie wõiwäljawedu selle kahe aasta jooksul on tõusnud 14 korda ja sarnane tõus ei ole sugugi weel seisma jäänud, siis awaneb sellest meile suur ja paljutöötaw wäljawaade meie majanduselu arenemise alal. Wõtame weel ühe wäikese wõrdluse selles asjas Daanimaaga. Daani on palju wäin ja rikkam ja seal on karja palju rohkem, nimelt on Daanis karja umbes kolm korda rohkem kui meil, wõrreldes peaausjalikult lehmade arwu. Kui nüüd Daani weab wälja oma karja juures aastas umbes 23—24 miljardi eest wõid, siis peaksime meie sama karja arwu juures, mis meil praegu olemas, suutma wälja wedada kolm korda wähem ja see teeks wälja üle seitsme miljardi. Nii, et kui meie mitte oma karja arwu ei suurendaks, ainult teda sellesse seisukorda seaks, kui on see Daanis, et tema wastaks enam-wähem Daani karjale, siis wõiks ka selle praeguse karja arwu juures meie kunni seitsme miljardi eest wõid wälja wedada. Mõtelge, missugune tähtsus sellel on, kui sissewedu meil üldse wiie ja poole miljardi peale tõusis. See tähendab, et meie wõiks edaspidi üksi wõiwäljaweoga oma sisseweo ära katta ja jääks wälisraha weel ülegi. Kui meie oma põllumajanduse edendamise peale täit rõhku paneme, siis wõiksime karjasaaduste produktide wäljaweoga oma kaubabilansi täitsa aktiivseks kaubabilansiks ümber muuta. Need on tulewiku wäljawaated üksi wõitõustuse ja wäljaweo alal, aga meie teame juba, et wõitõustusega käsikäes peab kaswama ka seakaswatus. Sellel alal näitab meile Daani head eeskujut, sest tema weab umbes 12 miljardi eest sealihha aastas wälja. See on peagu pool sellest, mis wõiwäljawedu wälja teeb ja ka meil peaks sarnases wahekorras wõi ja liha wäljawedu edenema. Edaspidi peaksime suutma

sealiha wälja wedada niipalju, et ta poole wõiwäljaweo wäärtusest wälja teeb. Täna wu on meil pooleaasta jooksul wõid wälja weetud ligi neljasaja miljoni marga eest, siis oleks loomulik wahekord olnud, kui meil selle aja jooksul ka kahesaja miljoni eest sealiha oleks wälja weetud.

Wäljaweetud sealiha summa on õige wäike, ulatas wast ainult mõnekümne miljoni peale. See arw on õige maha jäänud, mis seletataw on ka sellega, et kui wõihinnad 1921 a. tõusid ja wõi walmistamise peale pearõhku pandi, siis ei tõusnud sealihahinnad mitte nõnda mõjuwalt, mis oleks seakaswatus tasuwaks teinud. Sellepärast, kunni wiimase ajani ei pandud seakaswatus peale suurt rõhku ja alles nüüd, wast arwesse wõttes 1922 a. lõppu ja käesolewat aastat, wõib ütelda, et siin on edenemist märgata. Sigade kaswatus peale hakatakse rohkem rõhku panema ja tulewikus wõib see ala edeneda sama kiirelt, nagu on edenendud wiimastel aastatel wõi walmistamine. Tulewikus peaksime suutma seakaswatust nii palju arendada, et sealiha wäljawedu kaswaks kolme kunni nelja miljardi marga peale. Kui wõtta arwesse ainult kaks karjasaaduste haru, nimelt wõi ja sealiha, siis wõime rehkendada nende wäljaweost edaspidi sissetulekut kunni kümne miljardi marga peale ja see on niisugune summa, mis kaugelt meie riigi wäliskaubanduse sisseweo ära kataks ja kaubabilansi aktiivseks teeks.

Wäliskaubanduse sisseweo katmine, aktiivne kaubabilans kindlustab meile ka kindla margakursi. Just seda wiimast seisukohta arwesse wõttes on meie põllu- ja karjasaaduste wäljaweo küsimus rahwamajandusliku ja riikliku tähtsusega küsimus. Sellepärast ei wõi seda nij kergelt wõtta ja otsekohe põhjendamata nõudma tulla, et põllu- ja karjasaaduste hind saaks alla surutud ja wäljawedu takistatud, nagu seda tegi härra Martna oma esinemisega. Kuidas elukallidust lahendada, see on teine küsimus ja siin peaks teisi teid leitama, kuid ei wõi tulla ja nõuda, et meil peaks põllusaaduste hindu kunstlikult alla suruma, mis wõimaldaks praeguste palgalude juures inimestel paremine ära elada.

Meie näeme, et isegi rikkamad riigid, nagu Daani, esimeses järjekorras rõhku ei pane oma elanikkude kõigeparema toitmise peale. Meie teame, et Daanist wäga palju wõid wälja weetakse, et karjapidamine iseäranis õitsele on tõusnud, kuid

sellejuures näeme ka, et Daanimaal, kui ma mitte ei eksi, üle 33 margariiniwabriku on, mis Daanimaal tarwis raswaaineid walmistawad wäljaweetud wõi asemele. Tähendab, Daani rahwas ei ole weel mitte nii rikas, et ta ära wõiks süüa oma parema wõi, mida ta nüüd wälisturule saadab, Daani rahwas oma suure enamusel tarwitab odawamat toiduainet... (M. Martna (sd.): Rupskid.) margariini raswaainena. (L. Johanson (sd.): Margariin on wälja weoks.) Suurem osa läheb sisemaa tarvitamiseks. Ka enne sõda wedas Daanimaal odawamaid toiduaineid sisse oma tarvitamiseks, isearanis palju Siberi wõid, misjuures ta oma parema wõi wälja saatis. (J. Piiskar (is.): On see ideaal, mille noole püüdma peame?!) Rahwamajanduslikult on see õige poliitika ja kui nüüd meil sellel alal tahetakse tarwitada teist poliitikat, nimelt kõigeparem produkt oma kodu ära tarwitada, ja teise ja kolmanda järgu wõi wäljaweoks määrata, siis ei ole see õige majanduslikust seisukohast. (J. Piiskar (is.): Kas härra Jürman ise ka margariini sööb.) Mina ei ole siin ka mitte toonitanud, et wõihinnad kõrged on ja meie peaksime seda katsuma kunstliselt alla suruda. Mina kaitsen seisukohta, mis sinna wälja wiib, kus meie põllu- ja karjasaaduste wäljawedu hästi edeneb, et nende wäljaweo wäärtus kümne miljardini ulataks. Meil ei ole riiklikult seisukohalt õigust nõuda, et meie karja- ja põllusaaduste wäljawedu kitsendatud saaks, kuna sellega meie oma rahwamajanduse edenemisele kriipsu peale tõmbaksime, sest siamaani ei ole ühtki teist teed näidatud, kuidas meie oma kaubabilansi aktiivse saaksime hoida. Meil ei ole mingisugust õigust nõuda, et põllumehed oma produkte alla oma hinna müügile saatma peaksid. (M. Martna (sd.): Kes seda on tahtnud?) Just need, kes praegu toonitawad, et meie wõi wäljawedu kitsendama peaksime, et wõihind siseturul langeks. Praegu juba müüb põllumees osalt wõid odawamalt, kui see temal omal walmistades maksuma tuleb ja sellepärast, härra Martna, ei wõi Teie mitte toonitada, et wõi wäljaweo lubamisega on põllumeeste rohkem wastu tulnud kui teistele kihidele. Meie ei wõi ju põllumeeste kuludele teistele kihidele kergemat elu wõimaldada ega oma rahwamajandust tasakaalust wälja lüüa wäljaweo kitsendamisega.

Sest terawilja alal ei suuda meie mitte wõistelda Ameerika mustamulla maadega ega Wene põllupinnaga, kus weel nalja abil sunnitakse maad harima. Ja kui nüüd meie põllumees ise wäljast sissetoodawat odawat terawilja pruugib, siis ei jää muud üle, kui arendada karjaproduktiooni ja seda hästi tasuwaks teha. Kui ka sellest tahetakse kriips läbi tõmmata, siis tähendab see otsekohest põllumajandusliku tööstuse häwitamist. Sellepärast ei wõi mingisuguseid nõudmisi esitada, et meie peaksime kaudseltki wäljawedu piirama ning hindasid alla suruma. Lühikesed kaks aastat on näidanud, et nimetatud põllumajandusalad on arenemisewõimulised, kuna karjasaaduste produtseerimine kiires hoos tõuseb, — siis mõjuks sellel alal takistuste maksmapanemine meie rahwa ja riigimajanduse peale täiesti häwitawalt.

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Kaarna poolt on ettepanek tehtud waheaega määrata kunni kella 4, ja rkl. Penno poolt on ettepanek waheaega määrata kunni kella $\frac{1}{2}$ 4-ni.

Kõigepealt panen hääletamisele üldse waheaja küsimuse. (Hääletatakse). Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Kes on selle poolt, et waheaega määrata kunni kella $\frac{1}{2}$ 4-ni? (Hääletatakse). Kes on selle poolt, et waheaega määrata kunni kella 4-ni? (Hääletatakse). Nähtaw absoluutne enamus on waheaja määramise poolt kunni kella 4-ni.

Kuulutan waheaja kunni kella 4-ni.

Waheaeg algab kell 2.15 min.

Peale waheaga jätkub koosolek kell 4.20 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal abisekretäär **O. Köster**.

P. Keerdo (töörp.) Kaubandus-tööstusminister katsus siin igatepidi arwusid kääntates näidata, kuidas elukallidusindeks mitte tõusnud ei ole, waid ümberpöörduvalt wiimasel ajal langenud. Ta pidi aga lõpuks ometegi tunnistama, et liha ja raswaainete indeks käesolewal aastal on tõusnud. Wõiks ju näidata, nagu siin ju ennemalt on tehtud, et neid andmeid, mis siin ette on toodud tööstus-kaubandusministri poolt, puhta kullana ei saa wõtta. Aga tõepoolest ei ole sel waidlusel min-

gisugust mõtet. Sest kuigi oletada, et elukallidusindeks on viimasel ajal tõepoolest püsima jäänud ehk vähemalt tõusu märgata pole, siis ei ütle see ometi töötavatele hulkadele mitte midagi, nendele hulkadele, kes omast palgast peavad elama, sest palgad on meil need, mis kindlaks määrati 1921 a. Ometi tunnistati ju sel korral, et need palgad mitte kõige vähemaidki elunõudeid ei suuda rahuldada, sest et need ainult erakordseid aegu silmas pidades määrati ja lootust anti, et sel korral, kui elu normaalsemaks läheb, ka palgad wastawalt tõstetud saavad. Nüüd on aga väga mitmel korral rõhutatud seda, et elu on normaalsemaks läinud aga tööliste palgad ei ole mitte sellega ühes normaal oludele wastawalt tõusnud, waid nemad on ikkagi nende ebanormaalsete aegadega kooskõlas. Sellepärast ei taha mina ka hakata siin ette tooma kõiksugu statistilisi andmeid, waid tahaksin piirduda ainult nende andmetega, mis otsekoheselt iseloomustawad meie walitsuse kaubanduspoliitikat. Praeguses walitsuses on, nagu teada, kogupõllumeestel ja ärimeestel täielik enamus, — seega walitsus, kes suurталunikkude ja wabrikantide huwisid kaitseb. Tõepoolest, kui meie waatame ükskõik missugust walitsuse tegewusala, siis näeme, et tema asju otsustab jõukate kihtide seisukohalt wälja minnes. Wõtke kas wõi näituseks kaubanduslepingute sõlmimist teiste riikidega, siis näete seal, et punase joonena läbi läheb püüd, wõimalikult neid tingimisi wälja tingida, et seal eestkätt suurталunikkude ja niisamuti ka teiste jõukate kihtide huwid oleksid rahuldatud: neile antakse paremaid tingimisi kõigi tarwilikumate toiduainete wäljawedamiseks ja selle asemele teiselt poolt lubatakse tasuks sisse wedada kõiksugu siidisukke ja muid uhkusasju. Statistika näitab, et wõi ja liha wäljawedu tõuseb ja kogupõllumeeste esitaja härra Jürman tähendas siin, et seda wäljawedu tuleb weelgi suurendada. Ta näitas isegi ära sihi, kuhu poole nemad püüawad õeldes, et wõid ja liha tuleb wälja wedada 10 miljardi marga wäärtuses. Just nende wõi, liha ja üldse raswaainete hindade tõusu ei saa salata keegi. Seda ei saa salata isegi kaubandus-tõustusminister. (K a u b a n d u s - t ö ö s t u s - m i n i s t e r B. R o s t f e l d : E i t a h a g i !) Just see iseloomustab seda kaubanduspoliitikat kõige selgemalt, et eriti nende ainete hinnatõusu ei saa Teie mitte

salata. Muu kauba kohta ehk wõite ütelda, et elukallidus on natukene wähenevad, aga raswaainete kohta ei saa Teie seda mitte näidata. Ja see just iseloomustab seda poliitikat, mis meie walitsus ajab. See näitab seda, et ollakse nende kihtide huwide walwel, kellest walitsuse absoluutne enamus koos on. Ja ilma et nüüd hakata siin pikalt statistilisi andmeid ette tooma näeme meie, et see tõus tõepoolest mitte nii wäike ei ole. Minul on statistika büroo andmed juulikuust ja kui meie waatame kolme järgneva aasta juulikuuhindasid, siis näeme, et sealihast makseti 1921 a. 40 marka, 1922 aastal 35,2 ja tänawu aasta 46,75 marka. Nii siis näeme, et mõne aasta jooksul on see märksa tõusnud. Niisama loomaliha, mis 1921 aastal 23 marka, 1922 a. 21 marka ja sel aastal juulikuul ligi 28 marka maksis. Wõi oli samuti — 1921 aastal — 66 marka, 1922 a. — 67 marka ja tänawu aasta 78,75. Ei saa sugugi ütelda, et ainult teatud aastaaegadel toiduained kallimaks lähewad ja pärast jälle langewad. Mitte sugugi. Meie näeme näituseks, et eriti selle aasta jooksul tõusu on märgata. Kui jaanuarikuus maksis sealihha 38 marka, siis maksis ta juulikuul 47 marka. Niisama loomaliha maksis jaanuaris 23 ja juulikuul juba 27,75 marka. Tõusnud pole aga ainult raswaainete hinnad. Meie näeme seda ka näituseks kartulitega, mis jaanuarikuus 98 marka puud maksid, juulikuus aga juba 105 marka. Meie ei ole kunagi selle wastu olnud, et mitte mingisuguseid saadusi, ka mitte toiduaineid, ei tohiks wälja wiia. Meie ei ole kunagi niisugust wäljaweo keeldu nõudnud, waid meie oleme selle wiisi wastu, kuidas meil wäliskaubandust aetakse. Ja nagu enne öeldud, aetakse meil seda kaubandust ainult wäikse teatawa kildkonna huwides. Hiljuti olid töölistesitajad ühes wabrikantide esitajatega kutsutud töö-hoolekandeministeriumi selleks, et tööliste palgaküsimust arutada ja seal pidi ka töö-hoolekandeminister härra Amberg niisama tunnistama, et tõepoolest elukalliduse tõusu salata ei saa, et elukallidus on tõusnud ja et praegused palgad ei wasta sellele elukallidusele. Kui aga siis walitsuse esitajatele küsimine ette seati, kuidas mõtleb walitsus selle elukalliduse wastu wõidelda ja mida selleks teha, et palgad elukallidusele wastaks, siis tähendas raudteewalitsuse esitaja, et walitsusel ei ole mingit mõtetki tööliste palkasid tõsta, waid

ümberpöördult, ta peab palgatõstmist ainult hädaabinõuks, kui muidu töölisi ei peaks saama. Kuid niipea, kui töölisi rohkem saada, läheb tema palkade kärpimise juurde üle. See oli walitsuse esitaja seletus, sellesama walitsuse, kes kokku kutsus koosoleku, et tööliste palkade küsimust lahendada. Milleks oli koosolek üldse kokku kutsutud, kui minister pärast pidi tunnistama, et see koosolek ei ole mitte mingisuguseid tagajärgi annud? See pidi tal ennegi selge olema. Wähemalt meile oli see selge, et niisuguste jutuajamiste korraldamine, korraldagu neid kas kristlik wõi tööerakondline minister, mitte töölise seisukorda parandada ei saa. Kuid nähtawasti ei olnudki mõeldud koosolek seks, et seda küsimust kuidagi lahendada, waid ümberpöördult, seal näitas walitsuse esitaja, kuidas tuleb töölise nõudmiste peale reageerida. Ta näitas, et mingisuguseid palgakõrgendusi ei pruugi olla, waid ümberpöördult tuleb palkasid kärpida. Nii siis, wabrikantide julgustamiseks oli kokku kutsutud koosolek. Nähtawasti ongi töö-hoolekandeministeeriumi ülesanne see, et wabrikante kaitsta töölise nõudmiste wastu. Mulle räägiti eelmisest töö-hoolekandeministrilt umbes sama lugu, et olla kokku kutsutud töökaitse kommissarid ning neid noomitud, et teie teete kõiksuguseid protokolliid tööstusseaduste rikkumise pärast, et see on ju kõik küll wäga seaduspärane, kuid peaks siiski katsuma asja rahulikult teel ära lahendada ning katsuda protokollide eest hoida ning asja oma wahel püüda ära sumbutada. (O. S t r a n d m a n (töer.): See on wale.) Teie ütlete, et see on wale, kuid mina wõin ette tuua ametnikka, kes seal koosolekul wiibisid ja kellega minister Kaarna seda ilusat juttu rääkis...

J u h a t a j a K. W i r m a: Rkl. Keerdo! Ma ei saa praegu aru, kuidas see toiduainete wäljaweoga ühenduses on, palun Teid päewakorra juurde jääda.

P. Keerdo (töörp.): Kuid töökaitse kommissarid olid siiski teistsugusel arwamisel. (C h r. K a a r n a (töer.): Ä r g e l u i s a k e.) Ma ei taha siin hakata polemiseerima sotsiaaldemokraatidega, seda wõime mujal teha, aga ma küsixin ühte: kas siis tõesti niisugusel arwamisel olete, et see walitsus, mis mitte ainult kodanline pole, waid äärmise parempoolse kodanluse käes, et see walitsus teie ilusaid

soowiawaldusi arwesse wõtab, milledest kasu oleks töölitele. Ma ei räägi mitte selleks, et ära näidata, kas praegune walitsus töölisestehuwisid silmas peab wõi mitte, waid selleks, et näidata, et elukallidus on tõepoolest tõusnud ning et peaks katsutama ära näidata, kuidas seda küsimust lahendada. Ma ei taha teie kannatust kauaks proowi peale panna, waid panen ette ülemineku-wormeli, milles meie seisukoht on wäljendatud. See wormel käib järgmiselt: „Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsus wastuse arupärimise peale toiduainete wäljaweo ja elukalliduse tõusu kohta, tunnistab selle mitte rahuloldawaks, kuna walitsus mitte ainult mittemidagi pole teinud elukalliduse tõusu wastu wõitlemiseks, waid suurtaulukude ja ärimeeste huwides seda tõusu weelgi edendanud ja leiab, et elukalliduse küsimust saab lahendada töötawate rahwahulkade huwides ainult palgamäära kindlaks määramisega elatismiinimumi suuruses töörahwa kontrolli maksmapanemisega nii sise- kui ka wäliskaubanduse üle. Muidugi ei oota meie, et teie seda teostama hakkate, kahtlemata teostab seda ainult see walitsus, kellel on töötawate rahwahulkade usaldus, mitte aga praegune walitsus. Niisamuti teame meie, et nagu teie näituseks landeswehri hädaohu peale ainult hirwitades waatate, olgugi, et alati räägite rahwa iseseiswusest jne., ometi on selge, et kui hädaoht konkreetsel kujul ilmub, et siis teie ennem walmis olete... (W a h e l h ü ü e A. T u p i t s (põl.): p o o l t.) Teist muidugi ei maksa rääkida, sest omal ajal olite landeswehriга käsi-käes.

J u h a t a j a K. W i r m a: Rkl. Keerdo, ma palun Teid päewakorra juurde jääda.

P. Keerdo (töörp.): Wõib arwata, et Teie siis ka nüüd ennem ühes saate minema nende landeswehrlastega, kui....

J u h a t a j a K. W i r m a: Rkl. Keerdo! Ma olen Teid kaks korda korrale kutsunud, kutsun Teid kolmas kord korrale ja wõtan Teilt sõna ära.

P. Keerdo (töörp.): Ma lõpetan sellega, kui ütlen, et ka selkorral saab ainult töörahwa walitsus siin awitama.

M. Laarman (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Meie kuulsime siin sotsiaaldemokraatliku töölise partei Riigikogu rühma poolt esitatud arupärimise-ettepanekut Wabariigi Walitsusele, kus soowitakse, et toiduainete wäljaweo

ja elukalliduse tõusu asjus saaks mõnesugused määrused vastu võetud. Arupärimises juhitakse Wabariigi Walitsuse tähelepanu selle peale, et Eestis sest saadik, kui siit tähtsamaid aineid, nagu liha ja rasvaaineid, võid, juustu ja mune, on hakatud välja vedama, nende ainete hinnad siseturul väga on hakanud kerkima ja nimelt sarnasel määral, et nad ühele jaole elanikkudele, kes palgast elavad, elamise võimatuks wõi vähemalt väga raskeks teewad. Arupärimisettepanekus on iseäranis huwitaw üks lause, milles öeldakse, et toiduainete hindade tõus selles mõttes väga kardetaw on, et see võimalusi ei anna wähesekski ajaks lahedamaid päewi maitseda ühele jaole kodanikkudele. Et nimetatud wiga parandada, see on toiduainete hinda alandada ja sellega ka alamatele klassidele neid kättesaadavamaks teha, selleks soowitakse, nagu meie täna õige pikalt ja laialt kuulsime, wäljawedu piirama hakata, ehk koguni, nagu härra Martna tähendas, hoopis ära keelata. (L. Johanson (sd.): Wälja arwatud tantsijannade wäljawedu!) Wabandage, ma ei kuulnud Teid mitte, härra Johanson. Mina ei puuduta seda küsimust, kas see meie riigi majapidamisele kahjulik wõi kasulik, kui Eestis niisugune määrus saaks maksma pandud, nagu sealt poolt nõutakse, sest selle üle rääkis juba pikemalt meie rühma esitaja härra Jürman, samuti ka härra minister. Mina tahaks ainult ühe asjaolu peale tähelepanu pöörda, nimelt, et minu arust see väga iseäralik on, et aineid, mida meil siseturul küllalt on, et neid ei jõuta ära tarwitada ja keelata tahetakse wälja wedada. Minu arust on siin tegemist ainult ühe klassi huwidega, nimelt linnarahwa huwidega ja see paistab wälja ka sellest juhtumisest, et mitte väga kaua aega tagasi umbes samasuguse sisuga märgukiri, nagu käesolew arupäriminegi, hoopis teisest küljest walitsusele esitati. See oli kaupmeesteliidu märgukiri, kus umbes sama keelt räägiti, kui sotsiaaldemokraatliku partei ettepanekuski. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): hüüab kohalt midagi wahela.) Teie ei pannud, härra Reesen, hästi tähele, mis ma rääkisin. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Teie kõnelete liigata sa, ei kuule!) Kui soowite, ma wõin kõwemini rääkida. Kaupmeesteliidu mär-

gukiri algab ka umbes nendesamade sõnadega, nagu sotsiaaldemokraatidel. Märgukiri kõneleb ka, et kohalikul turul esimesejärgu tarbeained hindades on tõusnud. Iseäranis tuntaw olla see raswaainete, nagu liha ja wõi juures. Nii lähewad ka kaupmehed sinna wälja, et ütlewad, et need ained kehweste kihtidele peaaegu kättesaamata on, nii, et neile waestele rõhututele tuleb abi sealt, kust muidu loota ei ole. Nagu näete, austatud Riigikogu liikmed, on mõnikord nii, et kui sihid ühised on, siis leiawad lahussüdamed ka ühise pinna. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Ei tea, missugune kaupmees selle on kirjutanud?) Seda wõite küsida Wabariigi Walitsuse käest, härra Reesen, sest Teie teate alati palju ja wast ehk saate sealt ka sellest ära kirja. Minu arust on kaupmeesteliit ja sotsiaaldemokraadid selles leidnud ühise pinna. Mina ei soowi selle juures peatada.

Mina ei puuduta mitte küsimust, kuidas kõnes olew küsimus meie riiklist majanduselu puudutab. Minul oleks ainult üks wäikene tähendus teha nimelt selle kohta, mille üle härra Martna tähendas, et põllutöoministril need andmed on puudu jäänud, nimelt kui palju maksma tuleks need ained, mille üle täna siin õige pikalt kõneldud. Selles pikas statistika arwude reas on nad nagu kahe silma wahela jäänud. Ma saan aru, mispärast härra Martna selle wäikese osakese puudu on jätnud. Ma julgen arwata, et see nagu oleks selle pinna natukene kõikumata löönud, kui härra Martna oleks ka selle ette toonud, palju saaduste walmistamine põllupidajatel omal maksma läheb. Tahaksin siis omalt poolt kalkulatsiooni ette tuua, mis just esimesejärgu toiduained, mida siin on mitu korda nimetatud, walmistajal omal maksma lähewad. Kõige pealt rukis, siis wõi, piim ja sealih. Enne aga, kui ma oma kalkulatsiooni, mis ma ühes teiste tegeliste põllumeestega isiklikude äranägemiste järele kokku seadsin, ette kannan, pean ma tähendama, et meie arwates erakorralistel aegadel see lubatud on, mis siin nii südiste nõutakse, see on, et esimesejärgu tarbeainete hindu normeerida mõnikord lubatud on. Sõja ajal tuleb sagedasti ette, et see tarwilik on, et walitsus wahela astub ja hindu normeerima hakkab. Aga praegusel korral paistab mulle, et nüüd ei ole niisugused erakorralised ajad. Ei ole kuulda, et meil

kodumaal kusagil sõda, nälg ehk katk oleks, kuigi härrad Keerdo ja Reesen natukese aja eest rääkisid, et landeswehri olla tulemas. Kas härrad sotsiaaldemokraadid ei ole esitanud selle arupärimise sellepärast, et nad kardawad landeswehri tulekut? See wõib väga wõimalik olla. (Wahelhüüe pahemalt poolt.) Kui teie üksikult küsiksite, siis ma wõiksin wastata. See on asjata, härra Piiskar, ega Teie mind rööpast wälja rääkida ei jõua. Meie oleme wanad tuttawad. (Naer.) Minu arwates wõiks ka normeerimisest juttu olla siis, kui riigis neist toiduainetest puudus oleks, aga nii, nagu meil siin hulk andmeid ette kanti, seda meil praegu ei ole. Niisama saaksin ka aru, kui meil oleks juttu kunstlikust hindade üleskruwimisest, liiakasuwõtmise mõttes, nagu meie sellest waremalt sõjaajal kuulsime. Samuti wõiks hindade normeerimisest juttu olla, kui walmistaja liig suurt kasu saaks oma ainete pealt. Mul jäi meelde härra Martna üks sõna.... (M. Martna (sd.): Üksainus?) Noh, kui Teie lubaksite, siis ma ütleksin üks lause. (M. Martna (sd.): Wähe on.) Härra Martna ütles, et siis elulust ära kaoks ja rööm töötada, kui töötegija oma töö eest wäärilist tasu ei saa ehk kui teda sunnitakse halbades oludes töötama. Niisama ütles härra Martna, et riigipoliitikat tuleb nii ajada, nagu seda rahwa suurema kihi huwid nõuawad. (M. Martna (sd.): Teie olete siiski väga tähtsa osa meeles pidanud.) Mina pean alati väga tähtsa osa meeles, nagu näete, härra Martna. Väga kahju on ainult, et härra Martna on selle rahwa „suurema osana“ mõtelnud neid, kelle peale ma warem tähendasin, need on nimelt linnas elawad kihid. (Wahelhüüded pahemalt poolt: Ka kaupmehed hulka arwatud.) Ühes kaupmeestega. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Kas „Estonia“ kah.) Minu teada on selles suures raamatus, millest täna nii lõpmata palju andmeid on ette toodud, ka need arwud ülewal, et meie wäikeses riigis suurem osa rahwast põllupidamisest elab. (L. Johanson (sd.): Suurem osa on ju palgalised.) Kui oleks tahetud loogiliselt mõelda, siis peaks selle „suurema hulga“ all mõistma neid, kes põllust elawad.

Nüüd lubate, et ma lähemale astun sellele küsimusele. (Wahelhüüe: Amugi aeg!) Kõigepealt lähen ma rukkii-

puuda hinna kalkulatsiooni juurde. (Segane wahelhüüe J. Piiskar'i (is.) poolt.) See on üks niisugune küsimus, ma saan aru, härra Piiskar... (Wahelhüüe paremalt poolt: Nemat tahawad nisu!) See on küll väga õige, et mõnele härrale meeldiks palju parem, kui ma nisupuuda wõtaksin, aga see läheks weel kallimaks, kui rukkipuud ja teiseks on meie igapäewane leib ikka just see, mis rukkist tehakse, selles mõttes wõtsin mina wiimase. Rukkipuuda hinna wäljaarwamise juures wõtsin mina aluseks, kui palju wõiks ühe desätiinj pealt wilja saada, ja siis arwasin ma, kui palju läheb maksma töö ja muud wäljaanded. Kõigepealt wõtsin ma rendi, rent on kaunis odaw, (Wahelhüüe: See, mis põllumees popsilt wõtatab.) kolmsada marka Riia wakamaa, see on üheksasada marka dessätiin. (Segased wahelhüüded.) Selle üle wõib ju waielda, aga ma arwan, et kui teiste arwude juures palju ei waielda, siis wõiks ju mõni pärast sõna wõtta, kui mina palju olen wõtnud. Igatahes tegelikude põllumeestega läbi rääkides jääme selle arwu peale kindlaks. Siis wõtsime meie arwesse, et künniks läheb ära kaks mehepäewa ja neli hobusepäewa, äestamiseks pool päewa, sõnnikuwedamiseks — kümme koormat wõib päewas üks mees wälja wedada — kümme päewa. (Wahelhüüe: Kas kaheksa tunniga?) Ei, ta peab enam töötama. Laotamiseks — wakamaa päewas. Tasuks oli wõetud 200 marka päewas, see on keskmine hind, aga harilikult on ta palju kallim. (Wahelhüüded: Palju wähem.) Pärnu- ja Wiljändimaal maksetakse mõnikord 200 marka, isegi 250 marka päewas plus söök. (L. Johanson (sd.): Jalamehele? Seal Teie eksite.) Wabandage, härra Johanson, siin on tegelikud põllumehed, kes wõiksid Teile tõenduseks dokumendid ette tuua. Seda tasu maksetakse rukki künnimise, äestamise ja mahategemise ajal, muidugi mitte talwel. See on igale põllumehele ja wist igaihele selge, kunas rukkipooldu haritakse ja kunas sõnnikut weetakse, see on meile selge nagu wiis peatükki wanal ajal. — Siis on weel wõetud külimiseks üks kolmandik päewa, see on keskmine, nii konti mööda töö, mis ei tapa, aga peab ikka ka pisut sirutama. (Segased wahelhüüded.) siis on wiis tundi peksmise peale loetud, tund,

à 400 marka, peale selle masinaweo kulu. Mulle öeldi, et Läänemaal väikese masina eest wõetakse tunnis 300 marka tasu, suuremate masinate juures on tasu muidugi kallim. Masina kütte peale on arwatud üks kolmandik sülda puid, wõib ka olla, et üks neljandik sülda läheb, see on wäikene arw, mis suurt ei tähenda, kuiwatuks läheb üks kolmandik sülda, ja põllutööriistade kuluks on arwatud mõnisada marka. (M. Martna (sd.): Need arwud on wõetud, nagu Läänemaal öeldakse, hobuse seljast.) Umbes nii, nagu ka suur osa härra Martna statistilisi andmeid. (Segased wahelhüüded.) Selle statistika üle wõib waielda. Seal wõib väga mitmesuguste otsustele tulla. Kui aga asja tõsiselt waatleme... (J. Wain (sd.): Segakomisjonis rääkisite teist juttu.) Minul tuli selle kalkulatsiooni järele wälja... ah ja, ma unustasin, härra Martna, nimetamata majade tarwitamise kulud — 1000 marka. (Wahelhüüde: Huupi!) Ei wõtnud. Mina sain 1.000 marka nõnda: arwasin, et kuj on üks 60. riiawakamaalise põlluga talu 20 dessätiini ja seal oleks wilja all 40 wakamaad, see on 13 tiinu, sellel talul peab tingimata olema üks koht wilja peksu ja kuiwatuse jaoks. Selle minimaalhind 135 tuhat marka; sellest wõtsin 10% ja jagasin wakamaade peale ära ja nõnda sain umbes 1.000 marka. Ma ütlen „umbes“, sest, et ka statistika meid siin kindlale otsusele ei wii, kuna ühel ju kolm korda nii kallis hoone wõib olla, kui teisel. Selle wastu aga keegi waielda ei saa, et meil põllumajapidamise hooned peawad olema ja et nemad ka midagi maksawad, Samuti wõtsin ma maksudena kohustused ja maksud selle talu kohta, see on teetegemine ja muud, mis selle peal lasuwad. Et need kohustused midagi maksawad, selgub, kui meelde tuletame, et üleilsel omawalitsuse komisjoni koosolekul väga palju waieldi teetegemise kohustuse üle ja seal on kõik rühmad wististi selle otsuse peale tulnud, et see väga kallis lõbu on, mis maapidamise peal lasub, kui ta aga nii väga raskelt lasub, siis ta ikka midagi maksab ka. Nende andmete põhjal jõudsin otsusele, et ühe tiinu töö rukkii mahategemisel on umbes 2.000 marka, mul on siin 2.090 marka. Nüüd peaks keegi nii tark olema ja ütleva, kui palju sealt wilja saab. See on väga kuri ülesanne. Mina olen liikunud väga palju põllumeeste keskel, kuid nagu ikka,

nõnda ka tänawuse aasta saak kõigub mitmekesiselt. Läänemaa mehed ütlevad, et saab tiinu pealt õige wähe, 50, isegi 40, ja palju wähem. Wiljandimaal on mõnes kohas saak palju suurem olnud — wakamaa pealt 9—10 wakka, umbes 80—90 puuda tiinu pealt (Wahelhüüde paremalt poolt: Kastinu wõi wakamaa pealt?) Ikka tiinu pealt. Meie wõtsime wäljaarwamise juures mitmesuguse saagi suuruse aluseks, nii näituseks 68 puuda tiinu pealt, mis üsna kena saak on. Mina olen kaua põllumees olnud ja oma isakodus oli meil see õige kena saak, kui meie saime 7 wakka wakamaa pealt. Igal pool ei annud maad seda mitte ja arwa tuli see ette, kui meie saime 10 wakka, 68 puuda on keskmine saak tiinu pealt. Sellest peab aga maha wõtma seemne ja lõikuse ajal maksetawa tööhinna. Igal pool üle kodumaa on niisugune komme, et rukkilõikuse ajal ei makseta mitte rahaga, waid maksetakse seda naturaas. Wõetakse umbes 4 puuda wakamaa pealt 3 korda nii palju tiinu pealt. Sellega tuleks 24 puuda maha arwata ja jääks järele 44 puuda. (Wahelhüüde J. Wain'i (sd.) poolt.) See on see wiga, härra Wain, seeme tuleb ka panna, ilma ei kaswa. (Wahelhüüde äärmiselt paremalt poolt: Sotsidel kaswab rukis ilma seemneta.) Kui nüüd 44 puuda oleks ülejääki, tuleks maksma rukkipuud 456 marka. Paneme 75 puuda ja wõtame 24 puuda maha, siis tuleks rukkipuud natukene üle 400. See on aga juba õige kena lõikus, kui 75 puuda tiinu pealt saadakse. Teil on ju waba woli, teie wõite ütelda, see on maliitlase maa ja peab rohkem saaki andma. Litsuge minu pärast 80 kunni 85 peale. Sellegi kalkulatsiooni juures, mis küll aga kuidagi üldiselt elule ei wasta, tuleks siiski rukkipuuda hind nii suur, mis praeguse turuhinnaga tasakaalus ei ole. (Wahelhüüde kommunistide poolt: Kuidas saab 200 margaga rukist müüa?) Tööliteesitaja, seep see kunst ongi, et põllumees ei saaks seda mitte, kui ta ise oma naisega tööd ei teeks, ja ta ei tee mitte 8 tundi, waid ta tööpäew on hoopis pikem. (Hulgalsed wahelhüüded. L. Johanson (sd.): Kes 8 tundi maal tööd teeb? J. Piiskar (is.): Talu tuleb käest ära anda.) Jah, talu käest ära anda, aga ega Teie ometi ei lähe sinna tööle. (Wahelhüüde J. Piiskar'i (is.) poolt.) Jäete nalga,

härta Piiskar. Selle kalkulatsiooni järele näete, mu härrad, tuleb õige kurb arwe wälja nii, et põllumees peab siin juurde maksma, ja tal kaugeltki ülejääki ei ole. Kes põllumeeste elu lähemalt tunneb, see teab, missugune kriisajajärk praegu põllumajanduses on. Kui soovite, olge head ja lükake minu arwud ümber.

Nüüd toon näituseks sealiha hinna. (M. Martna (sd.): Ei maksa waewa, ega need statistilised andmed ole.) Härra Martna, see on wäga odaw lõbu. (M. Martna (sd.): Kas see siis kellegi statistiline anne on. Wahelhüüe paremalt poolt: Küsige härra Wain'ilt, temal on ka talumaad, ehk küsige härra Ast'ilt.) Seal on nüüd härra Martna'l ja teistel õigus ja mul pole midagi selle wastu, kui keegi minu arwusid parandaks, põhjendaks ehk ümber lükkaks. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Kas peab keegi tulema, kes neid ümber lükkab?) Minu arwud on täiesti elustwõetud andmete peale põhjendatud. Sealihakalkulatsiooni juures wõtsin ma kõige odawama, nimelt umbes 200 päewa wana pörsa. — Sel juhtumisel oleks kõige odawam liha produtseerimine ja kes põllupidamisega tuttaw on, see teab, et kõige kasulikum on müüa umbes 200-päewalist pörsast. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Ja ei söö mitte midagi.) Jah, teie räägite just nii, nagu ma laadal kuulsin rääkiwat „linna põllumeest“, kes pörsast osta tahtis ja seda liiga kalliks tunnistas, arwates, et niisugune pörsas midagi ei söö, ainult natukene kartulid, natukene piima ja sinna ligi peotäis odrajahu. Niisugune waade wõib ainult „linna põllumehel“ olla, kes siga ainult kaugel näinud. Ma wõtsin 4-nädalise pörsa, pörsa hind on 800 marka, see on tänawuse kewade kohta odaw hind. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Kui prostoi!) Ma saan aru, et see teile prostoi asi on, kuid mõnikord peab tegemist tegema ka wäga igapäewaste asjadega, nagu leib ja sealih. Teie olete ise seda wälja kutsunud ja nüüd laske ka seda lähemalt seletada. Mina wõtsin 4-nädalise pörsa, hind 800 marka ja järgmine 4 nädalat (J. Piiskar (is.): Kuidas see hind oli?) 800 marka. (M. Martna (sd.): Hooaeg.) Toiduhinnaks on wõetud 32 marka, mis iga päewa peale ära kulub. Kui keegi huwitatud on, seletaksin lähe-

malt: järgmine 8 nädalat läheks maksma 44 marka päew ja nuumamise 100 päewa — 82 marka päew. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Mis ta sööb? O. Strandman (töer.): Härra Piiskar soovib teada, mis siga sööb.) Mida siga sööb on: piim, kartulid, jahu jne. (J. Piiskar (is.): Ja margariini)... tuleks juurde panna toitmise kuludele sealauda hinna protsent, sest ilma hinnata ka seda ei saa. See tuleks siis 14.000 marka. 20 siga talitab ära üks inimene, arwates temale tööpalgaks 40.000 marka rahas ühes söögiga aastas. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Palju Teie siis maksate?) Kui wõtta Pärnumaal tulumaksu komisjoni poolt kindlaksmääratud summad, see oleks 40.000 marka aastas. (J. Piiskar (is.): Aga Teie, kui palju Teie maksate?) 750 marka terve see talitamine ehk terve see hooaeg, nagu härra Martna nimetas. Neid arwusid waadeldes tuleme eeldise olukorra juurde tagasi ja wäga raske on ütelda, mis niisugune sealihanael maksma tuleb, kui ta kõigist 8 leiskat kaalub, siis tuleb ta hoopis kallim. Wõib olla, et palgad mõne maakonna järele odawamad on.

Kolmandaks on mul kalkulatsioon, kui palju ühe toobi piima walmistamine maksma läheb. Mina ei taha üksikasju ette tuua, need lähewad nähtawasti igawaks, sest need on asjad, mis põllumehele tuttawad on, aga nii kangesti halwasti kõlawad ühe jao härrade kõrwus. Ühe toobi piima walmistamisel wõtsin ma aluseks ühe lehma ülespidamise kulud aastas. On siin wõetud lüpsilehma wäärtus kõige pealt 8.000 marka ja selle kapitali 7 protsenti, siis lehma wananemine, arwates, et ta piimaand 10 a. kestab ja selle aja jooksul siis tema wäärtusest pool maha läheb. Siis lehmalaud 8 lehma jaoks. On wõetud lauda hind sarnane, mis asunikudele antawa laenu aluseks oli — 185.000 marka; lehma talitamine (Wahelhüüe pahemalt poolt: Kui suur päewapalk?)... lehma talitamiseks on wõetud 4.000 marka terve aasta kohta. Siis toitmine on 11.900 marka. See tuleb 20.898 marka lehma ülewaltpidamine aastas. Igaüks, kes põllumajandusega tuttaw on, teab, et meie karjapidamine sõjaajal on kannatanud. Nimelt on lehmade üldine wäärtus kannatanud, ei ole enam seal karja sihilikult edasi kaswatatud. Kuna siin enne sõda üksiku-

tes majapidamistes väga kaugele oli jõutud ja õige häid karju meil oli, on sõjaajal suurem jagu neist häwinenud. Minul on wõetud lehma toiduks kõigest 12 naela heinu, 18 naela põhku, 5 naela juurewilja ja 2 naela segawilja jahu. See on õige wäike toiduportsjon, millest kuigi suuri piimasaaki loota ei ole. Ja kui weel meeles pidada, et karja juures, mul on arwatud 8 lehma, ka üksikuid äpardusi ette tuleb, kus lehmad piima ei anna, siis tuleks wast 800—900 toopi lehma peale arwata aastas, kõige rohkem aga 1.000 toopi, sellega tuleks siis 26 marka piimatoop 800 toobi pealt, üheksasaja toopi pealt — 23 ja 1.000 pealt — 20 marka toop. Aga wõihind selle juures oleks kallis. Kui 26 marka piimatoobi hind, ja umbes 3,4% raswa piimas arwata, see on umbes 8 toopi ühe naela wõi peale, siis tuleks wõinaela hind 182 marka. Sealt on maha arwatud weel 6½ toopi, mis külmapiiimana tagasi saadakse. Kui 23 marka piimatoobi hind on, siis tuleb wõinael 166 marka, ja wiimaks, kui piimatoobi hind 20 marka, tuleb wõinaela hinnaks 140 marka.

Üksikutes majapidamistes, näituseks Wõhma ümber ja mujal, kus on mindud intensiivse karjapidamise peale üle, on wõimalik piima ka üksikutes kohtades odawamalt walmistada. Aga üldiselt, terve maa kohta, ei wõiks mitte palju suuremat arwu wõtta lehma kohta ja ei tuleks mitte palju odawam ei piimatoop, ega wõinael, kui siin ette toodud. Mina tähendasin juba, et need ei ole mitte statistilised andmed, waid siinsete kalkulasioonide aluseks on wõetud praegused turuhinnad, kuid hoopis odawamad. Näituseks, on mul heinapuud wõetud 40 marka, wiljapuud 200 marka, ja niisamuti on ka kõik teised hinnad hoopis odawamalt wõetud, kui turul. Kui wõtta turuhind, siis läheks piim ja wõi hoopis kallimaks. Kui härra Martna ütleb, et minu arwusid ei wõi wõtta kindlate andmetena, siis tähendan, et ma seda ei tahtnudki, et neid sellena wõetaks, — pildi tahtsin ma tuua, et ei ole ikka nii suur see mõeldaw saak, kasu, mis põllumees omast maast ja omast majapidamisest saab, waid tema on sagedasti õige wäike, õige minimaalne ja ei tasu kaugeltki tööwaewa ära. Kui meie aga meeles peaksime Eesti wanasõna, et iga töömees oma palga wäärt on, siis ei ole kahtlust, et Eesti põllumees, kes ometi meie riigis kaunis kõwa alus on, mille peale meie riik ka oma tulewikus tahab

tugeneda, siis peame tunnistama, et wist ka tema oma palga wäärt on ja seal ei tohi temalt mitte ära wõtta, nagu härra Martna tähendas — tööroõmu ja töölusti, waid temale peab wõimaldama, et ka tema töö wäärilist tasu saaks.

K. Tonkman (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Kõigepealt pean tähendama, et härra Martna oma kõnes väga ühekülgseid andmeid ette tõi. Härra Martna ütles, et tema kõne pidi sisaldama andmeid, mis kõigi rahwakihtide huwide kaitseks ette olid toodud, toonitades, et põllumehed ja eriti kaubandus-tööstusminister, on ainult põllumeeste, sellega kitsa ringi huwisid kaitsnud. Härra Martna kõne jättis niisuguse mulje, nagu sünniks suur ülekohus linna tööliklassi wastu, kes toiduainete wäljaweo all raskelt kannatab. Eesti riik on läbi ja läbi põllutööriik ja suurem jagu Eesti riigi kodanikkusid elatawad endid põllutööst. Kogutud andmete järele on 75% terwest elanikkude arwust, kes maal elawad ja kõik suuremalt jaolt endid maast ehk põllutööst elatawad. Asunikkude liidu esitajalt sain praegu teada, et meil on 17—18 tuhat asunikkude kohta asutatud. Et need ka töötaw rahwas on, et need ka kuidagi põllutööd tehes endid peawad ära elatama, seda härra Martna ei puudutanudki. Kui härra Laarman siin andmeid ette tõi, et põllutöö praeguste turuhindade juures enast ei tasu, siis öeldi, et see mitte õige ei olla. Wäga huwitaw oleks olnud, kui ka härra Martna oleks põllutöö tegewuse üle mingisuguseid andmeid ette toonud ja põllutöötawa rahwaklassi elutingimisi walgustanud. (**M. Martna** (sd.): **Mul on siin andmeid!**) Wäga hea, mul on ka just needsamad andmed ja wõin Teile sel põhjal wastata, et need andmed mitte täpsed ei ole, kuid tegelik elu räägib teistsugust keelt. Härra Martna tõi ette korterikriisi arutamisel andmeid kõigi maade korterioludest, eriti Daanist, Shweitsist ja mujalt. Ta luges ette pikki kirjeldusi, misugused korterid olla wäljamaa linnades ja ei jätnud isegi ütlemata, et ka klosett neil korteritel ei puuduwat. (**M. Martna** (sd.): **Üks väga tarwilik koht!**) Härra Martna jättis aga sellejuures selgitamata, missugustes korterites Daani põllumees elab. Mina lootsin asjata härra Martna lt, et ta ka seda külge walgustab. Daanis elab ka põllumees heas korteris, sest Daani põllumees produtseerib häid produkte ja Daani walitsus teeb kõik, et

põlluprodukte kaubaturule saata, kust Daani põllumees raha saab, millega omale elumajad ehitab. Härra Martna seda ega ka muid põllutöösse puutuwaid andmeid ei esitanud, kuidas Daani väikepõllumees selle läbi hästi elab, et karjasaadusi ilmaturule saadab, see oleks ju härra Martna andmetele vastu rääkinud.

Meie asunikude perekonnad elawad praegu rasketes oludes ja wiletsates korterites. Sissetulekud maast on nii väikesed ja ei saa millegi eest raha, et oma maksusid tasuda wõiks. Härra Laarman näitas väga selgel kujul, kui kalliks rukkipuud põllumehel enesel praegustes oludes maksma läheb, aga turult põllumees seda hinda ei saa ja põllumees on sunnitud iga rukkipuuda alla oma hinda ära müüma. Põllumees peab pikema tööpäewaga töötama ja oma jõudu pingutama, et enesel kuidagi hinge sees hoida. See on loomulik, et iga töö ennast ära tasuma peab, kuid see on ebaloomulik, et põllutöö ennast praegu ära ei tasu ja nimelt sellepärast, et meie põllu- ja karjasaaduste hinnad väga madalad on. Härra Martna tähendas walitsuse deklaratsiooni puhul, et meil põld sagedasti ainult 3 seemet annab, siis peaks igapähe selge olema, niisuguse põllusaagi korral õigest tasust juttu olla ei saa. Peab abinõusid leidma, et põllupidamist sarnasest halwast seisukorrast päästa saaks. See peaks ka sotsiaaldemokraatidel selge olema, kui põld end ära ei tasu, et siis põllumajandus pankrotti jääb, mis riigile hädaohtlik. Karjapidamisega käsikäes edeneb ka põllusaak. Kui meil head karja ei ole, siis ei ole ka head põldu. Kari edeneb ainult siis, kui karjasaadustel hea kaubaturu on, — ja see on praegune wälisurg. Eesti põllusaaduste hinna määrab wälisurg. Wäljast tuuakse wili wabalt sisse ja meie peame oma wilja sama hinnaga müüma. (M. Martna (sd.): Sellest on Teil muidugi väga haled!) Ei sugugi, ma näitan ainult, et wälisurg meie siseturu hindu määrab. Teisest küljest, kui meil wälisurg ühe aine hinna, see on wiljahinna kindlaks määrab, siis peab ka wälisuru hind wõil ja sealihal olema. Kui terawilja wabalt sisse tuuakse ja karjasaaduste müügi wõimalust wälisurule piiratakse, siis ei ole see loomulik. Praegusel waatepiiril on karjapidamine ainukene tugi, mille peale põllumees ennast toetada wõib ja karjasaaduste eest saab riik wälisraha. Piiratakse karjasaaduste wälja-

wedu, siis puudub põllumeestel soodne kaubaturg ja riigi kaubabilans langeb. Seda wahekorda tahtsin ma just näidata. Kui meil wiljaturul ilmaturu hind aluseks wõetud on, mis meie põllumajandusriigi seisukohalt loomulik ei ole, ja seda loomuwastasem oleks, kui meie karjasaaduste wäljaweo ära keelame. Oldakse arwamisel, et meie põllumees väga palju teenib, väga rikkaks läheb ning hallparun olla. Toon selleks paar näidet, kuidas oli 1912 a. põllumehe sissetulek ja kuidas on ta nüüd. Igauks, kes meie põllumajandusega enne ilmasõda tegemist tegi, oli arwamisel, et see ennast ära ei tasu. Wõtame näituseks Põhja-Eestis ühe koha, mis 40 dessatiinj suur ja millel 40 adrasajandikku. Siis maksis põllumees selle koha pealt järgmisi maksusid: sajandikumaksu 7 rubla, wallamaksu 5 rubla ja kroonu kruntraha 3 rubla, kokku 15 rubla. Kui ta neid maksusid põlluproduktidega tasuda tahtis, siis kulus selleks 15 puuda rukkid à 1 rubla puud. (J. Piiskar (is.): Härra Jürman'i hinnad olid teistsugused!) Wabandage, härra Piiskar, siia juurde ei ole arwatud turuletoomise weohind, sest mis ma turule toon ja turul saan, ei ole enam minu põllusaaduse hind, waid osa on juba selles weohinda, põllusaaduse hinnaks rehkendan ma seda, mis mulle aidas maksetakse. Ehk 37½ naela wõid à 40 kop. nael, mis 15 rubla wälja teeb. Sama palju maksis 3 puuda 30 naela loomaliha, à 4 rubla puud, ehk 3 puuda sealiha à 5 rbl. puud. Need produktid wastasid otsekohelele maksudesummale. Kui meie waatame nüüd 1923 a. sellesama koha maksude wäljaminekuid, siis selgub, et adrasajandiku maksu on 40 adrasajandiku pealt à 50 marka, kokku 2.000 marka, tulumaksu 2.500 marka, wallamaksu — 500 marka, maksud kokku 5.000 marka. Nende maksude maksmiseks kulub põllumehel produktisid ära 25 puuda rukkid à 200 marka. Rukkihinna aluseks wõtsin tarwitajateühisuste keskuühisuse direktor härra Namsing'i tõenduse, et nendel tuleb Tallinnas Wene rukis 210 margaga kätte, siis olen ainult 10 marka puuda pealt läbistikku weohinnaks arwanud ja rukkihinna aidas 200 marka puud. Sõjawäe warustuswalitsus maksab 230 marka puudast, täna käis mees järel kuulamas. (J. Piiskar (is.) räägib midagi wähele.) Kuidas hinnad Lõuna-Eestis on, seda ma ei tea,

mina räägin ainult Põhja-Eesti oludest. Seega läheb põllumehel praegu kohamaksude tasumiseks 25 puuda rukkid ära, see on 10 puuda enam, kui 1912 a. Kui 100 marka võinael maksab, siis kulub kohamaksude maksmiseks 50 naela wõid ära. Enne sõda maksis tema need kohamaksud 37½ naela wõiga ära, nii peab temal nüüd 12½ naela wõid rohkem turule saata olema. Kui kohamaksud loomalihaga ära tasuda, siis kulub selleks 10 puuda loomaliha à 500 marka puud, laatate loomahindasid arwesse wõttes; enne sai need maksud 3 puuda 30 naela loomalihaga ära tasuda. Sealihaga läheb 3 puuda 21 naela tarwis à 35 marka naelahinnaks terve sea wiisi arwates. Nii läheb 21 naela sealihaga rohkem tarwis, kui enne sõda. Sellest selgub, et põllumehel on suur elukalliduse tõus maksude suhtes. Nüüd vaatame, mis maksab põllumehel tootmis- ehk saaduste valmistamine, kas odavam või kallim — kui enne ilmasõda. Selguwad jälle niisamasugused arwud. Enne sõda, nimelt 1912 a. makseti meestöölisele suwel 6 kuu eest kõige rohkem 70 rubla raha ja prii ülespidamine. Minu teada üle selle ei makstud. Selle rahapalga maksmiseks kulus taluperemehel ära 70 puuda rukkid à 1 rubla puud ehk 17½ puuda loomaliha à 4 rubla puud ehk 175 naela wõid à 40 kop. nael, ehk 14 puuda sealihaga à 12½ kop. nael arwates. Nüüd 1923 a. on sama tööliste kõige kõrgem palk 30.000 marka, s. o. 5.000 marka kuus sularahas ja ülespidamine. Seda on tegelikult põllutöölisele makstud. Et tööliste palka ära maksta, selleks kulub ära 150 puuda rukkid à 200 marka puud, — enne 70 puuda rukkid, — tähendab 80 puuda rukkid rohkem, kui enne, ehk loomaliha 60 puuda à 500 marka puud — enne kulus selleks 17½ puuda. Öeldakse, et wõi on kallis, tema wäljawedu tuleb kinni panna, kuid nüüd kulub põllumehel sama tööliste palgaks 300 naela wõid à 100 marka nael, enne läks ainult 175 naela wõid tarwis. Ehk 21 puuda 17 naela sealihaga, enne 14 puuda sealihaga. Nii näeme, et põllumehel ka põlluproduktioon palju kallim tuleb, kui enne. Need andmed on elust wõetud. Olge head, härra Martna, ütlege, et need andmed waled on. (M. Martna (sd.): Miks ma siis seda ütlen.) Kui põllumehed ütlewad, et meie ei wõi lubada, et põllusaaduste wäljawedu kinni pannakse ehk piiratakse, mis üldise põlluproduktiooni hinnalangemise esile toob, mis põllupida-

mise wõimatuks teeb, mis riigile ja rahwale hädasohtlik on, aga teie sotsiaaldemokraadid naerate selle peale. Meie riiklik ja põllumajanduslik seisukord on niisugune, et meie hädapärast peame karjasaadusi wälja wedama, et wälisraha saaks, millega endid ära elatada suudame. Waadake, need on need tõsiasjaolud, wäga laialise ja olulise tähtsusega. (M. Martna (sd.): Teie wõtsite kõige kõrgema palga.) Siin statistika büroo poolt antud andmetes on arwatud 2.717 marka läbistamiseks põllutöölise palgaks suwekuude eest. Mina ütlesin, mis kõige kõrgem palk on. See arw asja ei muuda, kui me wõtame läbistamise arwu ühelt poolt ja teiselt poolt, siis jääb wahe seal samasuguseks. Tõendused on olemas, et põllutöölise palgad on tuntawalt tõusnud. (M. Martna (sd.): Kahtlemata, selle juures ei kahtle keegi.) Härra Martna tahtis tõendada, et palgad praegu wäga madalad olla. (M. Martna (sd.): Ma ei kõnelenud mitte põllutöölise palgast, waid wabrikutöölise palgast.) Selles see häda seisabki, et Teie asju ainult ühest küljest käsitate, ja teise külje hoopis tähele panemata jätate. Sotsiaaldemokraatide arupärimises on tähendatud, et tööliste eluülespidamiseks tarwisminewad esimese järgu toiduained on: liha, wõi, munad jne., millede wäljawedu keelata tahetakse. Pean tähendama, et ka põllumehel on esimese järgu tarbeained, need on: leib, kartulid, rannasilgud ja hapu piim. Liha ja wõid saab põllumees ainult pühade ajal lauale panna, muul ajal seda ei saa. Kui teie seda ei usu, siis olge lahked ja küsige härrade asunikkude käest, kui palju wõib üks asunik liha, wõid ja kanamune süüa. Hea kui ta rannasilkugi saab. Mul on tulnud mehele rahalaenamise juures abiks olla, et ta kewadel saaks minna rannast silku tooma. Need on faktid elust ja neid wõib koha peal wäga hästi näha. Siin kõneldi, et meie põllumehe seisukord ei olla mitte halb. Kui aga minna talusse järele vaatama, siis leiame, et ta tööpoolest halb on ja et see mitte liha, wõi ja munade ülejääk ei ole, mida ta linna turule wiib, waid kulub oma majapidamises ära, et ennast inimesewääriliselt toita, kuid rahapuudus sunnib teda liha, wõi ja munad linna wiima. Härra kaubandus-tööstusminister ütles wäga tabawalt, et „meie oleme waene rahwas ja peame katsuma warasid tööga luua, meie

ei saa oma warandust rahajuurdetrükimiseга tõsta, waid loowa tööga.“ Iga riigikodanik peab püüdma nii elada, kuidas tema oma majanduslik tasakaal seda lubab, kuid seda mitte teiste arwel — nagu seda praegu põllumeeste kulul teha katsutakse. Need on elustwõetud andmed ning räägiwad selget keelt igauhele. Härra Martna ütles siin, et tähtis on inimene ja mitte kildkond ega kildkonna kasud ja huwid, mida põllumehed taga ajawad. Ma küsiks in nüüd härra Martna'lt, kas siis see 75% ei ole inimesed, kes põllutööst endid elatawad, kas need ei taha wäärilist ülalpidamist saada? Mina arwan, et tarbeainete valmistajal on esimene ja suurem õigus oma töowiljast kasu saada, kui sellel, kes seda raha eest ostab. Kui waatame härra Laarmani poolt ettetoodud elustwõetud andmeid, siis selgub, missuguse energiaga põllumees peab tööd tegema, kui elada tahab, — et ennast wee peal hoida. Palun austatud Riigikogu liikmeid seda tähtsat küsimust mitte wõtta kildkonna huwide seisukohalt, waid riigi ja rahwamajanduse seisukohalt, kui tahame, et meie põllutöö ja eriti Eesti riik peaks edenema. Kui meie tahame, et need uued põllumehed, kes maareformi teostamise puhul juurde tulnud, elujõulisteks saaksid, siis on meie walitsuse ja Riigikogu püha kohus selle eest hoolt kanda, et põllumajandus kõigiti edeneks, sest põllumajanduse edenemises seisab Eesti riigi tulewik.

K a u b a n d u s - t ö ö s t u s m i n i s t e r
B. Rostfeld: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra Martna heitis mulle ette, et mina olewat kõnelenud siin kui põllutöominister ja mitte kui tööstusminister. Ma tahaksin härra Martna'le öelda, et ma kõnelesin kui kaubandusminister. Kui meil on praegu tegemist selles arupärimises põllusaaduste wäljaweoga, siis on täiesti arusaadaw, et seda küsimust ei saa teisiti käsitada, kui meie põllumajanduse arenemise seisukohast. Ma usun, et seda ei saa keegi kaubandusministrile pahaks panna, kui ta rahwamajandust õieti hinnata oskab. Seda wõib nõuda mitte ainult ministrilt, waid igalt kodanikult, kes tahab majanduslikkude küsimustega tegemist teha. Edasi ei olewat need arwud, mis ma Euroopa riikide kohta ette tõi, kooskõlas nende andmetega, mis härra Martna' l on. Minu andmed on peasjalikult ametlikud ja nad on en gros kauba hinnad. Inglismaa kohta käiwad andmed

on Inglismaa kaubandusministeeriumi omad, samuti on ametlikud Rootsi ja Prantsusmaa andmed. Daani andmed olid wõetud „Finastidende“st ja Belgia andmed samuti ühest ametlikust teadaandest. Arusaadaw, et on kaks küsimust — elukallidusindeks ja kaupade indeks; ma kõnelesin wiimasest. Edasi heitis härra Martna Wabariigi Walitsusele ette, et Wabariigi Walitsus kildkonna poliitikat ajawat ja demokraatlik ei olewat ja et ta suuremate rahwakihtide huwide wastaselt talitab. Kuidas on härra Martna arwamine kooskõlas Wabariigi Walitsuse moodustamise kokkuleppe sõnadega, mis järgmiselt kõlawad: „põllu- ja karjasaaduste wälja- ja sisseweos tuleb wabakaubandus maksma panna ja nende saaduste wäljawedu igasugustest tollidest wabastada, samuti ka esimese järgu tarbeainete sissewedu tolliwabaks teha, kusjuures wäljawedu ainult eraõrrolistel oludel kitsendada wõib.“ Nähtawasti on härra Martna arwamisel, et tema suuremate rahwakihtide esitaja Riigikogus on, kui koaleeriwad rühmad ja Wabariigi Walitsus, kes selle kokkuleppe põhjal praegu tegutseb. Wastates arupärimise peale, ei puudutanud mina küll elukalliduse küsimust, eriti palgaolusid. Selle jätsin kõrwale, sest et arupärimine ei käsita mitte otsekohe seda küsimust. Nimetatud küsimus on iseenesest suur ja wajab pikemat arutamist. Ma olen aga harjunud ikka selle teema peale wastama, mis mulle on ette pandud, ning ei katsu küsimust kõrwalteemadega sumbutada. Ma olen arwamisel, et meil elukallidus õige suur on ja ei taha eitada, et meie palgad wäikesed, mispärast inimesed kitsalt elawad. Härra Martna tõendas, et palgastelawatel inimestel ostujõud wäiksem on kui enne sõda, ta kriipsutas küll alla, et peasjalikult wõib seda tööliste palkade juures märgata. Kuid härra Tonkman tõi juba ette, kuidas põlluharijad ka elukalliduste tõttu kannatawad. Isiklikuks minnes, pean tähendama, et ka minu palkadega samane nähtus on tulnud. Härra Martna, kui ma kümne aasta eest noor agronoom olin, siis sain ma 250 kuldrubla kuus, — juuksed hakkawad halliks minema, — saan 210 kuldrubla kuus. Tähendab, on see ka haritlaste ja ministrite juures, kes on kõigekõrgemad ametnikud riigis. Mina ei eita seda, et elukallidus suur on, et ta suurem on kui enne sõda, kuid kui meie jääme arupärimise piiri-

desse, siis ei saa aga keegi tõendada, et palgad 1921 a. alates vähenenud on. Meie teame, et palgad, nimelt riigiametnikkude palgad on kahe aasta jooksul tõstetud. Tõusnud on ka eraettevõtetes ja ühiskondlikkudes asutustes palgad, sest harilikult lähewad seal palgad riigiametnikkude palkade järele. Mis puutub töölistepalkadesse, siis on ka tööliste palgad mõnel alal tõusnud, kuna mõnel alal on nad püsima jäänud. Esimeste tööliste hulka võiks lugeda ehitustöölised. Kuna ehituste hoog suureks on läinud, teeniwad ehitustöölised palju rohkem kui kahe aasta eest, samuti ka lihttöölised, kes ehituste juures tegutsewad. Härra Martna tõi ette wabrikantide ühisuse andmeid, mina kahjuks ei pannud tähele, kas härra Martna ütles, et palgad on vähemaks läinud, aga igatahes on mul wabrikantide ühisuse andmed. Siin võiks ma näituseks andme tuua: metallitöölise on saanud 1921 aastal esimesel poolel 252 marka päewas, teisel poolel 291 marka ja 1923 aastal 306 marka. Mustatöölise palk oli 158 marka, siis 172 marka ja käesolewal aastal 177½ marka. Need andmed on wabrikantide ühisuselt saadud, ja ma ei usu, et mulle teised andmed on antud kui härra Martna'le. Tähendab, on meil siin palgalolude paranemisega tegemist. Ma arwan, et ka palgad ennast reguleeriwad niisama kui toiduainedki ja teataw tendents on, et nad rahuaegsetele palkadele lähenevad. Nendele härradele, kes tõendawad, et meie laiemad rahwakihid liig kitsalt elawad, tahaksin mina wastata, et wõrreldes meie elutingimisi Euroopa riikide elutingimistega, peame siiski tõendama, et meil wõrdlemisi soodsad elamiswõimalused on. Seda ei saa salata, et Saksamaal on hoopis raskem, niisama ka Poolas, Ungaris jne. Kui miljoniline rahwas, kes harjunud on rukkileiba sööma, ja kellest 75% seda ise produtseeriwad, siiski 6 kuu jooksul 865.000 puuda nisu sisse weab, siis on siin tegemist teatawa luksusega. Ma arwan, et järgmised kõnelejad, kes pahemalt poolt sõna wõtawad, saawad toonitama, et „saia sööwad burshuid“. Mu härrad, pean tähendama, et wist ei saaks need Eesti burshuid 865.000 puuda saia üksi kinni pista. Niisama wõtame suhkru sisseweo arwu, mis on 6 kuu jooksul 405.000 puuda. Väike osa sellest on registreerimata üle piiri Wenemaale läinud, aga kuigi see registreeritud oleks, jääb ikkagi väga suur arw oma jaoks üle. Ma ei hakka kal-

kuleerima, kui palju see teeb hinge peale kuus, see on lihtne arithmeetika ja igaühele arusaadaw. Kui neid andmeid wähe on, siis võiks wõtta weel näituseks kohwi, mida on toodud sellesama aja jooksul 8336 puuda. Margariini aga 2217 puuda. Waadake, margariini on umbes kolm korda vähem sisse toodud kui kohwi, tähendab meil margariin, kui raswaaine woi asemel weel maad wõtnud ei ole.

Nüüd kokku wõttes neid arwamisi, mis minu opponetide poolt siin ette toodud, pean ma siiski ütleva, et ei ole kindlaks tehtud, et 1921 a. alates kõikide tähtsamate toiduainete hinnad tõusnud on. Näituseks, wiljahinnad on sihikindlalt langenud. Samuti puuduwad tõendused, et karjasaaduste hinnatõus on mõjuwalt kaasa aidanud teiste toiduainete hinnatõusule. Ei ole ka ümber lükatud minu arwamist, et meil tegemist on hindade wahekorra reguleerimisega, missugune nähtus loomulik ja normaalne on. Ei ole suudetud ümber lükata minu seletuses ettetoodud wäiteid, et karjasaaduste wäljaweo piiramisega halbu tagajärgi saawutatakse, see meie majandusele hädaohtlik oleks, ning siseturul karjasaaduste hindasid selle läbi ainult ajutiselt maha suruda võiks. Ma olen sellel arwamisel, et kui meie wäljawedu piiraksime, ehk ära keelaksime, siis oleks see hindade langemine ajutine nähtus ja pooleaasta jooksul tõuseks hinnad palju kõrgemale, kui nad tänapäewal on. Sellepärast jään mina oma endise arwamise juurde ja loodan, et Riigikogu enamus minu poolt ettetoodud Wabariigi Walitsuse seisukohaga ühineb.

H. Allik (wäljasp. rhm.): (kõneleja poolt stenogramm parandamata, kõne kokku wõetud) seletab, et nemad ei usu, et praegune kodanline walitsus midagi teeks, ehk suudaks teha töötawate kihtide seisukorra parandamiseks.

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Härra Jürman, kui tema sõna wõttis, teatas, et temale saawad järgnema teised kogupõllumeeste keskel, kellel ülesandeks on numbritega selgeks teha seda seisukorda, millega praegu wäljawedu sel kujul, nagu ta olemas, võiks põhjendada. Siis tulidki härrad Tonkman ning Laarman ja esitasid arwusid, mille kohta nemad ise tähendasid, et need on wõetud tegelikust elust. Härrad põllumehed, kas see tegelik elu, kus teie elate, pildis-

tab olukorda terwes riigis, nii, et saab seda üksikut pilti, mis wõib olla teie ümbruses on, wõtta kui üldist nähtust ja näidata selle najal, missugune praegune üldine seisukord on. Mina arwan, et neid tegeliku elu pilte kõlbab küll põimida palwemaja ja kiriku jutlustesse, aga mingisugust tõendust majanduslikus elus nende peale rajada ei saa. Siin on palju kindlaid arwusid tarwis. Nende tegeliku elu arwude peale toetades, jõudsid härrad Tonkman ja ka härra Laarman otsusele, et praegu põllupidamine ennast ära ei tasu. Karja- ja wiljasaadused tulewad kallimad kätte, kui seda praegu turul tagasi saadakse. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t : Õ i g u s !) Ma ei tee omale ülesandeks hakata põllumeeste seisukorda arutama ja näitama roosilisemates wärwides, kuid mille peale ma tähelpanu tahan juhtida, on see, et kui arwusid ette tuuakse, siis need õiged peawad olema. Arwud on niisugused asjad, mida wõib ritta seada nii ja teisiti selle järele, mis tahetakse tõendada ja näidata. Kui aga tahetakse õigust tabada, siis peawad arwud õiged olema (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t : L ü k a k e ü m b e r ü k s a r w .)

Nende „tegeliku elu arwude“ peale toetades, jõudsid härra Tonkman ja härra Laarman otsusele, et just üheks suuremaks põhjuseks, mispärast maal põllumehed niisuguses seisukorras, nagu sealt poolt kirjeldakse, on tööliste palgad. Härra Laarman jõudis otsusele, et need palgad on 25 marka päewas ja söök, see tähendab ligi kümmetuhat marka kuus. Härra Tonkman leppis vähemaga — wiistuhat marka kuus. Kas teie, härrad põllumehed, ise seda usute, mis teie sunnite siin meid uskuma?! (K. T o n k m a n (põl.): M a k ü s i n , k a s m a p e a n s e d a u s k u m a , m i s m a i s e m a k s n u d o l e n ?) Ma usun siis seda, mida Teie ise maksnud olete, kui seda erapooletu raamatupidaja näitab. Põllutöölised palgad ei ole praegu kellegi saladus. Alles hiljuti anti kätte meile statistika büroo andmed ja siin on üks peatükk, mis kõneleb põllutöölise palkadest. Need andmed on kogutud korrespondentide kaudu, kelle enamust sünnitawad põllumehed, muuhulgas ka härra Laarman ja härra Tonkman. Need arwud ei näita 9.000 marka palkasid. Siin on ette nähtud aastateenijate palgad rahas ja warustuses; täisealisele meestöölisele 21.919 marka aastas, mis kuus wälja teeb 1.826 marka.

Linnas saawad naisteenijad sedasama palka ja neil teenijatel on ka ülespidamine peremehe poolt. Kui meie riigi üldist majanduslikku seisukorda hindame, siis tuleb kõik keskmiselt wõtta; mitte ülemäära ja alamäära, waid keskmiselt, muidu ei jõua teie enam-wähem tabawale õigele otsusele. Naisele on ette nähtud aasta palka 14.268, see on kuus 1.189 marka, see on, vähem kui linnas kõige wäiksema palgaline teenija saab; linnas, kus wõistlus suur on. Siin linnas on ikka kõige wäiksem palk 1.500 marka naisteenijal, maal wäiksem kuigi maal töö tihti palju raskem on. (W a h e l h ü ü e p õ l l u m e e s t e p o o l t : L i n n a s o n t a n a i s o r i .) Õeldakse, et maal orjus on kaotatud, aga tegelikult on see orjus ikkagi olemas. Kui meie wõtame sama statistika büroo andmete järele ülespidamise juurde, siis on keskmine palk täisealisel mehel 3.500 ja olge head, arwake sinna kas wõi juurde, ütleme 200 marka — siis on kuus juba küllalt hinnatud woodi- aseme koht wõi lakk, — siis saame keskmise palga täisealisele meestöölisele 3.700 marka. Siin aga räägitakse 9, 10 ja 5 tuhandest. Muidugi, kui teie kõiki muud niisuguste arwudega suurendate, siis on ime weel, kui teil piimatoop omale kätte tuleb 23 marka. Minu arwates wõiksite teie seda tõsta 230 marga peale. Aga teie pidage ka meeles, et ikkagi piir on arwude wabalt tarwitamisel ja teie ei wõiks seda siin suurendada mitte, nagu teie seda mõnel teisel koosolekul walmis olete suurendama.

Mis puutub päewatöölise palkadesse, siis on ette nähtud keskmistena kewadise külwi ajal 154 marka mehel ja kui meie sinna juurde arwame statistika büroo andmete järele ka söögiraha, siis tuleb 206 marka. Naisel tuleks ühes söögirahaga 155 ja alaealistel, keda õige rohkesti praegu tarwitatakse, tuleks 119 marka ühes ülespidamisega. Heinategemise ajal tuleks mehel ühes ülespidamisega 235, naisel 185 ja alaealisel 142 marka. Taliwilja lõikuse ajal mehel 230 marka ühes ülespidamisega, naisel 183 ja alaealisel 137. Suwiwilja lõikuse ajal mehel 216, naisel 172 ja alaealisel 133. Kartuliwõtmise ajal mehel 185, naisel — 156 ja alaealisel 125. Kust saate teie siis põllutöölise palka 5—9 tuhat marka?! Muidugi, kui teie niisuguste andmetega opereerite, siis wõite teie sarnaseid järeldusi teha, nagu teie tegite, aga kas teised seda usuwad? Tõu-

seb küsimus, miks on tarwis sarnaseid arwusid ette kanda. Ma usun, Riigikogu, kus need küsimused tõsisele kaalumisele peawad tulema, ei ole ometi mõni miiting, mille peale isesugust mõju wõib awal-dada asjade suurendamisega. Siin tuleb kõigepealt õiged arwud ette tuua. Kui õigeid arwusid ette ei tooda, siis ei tohi ka mitte arwata, et teid usutakse. Ka siin selle küsimuse juures on tarwis, et õigust katsutakse tabada ja see õiguse ta-bamine tasuks ennast ära ka käesolewal korral.

Juhataja L. Raudkepp: Et Riigi-kogu koosolek juba üle 2 tunni on kest-nud, kuulutan 10-ne minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 6.15 min.

Peale waheaega algab koosolek kell 6.30 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp.**

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Wain.**

Juhataja L. Raudkepp: Sõna on järjekorras rkl. Martna'l.

M. Martna (sd.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! Ma tahtsin ainult weel paar märkust teha ja nimelt järgmised: meile jagati siin esmaspäewasel istumisel Eesti põllumajanduse statistika aasta-raamat wälja. See on sedawõrd suur, et ma teda weel ei ole jõudnud põhjalikult läbi töötada. Ma eeldan, et need andmed siin õiged on, mida minu parteiseltsimees ette tõi, kuid need, mis härra Laarman, kuj isikliku arwamise ette kandis, ei wõi seda tõekspidamist leida, mis teaduslikult läbitöötatud ja kokkuwõetud statistika töö wäärrib. Wiimane annab sageli teise pildi, kui mõned juhtumisi ühe ja teise andmete waral kokkuwõetud arwud. Ma opereeriksin siin paari arwuga siit. raamatust, ja see on nimelt meie põllutõõnduste, see on, talude arw. Ma leidsin siit 51.691 talu kogu Eestis ja teise lehekülje peal leian ma weel 17.549 nüüdasutatud asunikukohta. (Wahelhüüe pare-malt poolt: Need on ostutalud, mis enne maareformi omandatud.) Ma tahtsin neid andmeid kokkuwõttes näidata, et meil on Eestis 69.000 talu — maa majapidamist. Mina saan sellega ettekujutuse, et meil on 69.334 niisugust põllumajapidamist, kus vähemalt 69.000 perekonda põllutõõst elawad, see on, kes endid oma maasaagist elatawad,

ilma et nad suurt osta tarwitseksid. Kui see arw weel nii täpne ei ole, ei purusta see weel maailma ära. Ma wõtan aga Teie arwu, 90.000, olgugi, et see minul kahtlane näib. Meil on siis 90.000 pere-konda wõi kohta, kus nõnda ütelda oma rukkist leiba küpsetatakse. 90.000 pere-konda Eesti rahwast on põllupidamise juures iseseiswalt tegewad. Kui me kogu rahwa arwu perekondadeks jagame, tu-leb 277.500 perekonda wälja. (Wahelhüüe paremalt poolt: Krunte on 89.000 ilma asunikudeta. Statistika kuukirjad räägi-wad ka üksteise wastu.) Jääme selle juurde, et on 90.000, kuid nende hulgas on aga ka neid, kes ise peawad leiba ostma, see on — juurde ostma. Peaksid kindlamad andmed olema, kui need on, mis härra minister Rostfeld ja ka härrad Tonkman ja Laarman ette töid, et 75% Eesti rahwast elab põllutõõst. Nende 75% hulgas on ometi kaugelt suurem hulk neid, kes oma igapäewase leiwa ostma peawad oma palga eest, ehk kes rukist pal-gaks saawad. On ka terwe rida käsitõõl-lisi maal, kes kõik rukkid ja muid aineid ostawad. Sellepärast ei wõi keegi ütelda, et kaugelt suurem hulk rahwast iseseis-walt põllumajandusest elab! Seda tahtsin ma meelde tuletada, et isegi suurele osale nendele wäiksekoha siilumeestele kasuli-kum oleks, kui nad maal leiba, liha ja muud odawamalt saaksid osta!

Neid põllumehi ei ole meil wäga palju, kes neid kaupsid kas sisemaa ehk ka wäljamaa turul müüwad. Ma arwan et see, mis härra Tonkman ütles, kuulus wist Läänemaa talupoegade kohta, kes sööwad leiba, silku, kartulid ja joowad taari peale. Läänemaa talupoeg on siis selles suhtes wäga wähe edenenu-d, ja seda peab kahetsema. Aga hoolimata sel-lest ei wõi ma sellega kuidagi leppida, mis härra Tonkman ütles, et kui linnainime-sed — tõõlised — harjunud on liha söõma, et see neile siis toreduslik maitse-aine on. Kus elu wähegi edenenu-d, seal ei wõi mitte Läänemaa kiratsewa talu-poja kõõki eeskujuks wõtta. (K. Tonk-man (põl.): Kus Läänemaa siis panna?) Ah lubage nüüd, kus meie Läänemaa paneme? Sellest ei ole siin mitte jutt. Siin on jutt nendest inimestest, kes on harjunud liha ja wõid söõma, ja kellel see igapäewane wajadus on. Teie ei saa niisama wähe, kui härra Luur, kes tahtis inimesi Tallinnast Narwa wiia, suure

rahwahulga nõudmisi muuta. Need on ikka teatawatel põhjustel arenenud ja niisugustena tarwilikuks tunnistatud, sest kui see nii ei oleks, siis ei saaks teie ju oma wõid ja liha ka mitte müüa, sest nende sõojaid peab ometi olema! Ja nende põrsaste- ja wõisoojatel peab selle aine tarwitamine igapäewane tarwidus olema. (Wahel hüüe põllumeeste rühmast: Meil oleks ka igapäewane tarwidus weini juua.) Kuulge, Teie pea on ka weel kaunis noor, Teie wõiksite tõepoolest natukene rohkem waewa näha ja tuumakamaid mõtteid haududa. (Naer.) Kui teie sellest seisukohast wälja lähete, et liha, wõi ja munad on toredusained, siis — see noorhärja seal tunneb weinisid ja peab neist lugu, teie aga satuks Prantsusmaal hätta, kui teie tahaks seal Prantsuse tööliselt weini ära wõtta, kellel see niisamuti igapäewane wäajadus on, kui teile taar hapupiimaga walgeks tehtud, ehk wesi on.

Siin ei ole, härra minister, mitte juttu sellest, kas koaleeriwad rühmad moodustawad enamuse Riigikogus wõi mitte. Kui meie üldse riigi poliitikast räägime, siis on meil ikka teistsugune ettekujutus ja siis on rahwa jagunemine kahtlemata teistsugune, kui Riigikogu rühmad näitawad. Paljud inimestest, kelle huwides ma räägin ja kelle kasusid ma arwan kaitswat, kes wõid ja liha ostawad ja kes seda heameelega odawama hinnaga ostaks, on — kahjuks — oma hääled sinna, paremale poole annud. Ja ometi arwan mina, et ma ka nende huwides räägin. Minu arwates peaks hoolimata sellest, et koaleeriwad rühmad Riigikogus enamuse moodustawad, meie walitsus minu poolt soowitatud poliitika oma juhtnööriks wõtma.

Siis, ma wõin ju nendest ministri-pal-kadest mööda minna, aga kuj see illustratsiooniks toodi, et meie tööliste palgad ikka tõusnud on ja ministrite palgad wõrdlemisi madalad on, tegelikult ei anna see midagi sija juurde. Ma ei ütelnud seda mitte, et tööliste palgad mitte tõusnud ei ole. Ma ei salanud, et nad tõusnud on, aga mitte sellel määral, nagu need toiduained, milledest ma soowiksin, et nad odawamad oleks. Ma näitasin, et turuhinnad 1921 aastast kunni tänawu aasta juunikuuni tõusid, ja kaugemale meie statistika ei ulata. Kui härra minister siis weel arwas rõhutama pidawat, et meie tööline keskelt läbi wõttes, igatahes paremini kui praegune Saksa tööline elab, siis on härra mi-

nistril selles õigus. Aga mina arwan, et meie keegi seda enestele mingiks normaalsu oluks, wõi kättepüütawaks sihiks wõtta ei wõi, missugustes oludes ja seisukorras Saksa rahwas ja Saksa töölised praegu elawad. Ma arwan, et meie peaksime selles suhtes silmad kusagile mujale pöörama, kus olukord parem on kui Saksa-maal.

Kui saiajahu ja suhkru sissetoomine seda tunnistab, et meie töölised rikkalikult elawad, wõi igatahes rikkalikumalt, kui enne maailma sõda, siis on see ka niisugune tunnistus, mida keegi ei usu. Seda wõib üht- ehk teistwiisi ütelda, kuid mitte tõendada. Mina arwan, et meie töölised, kuna nende palkade ostujõud rohkem kui poole vähem on eelsõjaaegsest, et need palju vähem nisujahu wõiwad tarwitada kui enne sõda.

See nisujahu hulk, mis meile enne sõda Wenemaalt sisse toodi ja siin ära tarwitati, oli väga suur. Üks osa sellest jahu tarwitamisest on meil omaseks saanud ja sedakorda wõib olla raske sellest loobuda. Ma ei taha mitte ütelda, et selle kalli nisujahu sissetoomine paratamata tarwilik on, kuid see sissewedu peab asjatundjate komisjoni otsustada jääma. Ma wõin ainult seda ütelda, et jahu tarwitakse ja seda tarwitamist mitte ühe — kahe ega kolme päewaga ära harjutada ei saa. Härra minister, ma arwan, et väga suur osa sellest mitte meie tööliste kanda ei jää. Teie, härra minister, teate samuti kui mina, kui palju meil kohwi ära juuakse ja kui suur osa sellest kohwist tööliste peale langeb, sest meie töölised joowad siguriwett. (Kaubandus-tööstusminister B. Rostfeld: Kuhu sai 90 puuda kohwi?) Wõib olla, et see üle piiri wiidi, nagu mõnda teist kaupa on wiidud. Ma ei taha oma arwamist selles asjas kuidagi wanakumata tõeks lugeda, aga ma tean, et meil igatahes mitte kohwi ei jooda, waid sigurilent.

Mis puutub teatawatesse hooaja töölistesse, nagu ehitus- ja põllutöölised, kes lõikuse ehk külwi ajal töö on, siis saame väga ilusa pildi nende palgaolude kohta, kui palka tõsiste andmete põhjal wälja arwame. Kui ehitustöö täies hoos on ja tingimised soodsad, siis wältab ta meil aastast keskelt läbi 5—6 kuud. Kui nüüd ehitustööline selle kuue kuu jooksul rohkem palka saab, kui wabrikutööline, kes terve aasta tööd teeb, siis peab ta teine

kuus kuud, kus tal teenistust ei ole, ka kuidagi oma perekonda toita püüdma. Selleks tema suurem palk suwel. Olen ise käsitöeline olnud, keegi tuletas mulle isegi sildimaalimist meelde, minul ja mu töolistel tuli iga aasta sellega woidelda. Mina ei wõinud töolistele, kes ainult suwekuudel töötasid, terve aasta palka maksta. Töölised olid sunnitud niisugustes oludes elama, kus nad talwel ükskõik missugust teenistust otsisid, üks kandis sata ümber, teine parandas saapaid jne. Aga see ei ole ju mitte tawalik teenistus. Kui nüüd kibedal tööajal mõnele töölisele kõrgemat palka maksetakse, siis rehkendatakse selle järele wälja, et tööliste palgad on nii ja nii kõrged.

Statistika büroo ei wõinud niisugust seisukohta omaks wõtta, waid ta rehendas palgad nõnda wälja, nagu minu parteiseltsimees ette kandis. Mul oleks ainult weel seda juurde lisada, et olen pärast kui enne nendest kõnedest ja seletustest hoolimata, mis paremalt poolt ette kantud, selles arwamises, et töölised ja kõik need rahwakihid, kellel oma põllud wilja ei kanna ja kes oma õueaias ise sigu ei kaswata ja kes neid aineid ostma peawad: need on väga huwitatud, et walitsus elukalliduse vastu wõitlema hakkaks. Minu arwates oleks üheks selle vastu wõitlemise abinõuks see, kui toiduainete wäljawedu kitsendataks. Ma ei ütlen, et sellega kõik abinõud ära tarwitatud on, igatahes on võimalik, et ka teisi abinõusid leidub, selle üle peawad otsustama asjatundjad, kedä walitsus, kui ta ennast ise mitte asjatundjaks ei pea, seda asja peaks korraldada laskma. Meie turuolud nõuawad mõneski suhtes korraldamist ja parandust. Elukalliduse vastu wõitlemine on tarwilik, seda ei saa keegi salata. Kui mõned härrad leidsid, et minu andmed puudulikud on, iseäranis puudulikud selle poolest, et ma Daani põllumehe korteriolusid ei walgustanud, siis pean ma üttelema, et ma niisugust ülesannet küll oma peale ei wõta. Wastasel korral oleksin pidanud ma ka teiste maade põllupidajate korteriolusid kirjeldama!

K. Tonkman (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! On väga palju siin räägitud wäljaweo piiramisest. On räägitud, et elukallidus tõuseb, siis kui toiduained wälja weetakse, — mis väga tähtsad siseriigis on. Kuid terwel sellel kõnede woolul on auk sees olnud ja ei ole mitte ära näidatud walitsusele, eriti meile põllu-

meestele, millega tahetakse meie kaubandus-bilans kinni katta. (L. Johanson (sd.): Siidisukkadega.) Meie siidisukki tarwitanud ei ole, neid wõite oma jalas waadata. (L. Johanson (sd.): Härra Riigiwanem kõnele siin siidisukkadest.) Siis olge lahked ja rääkige seda härra Riigiwanemale, aga mitte minule. On täiesti arusaamata, miks jäeti see tähtis küsimus arutamata. Praegu tõi härra kaubandus-tööstusminister andmeid ette, kuipalju on meil just eriti põllumajandus-saaduste wäljaweo kaubandus-bilansi parandatud ja kuipalju seda weel parandada tuleb. Kui aga wõetakse nüüd weel seegi osa ära, mis siis üldse üle jääb? Meie tööstus on nõrgal järjel ja ei suuda wõistelda teiste riikide tööstusega. Ainult põllumajandus-tööstus on niiwõrd edenenud, et juba wõistelda wälisurul wõib ja kui meie ise nüüd sellegi wõistluse ära häwitame, millega meie siis üldse tahame ära elada. See küsimus on minule, kui põllumehele, jäänud arusaamatuks ja seda küsimust ei ole sotsiaaldemokraadid katsunud walgustada, waid öeldakse, et waadake, meil on elukallidus ja meie peame wäljawedu piirama. Jäetakse targu ütlemata, et kui wäljaweo ära keelame, kust saame siis wälisraha, millega neid kaupasid osta, mis meil hädasti tarwis on ja mis oma riigist ei saa. Meil ei ole soola, petrooleumi ja palju niisuguseid asju. Ka ei walmista meie tehased weel mitte häid põllutööriistu, mis põllumeestel waja. Kui nüüd öeldakse, et kui tahame teist kaupa sisse tuua, siis mitte seda wõi ja liha wäljaweo arwel, sest nende ainete wäljawedu toob nälja esile. See ei ole õige. Põllumees ei sure weel mitte nälga, kui ta odawamate ainetega läbi ajab, wõi ja liha ära müüb. Ma lootsin, et härra Martna pidi seda küsimust käsutama ja näitama, kuidas saame seda auku katta ning kaubandus-bilansi tasakaalu wiia. Seda härra Martna kahjuks ei teinud, waid jäi ikka selle juurde, et meil on elukallidus ja meie ei saa wälja wedada. (M. Martna (sd.): Meil on rahaministeerium.) Noh, meie ei saa ju rahaministeeriumile ette dikteerida, kuidas kaubandus-bilansi korraldada. (M. Martna (sd.): Diktee-ri-ge Teie, mina seda ei taha.)

Siin oli härra Johanson minu peale väga kuri ja ütles, et need andmed ei ole- wät õiged, mis mina siin ette kandsin, et see statistika büroo poolt wäljaantud raa-

mat, waat, see on alles õige ja meile kõigeuuemaks testamendiks, mida wõib ainult uskuda. Siin oli aga härra Martna ja härra Tamme wahel jutt, kus härra Tamm härra Martna'le selgeks tegi, et andmed selles raamatus üksteisele wastu käiwad. (M. Martna (sd.): Kes?) Härra Tamm tegi Teile selgeks, et selles raamatus on andmed, mis pole täpsed. (M. Martna (sd.): See on wõimalik.) Selle raamatu andmed ei ole mitte õiged. (M. Martna (sd.): Et see wõimalik on, ei tähenda veel sugugi, et Teile wäide selge on, et ta õige pole.) Siis räägime ka sellest, et ka minu poolt ettetoodud andmed wõimalikud wõiwad olla. (L. Johanson (sd.): Ei ole.) Seda saan ma kohe selgeks tegema, kust saadik nad õiged on ja kust saadik mitte. Härra Martna imestas siin selle üle, et Läänemaal olud nii wiltsad olla, et inimesed ainult silku, leiba ja kaljast piima sööwad. Pean ütleva, et mitte üksi Läänemaal ei ole olud niisugused, waid ka osa Pärnumaad, Saaremaa ja osa Harjumaad on niisuguses seisukorras. Terwe 17½-tuhandeline asunikukudepere on niisuguses raskes seisukorras. Teile küsisite, et kas selle 60 aasta jooksul ei ole asi mitte paranenud. (M. Martna (sd.): Seal külas, kus mina olen sündinud, on paranenud.) Wäga rõomustaw, kuid ma kahtlen selle juures. (M. Martna (sd.): Ma wõiksin selle küla Teile kätte juhatada, siis wõiksite ise järele waadata.) Ma olen seal külas käinud, ja isegi selles talus, kus Teile üles kaswanud olete. (M. Martna (sd.): Seda talu pole enam, see lõhuti maha.) Noh, siis uues talus, vähemalt öeldi mulle, et see on see koht, kus härra Martna üles kaswas.

Edasi tahtis härra Johanson näidata, et minu poolt ettetoodud andmed ei wasta tõele, et need statistika büroo andmed olla ainult kõige õigemad. (L. Johanson (sd.): Mitte kõige õigemad, waid õigemad kui Teile omad.) Kuidas nad õigemad wõiwad olla? (M. Martna (sd.): Siis peame selle büroo kus pagan saatma ja mispärast talle raha maksata.) Wäga kahtlane, kas sellele büroole raha maksetakse, kes niisuguseid andmeid ette toob, mis tõele ei wasta. Põllumajanduslisi teateid põllutöölise palga kohta on kogutud ainult: Wirumaalt

4 majapidamise kohta, Läänemaal 6 kohta, Saaremaal 3 kohta. Need on wäga wähesed majapidamised, mille järele kokkuwõtted on tehtud ja ei wasta sellepärast tõele. (Pahemalt poolt: Seda statistika büroo poolt wäljaantud raamatus öeldud ei ole.) Waadake, mina olen seda leidnud ja mina ei ole teie juhataja. Siis edasi leiti, et minu ettetoodud andmed ei olewat õiged. Selle kohta wõiks järgmist öelda. Teile waidlesite selle wastu, et taluteenija ei saa mitte 30 tuhat marka palka.... (Pahemalt poolt räägitakse wähele.) Ei, ei mul ei pruugi teid õpetada, minul on teated käes. Ma olen selle raamatu läbi lugenud ja olen siit need teated leidnud. Ja siin on öeldud, et talude waatluste arw, mille järele kokkuwõtted on tehtud, on nimelt Wirumaalt 4, Saaremaal 3. Nii on toodud siin ainult üksikud wäikesed juhtumised ja need andmed ei wõi mitte üldist pilti anda, sest nad on juhuslikud. Eriti oma kõne algul ei konstateerinud mina mitte, et minu poolt toodud andmed oleksid keskmised, waid ma ütlesin, et 70 rubla oli enne sõda kõige kõrgem suulise palk. See oli haruldane peremees, kes seda maksis. Kui nüüd öeldakse, et 70 rubla on kõrge, lepime siis ⅔-ga. Selle järele wõtame ka praeguse palga 30 tuhande asemel 20 tuhat, mille peale teie täiesti minuga nõus olete. See palkade madalam wõtmine ikka asja wahekorda ei muuda, kui meesteenija 6 kuuga 20 tuhat marka ära teenib, siis läheb seal 100 puuda rukkid tarwis, et temale palka maksta. (Wahel hüüe pahemalt poolt.) Mispärast? Mina räägin hinnast aidas. Ma ei taha mitte omal kulul kellegile wilja koju wedada, waid kes wilja tahab, wiigu ta minu juurest kodust ära. Wilja turulewiimine on uus teenimine, mida keegi põllumees ilma tasuta tegema ei hakka. Kui wõtame enne sõda 70 kuldrublast ⅓ maha, siis saame 50 rubla ümber.

Palkade wahekord jääb ikka endiseks ja palga tõusu tendents on selgelt näha. Need andmed, mille peale härra Johanson tähendas, ei ütelnud ka midagi. Need andmed on wõetud sellest raamatust, mida teie ise nüüd ka enam ei usalda. Härra Martna püüdis siin tähendada, et meil ei olewat maapidajate talude arw mitte nii suur, kui statistiliselt seletasin. Ma ei tea, kuipalju ta sellega wäikse-

maks sai. (M. Martna (sd.): Kui suur ta on, Teie ei tea ka.) Miks Te siis mulle ette heidate? (M. Martna (sd.): Mis ma siit loen, seda ma ka räägin.) See on selge, need andmed ei ole mitte õiged. See on ometi päewaselge, et meil maal elab rohkem rahvast, kui linnas. Maainimesed elatawad endid põllutööst, kas hariwad põldu ise oma käe peal, wõi teewad teise juures põllutööd. Sellega elatawad nad endid põllutööst. (M. Martna (sd.): Sedawiisi ei saa mitte waielda, sellel ei ole mingit wilja.) Seda wõiks ma Teile ka wastu öelda. Sellest seisukohast wälja minnes ei saa mitte öelda, et meie sellega põllumajapidamist edendame, kui põllusaaduste wäljaweo kriipsu peale tõmbame. Ei wõi öelda, et selles Eesti tulewik seisaks, kui meie põllusaadusi enam wälja wedada ei saa. Mida meie, põllumehed, siis produtseerima hakkame. Seda küsimust ei ole keegi seletanud. Nendel põhjustel ei wõi meie mingil tingimisel wõi ja liha wäljawedu keelata; see oleks kitsaste huwide kaitsemine. On öeldud, et meie ei saa neid aineid odawamalt kätte. Mida rohkem meie walmistame, seda odawamaks lähewad ained. Kui aga selle aine walmistamise wõimaluse wäljaweo keeluga piirame, siis küsiksin, millega meie oma põllumajandust edendame? Selle peale ei wistanud härra Martna mitte.

Juhataja **L. Raudkepp**: Et stenogrammide aparaat rikki läks, kuu-lutan 5-minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7.10 min.

Peale waheaga jätkub koosolek kell 7.15 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Wain**.

Juhataja **L. Raudkepp**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Laarman'il.

M. Laarman (põl.): Härra Johanson on minu ettekandest wiltu aru saanud, kuna see oli teistsugune. Esiteks oli päewapalk rukkikalkulatsiooniga 210 marka ja teiste ainetega 110 marka, nii et mitte nii kõrged, nagu härra Johanson tähendas. Teiseks pean ma tähendama, et minu kalkulatsioonid ei ole mitte min-

gisugused statistilised andmed, waid ma wõtsin oma kalkulatsioonide aluseks praegused turuhinnad. Niipalju tahtsin mina öelda.

L. Johanson (sd.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra Tonkman ja härra Laarman ütlewad, et ikkagi need andmed, mis nemad ette kandsid, olla tõenäolised. Statistika büroo poolt wäljantud arwude wastu tõid nad seda ette, et waatluste arw liiga wäike olewat, nimetati 14 ja 16. Waatluste koguarw on aga raamatus 1957. Mu härrad! Mitu korda on teie number suurendatud? Ja kui nüüd wõrrelda andmete tõenäolikkust, siis on ikkagi need andmed, mida statistika büroo on kogunud, palju ustatamad, kui need, mis paar isikut üksikute juhtumiste puhul esitawad. (K. Tonkman (põl.): L ü k a k e ü m b e r!) Sest statistika büroo arwud on kogutud üle maa. Wõib olla ka, et see pilt wähe muutub, aga suurt kõikuwust ei wõi ta ikkagi sisaldada, sest need andmed on kogutud üle terve maa. Ja mis pilti iseäranis muudaks, on see, et on jäetud arwamata meie popsnikkude kasutamine põllumajanduses. On aga teada, et popsnikkudelt nõutakse teoorjust ja nad on kõige odawam tööjõud. Meie popsnikka on üle 10.000 ja nad töötawad ühes oma perekonnaliigetega, nii, et neist saab õige hulka tööjõudu, mida praegu odawamalt kasutatakse. Kui nüüd wõtta statistika büroo andmeid, siis kui nemad ka täielikumad oleksid, ei tuleks nad mitte teie kasuks, waid nende wäidete kasuks, mis mina ette tõin.

O. Strandman (töer.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Siin räägitakse kogu aeg täna elukallidusest, kuid, minu arwates, ei ole siiski mitte päris selgesti öeldud, mis selle elukalliduse all mõeldakse. Elukallidust wõib mõista kahe mõttes: elukallidus sisemaal ja elukallidus wõrreldes teiste maadega. Kui meie wiimast seisukohast Eestit vaatame, siis meil mingisugust elukallidust näha ei ole, kuna meil toiduainete hinnad wõrdlemisi odawamad on, kui teistes maades, ainult üksikud maad wälja arwatud. Saksa maal on näituseks kunstlikult toiduainete hinnad madalad hoitud, samuti on ka Ungaris, teisi Euroopa riikisid, kus olud sarnased, ma ei tunne. Kui meie wõtame suured maad, Inglismaa ja Ameerika, siis ei wõi keegi öelda, et meil elukalli-

duş oleks. Ehk wõtame lähemad naaberriigid: Soome, Rootsi, Daani jne., peame samuti ütleva. Andmete ja teadete järele, mis mul olemas ja mis wäliskommisjonis on ette kantud sel puhul, kui on wälisesitajate palkasid normeeritud, peab küll ütleva, et meil elukallidust laiemas mõttes olemas ei ole.

Teine küsimus on see, et meil on hulk elanikka, kes niiwõrd wähe palka saavad, et nad selle palgaga ära elada ei saa, oma esimese järgu tarbeid piirates. Siin on täna palju palkadest räägitud. Tõeks peab pidama, et meil tõesti suur hulk elanikkudest, eriti linnaelanikkudest hulgas, praeguste palgaolude juures wäga raskesti elada wõivad, kuna neil oma kultuurnõuete täitmise juttugi ei wõi olla. Nüüd tuleb küsimus, kuidas õieti nende olukorda kergendada, kuidas nendele wastu tulla, et nad oma olukorda saaksid hästi sisse seada. Täna on siin seda küsimust kahest seisukohast puudutatud. Ühelt seisukohalt wälja minnes, öeldi: Oleks meil alles tööliste organisatsioonid, siis oleksid need streigi teel, wõi mõne teise ühenduse läbi saadud surwe abil paremad palgatingimised muretsenud ja siis ei oleks seda elukallidust selles mõttes ehk mitte olnud, ja nagu härra Martna ütles, ei oleks siis tänast koosolekut waja olnud. Ma ei tea nüüd, kas siis sellepärast, et meil neid tööliste organisatsioone ei ole, härra Martna asus sellele teele, et meil toiduainete hindade kunstlikule allasurumisele peab wälja mindama. Kui siin on näidatud, et meil palgaolud küll paranenud on, aga mitte niiwõrd, et see hindade tõusule wastaks, siis olekski ju õige edasi kanda seda tendentsi, et ainukeseks abinõuks on toiduainete hindade allasurumine. Teist teed härra Martna ka soowitada ei teadnud. Meil peab aga sellele teele asudes päris selge olema, mis meie sellega kätte tahame saada ja mis meie kätte saame. Meie näeme, et hindade allasurumist on tarwitatud sõjaajal erakordsetes oludes. Siis on olukorrad ikka niiwõrd kriitilised, et kõiki abinõusid peab tarwitama, et neist õnnelikult üle saada. Sellega on siis kunstlik hindade allasurumine niisugune nähtus, mida sõda enesega kaasa toonud. Peale Inglismaa ja Ameerika ei ole ükski riik sõjaajal ilma suuremate laenudeta läbi saanud, ja need riigid on oma sõja ja majanduspoliitika tagajärjel, kas kokku langenud ehk kokku

langemas. Sel ajal, see on — erakorralisel ajal, olid igasugused kitsendused täiesti eluõiguslikud. Kui meie waatame maid, kus seda poliitikat ka pärast sõda on edasi aetud, — härra Martna teab wist paremini, kuidas lugu praegu, näituseks Saksamaal on, — siis näeme, et osalt wist ka selle poliitika tagajärjel on aga Saksamaa majanduslikult ja warsti wist ka poliitiliselt kokku langemas, ja sellepärast ei wõi meie teda mitte eeskujuks wõtta.

Mõnes piiririigis on wäljaweo tollid maksmas üksikute ainete, näituseks metsamaterjaalide peal, aga seegi ainult neis riikides, mis praegu alles asutamise ajajärgus.

Toiduainete pealt wäljaweo tolli tuntakse praegu ainult ühes riigis ja nimelt Brasiilias, kus wäga suurel määral kohwi kaswatatakse, nii et sellega pea terwe ilm Brasiiliast warustatakse. Seal on siis kohwi nii suures külluses, et riik oma sissetulekute suurendamiseks kohwi pealt wäljaweo tolli on maksma pannud. Meil Eestis aga wäljaweo tolli mingisuguse toiduaine peale panna ei saa, sest meil ei ole ei karjasaadusi ega põllusaadusi nii suurel määral. Põllupinna poolest on Eesti kehwi, kui maha arwata Wiljandi, Tartu ja osa Järwa maakonda. Saaremaal näituseks on põllupind nii kehwi, et aru ei saa, kuidas seal üldse põldu haritakse ja leiba saadakse. Nii, et meie maa juba geoloogiliselt niisuguses seisukorras on, et meie temale suurt maksu peale panna ei saa, — wäljaweo toll on ju maks. (Wahel hüüe J. Piiskari (is.) poolt.) Sisseweo toll on küll ka maks, aga tema ei lasu mitte üksiku kihi peal, waid seda maksawad need, kes teatawat sisseweetawat kaupa tarwitawad. Kes neid asju ei tarwita, see selle tolli all ka ei kannata. Siin on igatahes suur wähe. Selle eeskuju järele tuleb meil põllumajandust igapidi edendada, aga mitte tema loomulikule arenemisele takistusi teha. See wõiks olla meie tähtsamale majandusharule surmahoobi andmine. Nii, et meil tuleb jõuda seisukohale, et meil põllumajanduses mitte niisugune olukord ei walitse, kus me wõime öelda, et ta on praegu niiwõrd arenenud, wõrreldes teiste maadega, et wõime tolli peale panna. Ja mitte ükski sellest seisukohast, waid ka kaugema tulewiku seisukohast peab selle asja peale waatama.

Kui me nüüd vaatame meie tööstust ja põllumajandust ja küsime, et milles võib seista Eesti riigi tulewik. Võib olla, et meie Eesti riigi tulewik seisab põlewkiwis. Meil on ärimehi ja teadlasi, kes ütlevad, et 50 aasta pärast Wirumaal korsten korstna kõrwal seisab. Igatahes praegu selle peale meie oma riigi majanduslikku poliitikat rajada ei saa. Mis meie wabrikutööstusse puutub, sellest tahan ma pärast kõnelda, meil jääb järele ainuke haru — põllumajandus. Ja kui me nüüd vaatame, kuidas põllumajandus on teistes maades edenenud, siis peame otsusele tulema, et maa, millest täna palju räägiti, ka meile eeskujuks võib olla, nimelt Daanimaa. Kuid ma arwan, et sellega ei ole see küsimus veel lahendatud. Ja kõigi nende andmete põhjal, mis siin ette toodi ja mida ka härra minister ette tõi, jääb wankumata tõeks, et meil linnas tööliste juures palgaolud halwad on. Meil tuleb tõsiselt kaalumisele wõtta, kuidas meie tööstusega lugu on. Minu teada ei ole see küsimus Riigikogus tõsiselt arutusel olnud, ja täna ei saa meie teda ka siin täies ulatuses puudutada, sest meil puuduvad selleks andmed. Kuid lubatagu siiski paar märkust. Suurem osa meie tööstusest on Tallinna koondunud ja see on õieti juhuslikult tulnud. Meie teame, kes meie kauemat aega Tallinna elanikud oleme, kuidas siin kolm tõusu järku on olnud. Esimene tõusu aeg oli minewa aastasaja 70—80 aastates, kus ehitati pärmiwabrik ja asutati kaubapank, — seal on praegu postkontor. — See õitse-aeg kestis wist umbes 1 aasta. Teine õitse-aeg oli 1899—1900 a, kus asutati meil Dwiigatel, Wolta wabrik ja Balti pank. See tõi meile suure elukalliduse kaasa, korterihinnad tõusid kahekordseks. Töölistearw kaswas, aga wabrikud hakkasid kohe kiratsema, pank oli pankrotti jäämas. Kolmandaks — suurte laewatehaste asutamine enne sõda. On teada, et need laewatehased on juhuslikult tekkinud, nad on tekkinud sellepärast, et Wenemaa määras 90 miljonit suurte laewade ehitamiseks. Need on kõik nõnda üles ehitatud, et nad mingisugust diwidenti anda ei wõi Eesti oludes. Tööliklass, iseäranis metallitöölised on meil selle tõttu Eestis tekkinud ja need inimesed on harjunud teatawat tööd tegema ja sellepärast olgu eestkätt riigivalitsuse mure nendele inimestele teisi

eluwõimalusi muretseda. Meie ei ole mitte wanaaegses riigis, kus riik ainult sõjawäge, politseid ja kohut korraldas ja iga inimese enese hooleks jättis eluülespidamist muretseda. Praegusel riigil on sotsiaalsed ülesanded. Niisugune riik on ka Eesti demokraatlik riik ja ka temal peawad sotsiaalsed ülesanded olema. Üheks niisuguseks ülesandeks on Eesti riigil see, kuidas tahab tema neid suuri rahwahulkasid, kes linnadesse on koondunud, eriti Tallinna, kes on teatawal ajal tööd leidnud ja sellega harjunud, kuidas nende olukorda parandada ja teisi elamiswõimaluse tingimisi luua. Kuidas siin nüüd teed leida ja seda küsimust lahendada, see peaks küll meie Wabariigi Walitsuse esimene ülesanne olema. Muidugi ei saa seda täna nõuda, aga oleks soowitaw, et walitsus selles asjas teatawate kawadega esineks. Ma arwan ka, et terve Riigikogu peaks seda poliitikat läbi arutama ja teid otsima, kuidas seda küsimust lahendada. Ma arwan, et meie põllumajandusele toiduainete wäljaweo kitsendusega omale kirstu-naela hakkame taguma ja mitte edasi ei saa. Sellepärast arwan mina, et see on arupärimine, mida ainult terwitada tuleb sellepärast, et ta meile palju selgitanud, kuid tema nõudmised meile wastuwõtawad ei ole ja selles mõttes meie seda arupärimist toetada ei saa.

Juhataja L. Raudkepp: Kons-tateerin, et rkl-eid Reesen'i ja Korneli, kellel järjekorras sõna, saalis ei ole ja sellega on kõnelejate nimekiri läbi. Esitatud on kolm ülemineku-wormelit: esimene Eesti töörahwa partei Riigikogu rühma poolt, teine sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt ja kolmas rkl. Laarman'i poolt. Ma loen nad ette selles järjekorras, nagu nad esitatud on:

„Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastuse arupärimise peale toiduainete wäljaweo ja elukalliduse tõusu kohta, tunnistab selle mitterahuldawaks, kuna walitsus mitte ainult mitte midagi pole teinud elukalliduse tõusu wastu wõitlemiseks, waid suurतालunikkude ja ärimeeste huwides seda tõusu weelgi edendanud ja leiab, et elukalliduse küsimust saab lahendada töötawate rahwahulkade huwides ainult palgaalamäära kindlaks määramisega elatismiimumi suuruses ühes töörahwa kontrolli:

maksmapanemisega nii sise-, kui ka wäliskaubanduse üle.“

Teine ülemineku-wormel on esitatud sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt: „Wabariigi Walitsuse wastust arupärimise peale toiduainete wäljaweo ja elukalliduse tõusu asjus ära kuulates, tunnistab Riigikogu selle mitterahuloldawaks ja läheb päewakorras edasi.“

Kolmas ülemineku-wormel on rkl. Laarman'i poolt esitatud: „Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse seletust Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale toiduainete wäljaweo ja elukalliduse asjus, tunnistab ühes wäärtuse kontrolli teostamisega põllu- ja karjasaaduste waba wälja- kui ka sisseweo põhimõtte õigeks ja läheb päewakorras edasi.“

Asun hääletamisele selles järjekorras, kuidas need ülemineku-wormelid esitatud on. Esimesena panen hääletamisele Eestimaa töörahwa partei Riigikogu

rühma poolt esitatud ülemineku-wormeli. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ülemineku-wormel tagasi lükatud.

Järgmine on Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma ülemineku-wormel. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ülemineku-wormel tagasi lükatud.

Wiimasena panen hääletamisele rkl. Laarman'i poolt esitatud motiweeritud ülemineku-wormeli. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ülemineku-wormel wastu wõetud.

(Wahelhüüded: Lõpetada!)
On ettepanek tehtud koosolekut lõpetada. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 7.45 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson.**

Abiesimees **K. Wirma.**

Abiesimees **L. Raudkepp.**

Abisekretäär **O. Köster.**

Abisekretäär **J. Wain.**